શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતે

વચનામૃત

એકીકરણ

અંક ૨જો વિષય ૨જો અને ૩જો

(ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા મહિમા
ઉપાસના)

(શ્રીજી મહારાજના સર્વોપરિપણાની તથા (સર્વ અવતારના કારણ) અવતારીપણાની સમજુતી સહિત.)

કીંમત રૂ. ૦-૮-૦.

ઠાકર માણેકલાલ ભાઈશંકર

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॉपीराअिट विभाग]

अनुक्रमांक १२५८० वर्गांक

पुस्तकनुं नाम

विषय

શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતે

વચનામૃત એકીકરણ

અંક ૨જો વિષય ૨જો અને ૩જો

(ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા મહિમા ઉપાસના)

(શ્રીજી મહારાજના સર્વોપરિપણાની તથા (સર્વ અવતારના કારણ) અવતારીપણાની સમજુતી સહિત

અનુવાદક અને પ્રકાશક
ઠાકર માણેકલાલ ભાઇશંકર મહેમદાવાદવાળા
ઉડવાડા રેલ્વે સ્ટેશન
મીસ્રી કાનજી રૂડાની ચાલમાં

(સર્વ હક્ક સ્વાધીન)

સંવત ૧૯૮૨ પ્રત ૧૦૦૦

કીંમત રૂ. ૦-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર:-ઠાકર માણેકલાલ ભાઇશંકર
મહેમદાવાદવાળા

ઉદવાડા રેલ્વે સ્ટેશન—મીસ્ત્રી કાનજી રૂડાની ચાલમાં

મુદ્રક:-ખંડુભાઈ રામભાઈ નાયક

મુદ્રણસ્થાન:-ધી ન્યુ સમાચાર પ્રી. પ્રેસ ખપાટીઆ ચકલા
સુરત

श्री स्वामिनारायणाय नमो नमः

પ્રસ્તાવના

વચનામૃત એકીકરણ પ્રથમ વિભાગ પૈકીનો "ભગવાનનો નિશ્ચય" એ નામનો પહેલો વિષય મેં થોડા વખત પર બહાર પાડયો છે જેની ઘણી ખરી નકલો ટુંક વખતમાં ખપી ગઇ છે. આ પહેલો વિષય વાંચી જોવાથી સત્સંગીઓને 'વચનામૃત એકીકરણ' ગ્રંથની ઉપયોગિતા વિષે વિશેષ ખાત્રી થઇ છે અને તેથી "પ્રથમ વિભાગ"ની માગણી ઘણા હરિજનો તરફથી થાય છે.

આ ગ્રંથનાં તેર ફારમ છપાઇ ગયા પછી કેટલીક અનિવાર્ય વ્યવહારીક અટચણો આવવાથી છ માસ સુધી છાપવાનું કામ તદ્દન બંધ પડયું હતું જેથી 'પ્રથમ વિભાગ' બહાર પડતાં હજી થોડો વિલંબ થશે માટે આ ગ્રંથના અગાઉના ગ્રાહક થઇ જેઓએ પોતાનાં નામ નોંધાવ્યાં છે તેમને હજી થોડો વખત થોભવું પડશે.

પ્રથમ વિભાગને ઢીલ થવાથી છપાઇ ગયેલા વિષયો બહાર પાડી દેવાનું યોગ્ય લાગવાથી આ બીજો અંક બહાર પાડયો છે જેમાં 'ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા મહિમા' અને 'ઉપાસના' એ બે વિષયોનો સમાવેશ કરેલો છે.

આ બંને વિષયોમાં શ્રી હરિની મૂળ પ્રાસાદિકી વાણીમાંજ અનેક પ્રકારના તત્વજ્ઞાનનો સંગ્રહ કરેલો છે

જેથી તત્વે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને જાણવા ઇચ્છનાર મુમુક્ષુઓને આ અંક તત્તજ્ઞાનના એક ફાયદા સાહિત્ય તરીકે ઉપયોગી થઈ પડશે

આ બંને વિષયોની મહત્તા વાંચક વર્ગને સહેજ સમજાય તેમ છે શ્રીહરિએ ગ. પ્ર. ૫૭માં કહેલું છે કે 'ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ને ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણવું એ બે અસાધારણ મોક્ષના હેતુ છે' તથા સા. ૧ માં 'ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણવે કરીને વિષયની નિવૃત્તિ થાય છે.' તથા ગ. પ્ર. ૭૩ માં 'આત્મનિષ્ટા અને ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા સમજ્યા થકી કોઇ પદાર્થને વિષે વાસના રહેતી નથી' વળી ગ. પ્ર. ૭૮ માં યથાર્થ ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજાય તો ભગવાન વિના બીજામાં હેત રાખે તો પણ રહે નહિ' તેમજ લો ૧ માં 'ભગવાનનો મહિમા સારી પેઠે સમજવો એ અતિશય કામનું મૂળ ઉખડયાનો ઉપાય છે' ઇત્યાદિ અનેક પ્રસંગોએ ભગવાનનો મહિમા સમજવાની મહત્તા અને તેથી થતું ફળ શ્રીહરિએ કહેલું છે.

વળી ગ. પ્ર. ૨૪માં કહેલું છે કે 'જેને યથાર્થ ભગવાનનો મહિમા જાણ્યો ન હોય તેનાં ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ તે પોત પોતાના વિષયથકી યથાર્થપણે નિવૃત્તિ પામતાં નથી' તથા ગ. પ્ર. ૭૮માં 'ભગવાનનું મહાત્મ્ય યથાર્થ જાણ્યું નથી એટલે અસદ વાસના ટળતી નથી' તથા

'ભગવાનને વિષે ને ભગવાનની કથાને વિષે હેત થાતું નથી' તેમજ ગ. મ. ૪ માં 'ભગવાનની મુર્તિનું મહાત્મ્ય જાણ્યા વિના બીજાં કોટી સાધન કરે તોપણ ભગવાનની મૂર્તિનું અખંડ ચિંતવન થાતું નથી'. વળી લો. ૧૬ માં 'મહાત્મ્ય સમજ્યા વિના માન જાતું નથી. ઇત્યાદિ અનેક પ્રસંગોએ ભગવાનનો મહિમા યથાર્થ ન સમજવાથી રહેતી ખામીઓ પણ જણાવી છે જેથી જણાશે કે ભગવાનનો મહિમા યથાર્થ સમજવાની દરેક સત્સંગીને જરૂર છે અને ગ. છે. ૩૯માં આત્માના તથા પરમાત્માના સ્વરૂપના જ્ઞાનવાળાનેજ સત્સંગી જાણવો એમ કહેલું છે.

હવે ઉપાસના (સ્વરૂપ નિષ્ટા)ના વિષયના સંબંધમાં જોતાં શ્રીજી મહારાજને અક્ષરાતીત પુરણ પુરૂષોત્તમ સર્વ અવતારના કારણ અવતારી ને સર્વોપરી સમજવામાં કેટલાક હરીજનોને કાચપ રહી જાય છે. શ્રીજી મહારાજને અવતારના અવતારી સમજીનેજ આશરો કરવો એમ ગ. છે. ૩૬ મા વચનામૃતમાં કહેલું છે અને ગ. મ. ૯ માં બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય એમ કહેલું છે. માટે શ્રીજી મહારાજના અવતારીપણાની સર્વને ચોખી સમજણ થાય એવાં શ્રીહરીનાં અનેક વચનોનો સંગ્રહ આ વિષયમાં કરેલો છે અને તે સઘળાં વચનો વચનામૃતના પ્રમાણ સહિત હોવાથી સર્વ માન્ય છે.

વળી ગ. મ. ૧૪ માં શ્રીહરીએ આજ્ઞા કરેલી છે જે દેહ છતે જે પ્રકારે આનું રહસ્ય (શ્રીજી મહારાજનું સર્વોપરીપણું અને અવતારીપણું) સમજાય તેવો ઉપાય કરવો અને આ વાતને દેહનો અંત થાય ત્યાં સુધી પણ દિનદિન પ્રત્યે નવાને નવી રાખજો અને જે જે ભગવાનની વાત કરો તે તે વાતને વિષે આ વાતનું બીજ લાવજો અને દેહ મૂકીને ભાગવતિ તનુએ કરીને પણ આજ વાર્તા કરવી છે. માટે શ્રીહારના અવતારી સ્વરૂપ વિષે યથાર્થ સમજણ મેળવી ઉપાસના દ્રઢ કરવી એ દરેક સત્સંગીને જરૂરનું છે.

કેટલાક હરિજનોને સમજફેરથી ભગવાનના નિશ્ચયનું તથા મહાત્મ્યનું અને ઉપાસનાનું બળ લઇને ધર્મ, ભક્તિ, વૈરાગ્યાદિક શ્રીહરિની પ્રસન્નતાનાં સાધનો તરફ દુર્લક્ષ રહે છે. આ વિષયોમ શ્રીહરિએ ભિન્ન ભિન્ન પ્રસંગોએ કહેલી સઘળી વાર્તાનું એકીકરણ કરેલું હોવાથી શ્રીહરિનો યથાર્થ અભિપ્રાય જાણવામાં આવે છે અને ધર્માદિક સાધનોની પણ જરૂરીઆત જણાય છે અને કોઇ પ્રકારે સમજણમાં ખામી રહેતી નથી તેથી આશા છે કે દરેક સત્સંગી આ અંકની એક નકલ અવસ્ય રાખશે અને આ ગ્રંથને ઉત્તેજન આપશે.

ઉદવાડા રેલ્વે સ્ટેશન
મીસ્રી કાનજીરૂડાની ચાલ્રીમાં
તા. ૧૫ ડીસેમ્બર ૧૯૨૫

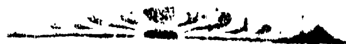
લી. સેવક
ઠાકર માણેકલાલ બાઇશંકર
મહેમદાવાદવાળા.

અનુક્રમણિકા.

વિષય ... પૃ.

૨. ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા મહિમા ૧૬૭–૨૬૮

૩. ઉપાસના. ૨૬૯–૩૩૬

૨. ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા મહિમા

ભગવાન તથા મુક્ત અક્ષરધામમાં સદા દિવ્ય સાકાર છે.

અક્ષરધામને વિષે શ્રી કૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે સદા વિરાજમાન છે. અને એ અક્ષરધામને વિષે અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા અનંત કોટી મુક્ત રહ્યા છે. તે સર્વે પુરૂષોત્તમના દાસ ભાવે વર્તે છે. **ગ. પ્ર. ૨૧**

અક્ષરધામને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન પોતે દિવ્ય-રૂપે કરીને સદા વિરાજમાન છે. **ગ. પ્ર. ૬૩**

શરીરી એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે તો સદા દિવ્ય **મૂર્તિમાન** છે. **ગ. પ્ર. ૬૪**

પુરૂષોત્તમ એવા જે ભગવાન તે જે તે કોટી સૂર્ય ચંદ્ર સરખું તેજોમય એવું પોતાનું અક્ષરધામ તેને વિષે સદા દિવ્યાકાર થકા વિરાજમાન છે. અને બ્રહ્મરૂપ એવા જે અનંત કોટી મુક્ત તેમણે સેવ્યાં છે ચરણ કમળ જેમનાં એવા છે. **ગ. પ્ર. ૭૧**

ભગવાન દિવ્યરૂપ અગોચર થકા પોતાના અક્ષરધામને વિષે રહ્યા છે અને એ ભગવાન મહારાજાધિરાજ છે ને દિવ્ય-રૂપ એવી જે અસંખ્ય સમૃદ્ધિ તથા અસંખ્ય પાર્ષદ તેણે યુક્ત છે ને અનંત કોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે. **પં. ૪**

આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે દિવ્ય સાકારરૂપે કરીને અક્ષરધામને વિષે દિવ્ય ભોગને ભોગવતા થકા રહે છે અને તે ભગવાનનું રૂપ ને ભગવાનના ભક્તનાં રૂપ તે અનંત સૂર્ય ચંદ્રના પ્રકાશ સરખાં પ્રકાશે યુક્ત છે. પં. ૭

શ્રી રામાનુજનો એમ મત છે જે જીવ, માયા ને પુરૂષોત્તમ એ ત્રણે નિત્ય છે ને પુરૂષોત્તમ છે તે જીવ માયાના નિયંતા છે ને સર્વના કારણ છે ને પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્ય આકાર થકા વિરાજમાન છે ને સર્વે જે અવતાર તે તેના છે. લો. ૧૪

સર્વથી પર એક મોટો તેજનો સમૂહ છે. તે તેજનો સમૂહ અધો ઉર્ધ્વ તથા ચારે કોરે પ્રમાણે રહિત છે ને અનંત છે ને તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું સિંહાસન છે ને તેની ઉપર દિવ્ય મૂર્તિ એવા જે શ્રી નારાયણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે વિરાજમાન છે ને તે સિંહાસનને ચારે કોરે અનંત કોટી મુક્ત બેઠા થકા તે નારાયણનાં દર્શન કરે છે. લો. ૧૪

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ છે તે તો રાજાધિરાજ છે અને અખંડ મૂર્તિ છે અને પોતાનું અક્ષરધામ રૂપી જે તખત તેને વિષે સદા વિરાજમાન છે. ગ. મ. ૬૪

ભગવાનનું બ્રહ્મપુર ધામ છે તેને વિષે ભગવાન સદાય સાકારમૂર્તિ વિરાજમાન છે અને ભગવાનના ભક્ત પણ

એ ભગવાનના ધામમાં મૂર્તિમાન થકા ભગવાનની સેવાને વિષે રહે છે. ગ. છે. ૭

તેજોમય એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને વિષે મૂર્તિમાન એવા તે પુરૂષોત્તમ ભગવાન ને તે ભગવાનના જે ભક્ત તે સંઘાથે અખંડ પ્રીતિ જોડી રાખી છે. ગ. મ. ૫૦

પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત વિના એકલોજ આકાશ હોય અને જેટલા આકાશને વિષે તારા છે તેટલા ચંદ્રમા હોય ને તેનો જેવો પ્રકાશ થાય તેવો ચિદાકાશનો પ્રકાશ છે અને તે ચિદાકાશને મધ્યે સદાય ભગવાનની મૂર્તિ વિરાજમાન છે. વર. ૯

અનંત કોટી સૂર્ય ચંદ્રમા ને અગ્નિ તે સરખું પ્રકાશમાન એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાન સદા દિવ્ય મૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે. વર. ૧૨

એક ચૈતન્ય તેજનો રાશી છે ને તેના મધ્યને વિષે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિ સદા વિરાજમાન છે. ગ. છે. ૩૦

કોટી કોટી ચદ્રમા સૂર્ય આગન તેના જેવો તેજનો સમૂહ છે ને તે તેજનો સમૂહ સમુદ્ર જેવો જણાય છે એવું બ્રહ્મરૂપ તેજોમય જે ભગવાનનું ધામ તેને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાનની આકૃતિ રહી છે ને તે આકૃતિમાંથી એ પોતે ભગવાન અવતાર ધારે છે અને એ ભગવાન કેવા છે તો ક્ષરે અક્ષર થકી પર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે.

ને અક્ષરરૂપ એવા જે અનંત કોટી મુક્ત તેમણે સેવ્યાં છે ચરણ કમળ જેનાં એવા છે. ગ. છે. ૩૧

પુરૂષોત્તમ ભગવાનને બ્રહ્મજ્યોતિના સમૂહને વિષે અનાદિ સાકાર મૂર્તિ સમજવા ને તેનાજ સર્વે અવતાર છે. ગ. છે. ૩૬

ભગવાનના અનાદિ મૂળ સ્વરૂપનું વર્ણન

વેદ, પુરાણ, મહાભારત, સ્મૃતિયું ઈત્યાદિક જે શાસ્ત્ર તેને વિષે ભગવાનનું સનાતન અનાદિ દિવ્ય એવું જે મૂળ સ્વરૂપ પોતાના અક્ષરધામમાં રહ્યું છે તે કહ્યું છે. તે ભગવાન કેવા છે તો આ ચક્ષુ ઇંદ્રિએ કરીને દીઠામાં આવે છે જે યત્કિંચિત્ રૂપ તે જેવા નથી. અને શ્રવણે કરીને સાંભળ્યામાં આવે છે જે કાંઇ શબ્દ માત્ર તે જેવો એ ભગવાનનો શબ્દ નથી. અને ત્વચાએ કરીને સ્પર્શમાં આવે છે જે સ્પર્શ તે જેવો એનો સ્પર્શ નથી. અને નાસિકાએ કરીને સુંઘ્યામાં આવે છે જે સુગંધ તે જેવો એનો સુગંધ નથી. અને જીભ્હાએ કરીને વર્ણન કર્યામાં આવે એવા પણ એ ભગવાન નથી. અને મનના સંકલ્પમાં આવે એવા નથી. તથા ચિત્તના ચિંતવનમાં આવે એવા નથી. તથા બુદ્ધિના નિશ્ચયમાં આવે એવા નથી. તથા અહંકારે કરીને અહંપણું ધરાય એવા નથી જે એ ભગવાનનો હું છું ને એ મારા છે. એવી રીતે ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને અગોચર એ ભગવાન રહ્યા છે.

અને એ ભગવાનનો જેવો આકાર છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઇનો આકાર નથી જેની એને ઉપમા દેઈએ કેમજે આ બ્રહ્માંડમાં જેટલા પુરૂષ પ્રકૃતિ થકી ઉત્પન્ન થયા જે આકાર તે સર્વે માયિક છે અને ભગવાન છે તે દિવ્ય છે ને અમાયિક છે માટે એ બેયને વિષે અતિશય વિલક્ષણપણું છે તે સારૂ એને ને એને સાદૃશ્ય-પણું કેમ થાય? જેમ મનુષ્યને કહીએ જે આ માણસ ભેંસ જેવો છે; સર્પ જેવો છે, ચરકલા જેવો છે, ગધેડા જેવો છે, કૂતરા જેવો છે, કાગડા જેવો છે, હાથી જેવો છે; એવી ઉપમા મનુષ્યને સંભવે નહિ કેમજે મનુષ્ય થકી એ બીજા જે સર્વે તે વિજાતી છે. અને મનુષ્ય મનુષ્યમાં પણ અતિશય સાદ્રશ્યપણું નથી જેની ઉપમા એમ દેઇએ જે આ તે આ જેવોજ છે અને જો તે તે જેવોજ હોય તો તેની ઓળખાણ કેમ થાય માટે મનુષ્ય મનુષ્ય સજાતી છે તેને વિષે પણ સાદ્રશ્યપણું અત્યંત છે નહિ. જુઓને આ ભગો મુળો બે સરખ. કહેવાય છે પણ ઝાઝા દિવસ ભેગા રહીએ તો ઓળખાઈ જાય જે આ ભગો છે ને આ મુળો છે માટે જો વિલક્ષણતા ન હોય તો ઓળખાય કેમ? માટે મનુષ્ય મનુષ્યમાં પણ અતિ સાદ્રશ્યપણું નથી તો માયિક અમાયિકને વિષે સાદ્રશ્યપણું કેમ આવે જેની ઉપમા ભગ-વાનને દેઇએ. કાંજે ભગવાન છે તે ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને અગોચર છે એમ સર્વ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. જે એ ભગવાન

જ્યારે જીવને પોતાનું દર્શન દેવાને ન ઇચ્છે ત્યારે તો આવી રીતે દિવ્યરૂપ અગોચર થકા પોતાના અક્ષરધામને વિષે રહ્યા છે. પં. ૪

ભગવાન તો સચ્ચિદાનંદ રૂપ છે ને તેજોમય મૂર્તિ છે. અને જેના એક એક રોમને વિષે કોટી કોટી સૂર્ય જેવો પ્રકાશ છે. ને કોટી કામને પણ લજ્જા પમાડે એવા તે ભગવાન રૂપાળા છે. અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે, રાજાધિરાજ છે, સર્વના નિયંતા છે, સર્વના અંતર્યામિ છે, અને અતિશય સુખ સ્વરૂપ છે, ને જેના સુખની આગળ અનંત રૂપવાન સ્ત્રીયુંને જોયાનું જે સુખ તે તુચ્છ થઇ જાય છે. અને આ લોક પરલોક સબંધી જે પંચ વિષયનાં સુખ તે ભગવાનની મૂર્તિના સુખ આગળ તુચ્છ થઇ જાય છે. એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તે સ્વરૂપ સદા દ્વિભુજજ છે ને પોતાની ઇચ્છાએ કરીને કયારેક ચતુર્ભુજ પણ જણાય છે અષ્ટભુજ પણ જણાય છે ને સહસ્રભુજ પણ દેખાય છે ને તેજ ભગવાન મચ્છ કચ્છ વારાહાદિક રૂપને તથા રામકૃષ્ણાદિક રૂપને કોઇક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જે એ પોતાનું મૂળરૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનું ધારણ નથી કરતા. લો. ૧૮

તેજને વિષે એક ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય છે તે અતિ પ્રકાશમય છે ને તે મૂર્તિ ઘનશ્યામ છે તોપણ અતિશય તેજે કરીને શ્યામ નથી જણાતી અતિશય શ્વેત જણાય છે

ને તે મૂર્તિ દ્વિભુજ છે અને તે મૂર્તિને બે ચરણ છે અને અતિશય મનોહર છે પણ ચારભુજા કે અષ્ટભુજા કે સહસ્ત્ર-ભુજા તે એ મૂર્તિને નથી. એ મૂર્તિ તો અતિ સૌમ્ય છે અને મનુષ્યના જેવી આકૃતિ છે ને કિશોર છે તે એ મૂર્તિ ક્યારેક તો એ તેજમાં ઉભી દેખાય છે ને ક્યારેક બેઠી દેખાય છે ને ક્યારેક હરતી ફરતી દેખાય છે. ને એ મૂર્તિને ચારે કોરે મૂક્તનાં મંડળ ભરાઈને બેઠાં છે તે સર્વે મૂક્ત છે તે એક નજરે તે ભગવાનની મૂર્તિ સામું જોઇ રહ્યા છે. અને એજે એકરસ તેજ છે તેને આત્મા કહીએ તથા બ્રહ્મ કહીએ ને અક્ષરધામ કહીએ અને એ પ્રકાશને વિષે જે ભગવાનની મૂર્તિ છે તેને આત્માનું તત્વ કહીએ તથા પરબ્રહ્મ કહીએ તથા પુરૂષોત્તમ કહીએ. તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક રૂપે કરીને પોતાની ઈચ્છાએ જીવુંના કલ્યાણને અર્થે જુગ જુગને વિષે પ્રગટ થાય છે. અને એ અક્ષરાતીત જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તેજ સર્વ અવતારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરૂષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરૂષોત્તમને વિષે લીન થાય છે.

ગ. મ. ૧૩

ભગવાન સંબંધી અલૌકિક સુખનું વર્ણન.

ભગવાનનું જેવું રૂપ છે તેવું આ બ્રહ્માંડમાં બ્રહ્માદિક સ્તંબ પર્યંત કોઇનું રૂપ નથી જે જેની એને ઉપમા દઈએ

તથા એનો જેવો શબ્દ છે તેવો બીજો આ બ્રહ્માંડમાં કોઇનો શબ્દ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ. અને એ ભગવાનનો જેવો સુગંધ છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઇનો સુગંધ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ તથા એ ભગવાનનો જેવો સ્પર્શ છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઇનો સ્પર્શ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ. તથા એ ભગવાનમાં જેવો રસ છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઇનો રસ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ. પં. ૪

ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વિપ તથા બ્રહ્મપુર તથા અનંત કોટી બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માદિક દેવ એ સર્વના સ્વામી પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે અને તે ભગવાનનું જે એક નિમિષ માત્રનું દર્શન તે ઉપર અનંતકોટી બ્રહ્માંડનાં જે વિષય સુખ છે તે સર્વને વારી ફેરીને નાખી દેઇએ. અને ભગવાનના એક રોમમાં જેટલું સુખ રહ્યું છે તેટલું સુખ જો અનંત કોટી બ્રહ્માંડનાં વિષય સુખ ભેગાં કરીએ તોપણ તેના કોટીમા ભાગની બરોબર પણ થાય નહિ. અને જે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે તેની આગળ બીજા જે દેવતાના લોક છે તેને મોક્ષધર્મને વિષે નર્ક તુલ્ય કહ્યા છે. સા. ૧

અને એ ભગવાનના ધામના સુખ આગળ બીજા લોકનાં જે સુખ તે તો નર્ક જેવાં છે એમ મોક્ષધર્મમાં કહ્યું છે. ગ. છે. ૨૮

જેમ કોઇક ભારે શાહુકાર હોય ને રસ્તાને બેય કોરે છાયાને અર્થે ઝાડ રોપાવે છે તથા પાણીની પરબ બંધાવે છે તથા સદાવ્રત કરાવે છે તે ગરીબ સારૂ કરાવે છે તેમ બ્રહ્મા શિવ અને ઇંદ્રાદિક દેવ છે તે તો એ ભગવાનની આગળ જેવાં સડતાળાનાં રાંક હોય ને પીપરની ટેટી બાફીને ખાતા હોય તે જેવા ગરીબ છે તે બ્રહ્માદિક દેવ મનુષ્યના સુખને અર્થે ઉત્તમ એવા પંચ વિષય તે ભગવાને રચ્યા છે અને જેમ શાહુકારે સદાવ્રત ધર્મશાળાદિકમાં સુખ એવાં રાંકને અર્થે રચ્યાં છે તે કરતાં તે શાહુકારના ઘરમાં સુખ તે અતિ ઉત્તમ હશે એમ જણાય છે તેમ એ ભગવાને બ્રહ્માદિકને અર્થે એવાં સુખ રચ્યાં છે તો પોતાના ધામમાં તો એ કરતાં અતિ ઉત્તમ સુખ હશે એમ બુદ્ધિવાળો હોય તેને જાણ્યામાં આવે છે.

અને સંસારમાં જે પશુ મનુષ્ય દેવતા ભૂત ઇત્યાદિક જ્યાં જ્યાં પંચ વિષય સંબંધી સુખ જણાય છે તે ધર્મે સહિત જે કિંચિત્ ભગવાનનો સબંધ તેણે કરીને છે પણ પંડે ભગવાનમાં જેવું સુખ છે તેવું કોઇને વિષે નથી. જેમ આ મશાલ બળે છે તે મશાલને સમીપે જેવો પ્રકાશ છે તેવો થોડેક છેટે નથી ને તેથી ઘણે છેટે તો મૂળગો નથી તેમ બીજે ઠેકાણે તો કિંચિત સુખ છે ને સંપૂર્ણ સુખ તો ભગવાનના સમીપમાં રહ્યું છે. પં. ૧

સર્વ સુખમય મૂર્તિ તો એ ભગવાનજ છે ને બીજે પંચ વિષયમાં જે સુખ તે તો એ ભગવાનના સુખનો કિંચત્ લેશ છે. ગ. છે. ૨૮

પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે ને તેથી ઇંદ્રનું અધિક છે ને તેથી બ્રહ્સ્પતિનું ને તેથી બ્રહ્માનું તેથી વૈકુંઠ લોકનું ને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે ને તેથી ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક છે ને તે ભગવાનના સુખ આગળ બ્રહ્માદિકનું સુખ તો જેવું ભારે ગ્રહસ્થને બારણે કોઇક રાંક ઠીકરૂં લઇને માગવા આવ્યો હોય તેના જેવું છે. પં. ૧

અને જેમ કોઇક ભારે ધનાઢ્ય ગ્રહસ્થ હોય તે પોતાના ઘરમાં અનેક પ્રકારનાં ભોજન જમતો હોય ને તે જમીને ઊચ્છીષ્ટ જે કાંઇક બટકું રોટલો વધે તે કૂતરાને નાખે ત્યારે તે અતિશય તુચ્છ કહેવાય ને પોતે જમતો હોય તે મહાસુખમય કહેવાય તેમ ભગવાને બ્રહ્માંડને વિષે અનેક જીવુંને પંચ વિષય સબંધી સુખ આપ્યું છે તે તો કુતરાને નાખ્યો જે બટકું રોટલો તેની પેઠે અતિ તુચ્છ છે ને પોતાને વિષે જે સુખ છે તે તો મહા મોટું છે. ગ. છે. ૩૯

જેમ કોડી કરતાં પૈસામાં વધુ માલ છે ને તેથી રૂપીઆમાં વધુ માલ છે ને તેથી સોનામહોરમાં વધુ માલ છે

ને તેથી ચિંતામણીમાં વધુ માલ છે તેમ જ્યાં જ્યાં પંચ વિષયનું સુખ છે તેથી ભગવાનના ધામમાં ભગવાનનું સુખ અતિ અધિક છે. પં. ૧

ચિદાકાશને મધ્યે સદાય ભગવાનની મૂર્તિ વિરાજમાન છે તે મૂર્તિને વિષે જ્યારે સમાધી થાય ત્યારે એક ક્ષણ માત્ર ભગવાનના સ્વરૂપમાં સ્થીતિ થઇ હોય તે ભજનના કરનારાને એમ જણાય જે હજારૂ વર્ષ પર્યંત મેં સમાધીને વિષે સુખ ભોગવ્યું એવી રીતે ભગવાનના સ્વરૂપ સબંધી જે નિર્ગુણ સુખ છે તે જણાય છે અને જે માયિક સુખ છે તે બહુ કાળ ભોગવ્યું હોય તોપણ અંતે ક્ષણ જેવું જણાય છે. માટે ભગવાનના સ્વરૂપ સબંધી જે નિર્ગુણ સુખ છે તે અખંડ અવિનાશી છે ને માયક સુખ છે તે નાશવંત છે. વર. ૯

શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ વિષય સબંધી જે સુખ તે દિવ્યમૂર્તિ એવા જે ભગવાન પુરૂષોત્તમ તેની જે સુખમય મૂર્તિ તે રૂપ જે એક સ્થળ તેને વિષે રહ્યું છે તે જો ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શન કરતા હોઇએ તો રૂપનું સુખ પ્રાપ્ત થાય ને બીજા જે સ્પર્શ આદિક ચાર વિષય તેનું સુખ પણ પ્રાપ્ત થાય તે એકજ સમયને વિષે થાય છે અને બીજા માયિક જે પંચ વિષય છે તેમાં તો એક વિષયનો સબંધ થાય ત્યારે એક વિષયનું સુખ પ્રાપ્ત

થાય પણ બીજા વિષયનું ન થાય માટે માયિક વિષયમાં ભિન્ન ભિન્નપણે સુખ રહ્યું છે અને તે સુખ તો તુચ્છ છે ને નાશવંત ને અંતે અપાર દુઃખનું કારણ છે. અને ભગવાનમાં તો સર્વ વિષયનું સુખ એક કાળે પ્રાપ્ત થાય છે ને તે સુખ મહા અલૌકિક છે ને અખંડ અવિનાશી છે.

ગ. છે. ૨૭

પંચ વિષય છે તે તો ભગવાનના કર્યા થાય છે માટે ભગવાનમાં તો એથી અતિ ઝાઝું સુખ છે શા માટે જે શબ્દ હોય તેમાં એટલું શબ્દ સબંધીજ સુખ હોય પણ બીજા જે ચાર વિષય રહ્યા તેનું સુખ શબ્દમાં ન હોય એવીજ રીતે સ્પર્શમાં સ્પર્શનુંજ સુખ હોય પણ બીજું ન હોય તેમજ રૂપમાં રૂપ સબંધીજ સુખ હોય તેમજ રસ ને ગંધ તેમાં પણ પોત પોતા સબંધીજ સુખ હોય પણ એક વિષયમાં પંચ વિષયનું સુખ ભેળું ન આવે અને ભગવાનનું જે સ્વરૂપ છે તેમાં તો સર્વ સુખ ભેળાં રહ્યાં છે તે એક દર્શન કરે તોપણ તે ભક્ત પૂર્ણકામ થઇ જાય. એવી રીતે ભગવાનના સ્પર્શાદિક પણ પોતાના ભક્તને પુર્ણકામ કરે છે અને માયિક જે વિષય સબંધી સુખ છે તે તો સર્વે નાશવંત છે અને ભગવાન સબંધી સુખ છે તે તો અખંડ છે.

ગ. મ. ૧

ભગવાને બ્રહ્માંડને વિષે પંચ વિષય સબંધી સુખ જીવુંને આપ્યું છે તે સુખ કેવું છે તો એ સુખને સારૂ

કેટલાક પોતાનાં માથાં કપાવે છે એવું મહા દુર્લભ જેવું જણાય છે ત્યારે પોતાની મૂર્તિમાં તથા પોતાના ધામમાં જે સુખ છે તે તો બહુ ભારે છે અને પ્રાકૃત વિષય સુખ છે તે તો અન્ય પદાર્થને આશરીને રહ્યું છે તથા પૃથક્ પૃથક્ છે અને જે ભગવાન છે તે તો સર્વ સુખમાત્રના રાશી છે ને એ ભગવાન સબંધી જે સુખ છે તે અવિનાશી છે ને મહા અલૌકિક છે. ગ. છે. ૩૯

અને એ ભગવાનનું જેવું ધામ છે તેવું સ્થાનક આ બ્રહ્માંડમાં કોઇ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ. તે સાત દ્વિપ ને નવખંડમાં જે જે સ્થાનક છે તથા મેરૂ ઉપર ઘણીક શોભાએ યુક્ત બ્રહ્માદિકનાં સ્થાનક છે તથા લોકાલોકાચલને વિષે ઘણાંક સ્થાનક છે તથા ઇંદ્ર, વરૂણ, કુબેર, શિવ, બ્રહ્મા એનાં જે સ્થાનક છે તથા બીજાં પણ ઘણાંક સ્થાનક છે એ સર્વે માંહેલું એવું એકે સ્થાનક નથી જે જેની ભગવાનના ધામને ઉપમા થાય.

અને ભગવાનના ધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાનના ભક્ત તેને જેવું સુખ છે તેવું આ બ્રહ્માંડમાં કોઇ સુખ છે નહિ જેની એને ઉપમા દેઇએ. પં. ૪

ભગવાન સર્વના કારણ છે.

પચાસ કોટી યોજન પૃથ્વીનું પીઠ છે તે પૃથ્વી ઉપર ઘટપટાદિક અનેક પદાર્થ છે તે સર્વે પદાર્થમાં એ પૃથ્વી

રહી છે ને પોતાને સ્વરૂપે કરીને નોખી પણ રહી છે અને જ્યારે પૃથ્વીની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ ત્યારે એ સર્વે પદાર્થ રૂપે પૃથ્વી થઇ છે ને પૃથ્વી વિના બીજું કાંઇ પદાર્થ નથી અને તે પૃથ્વી જળના એક અંશમાંથી થઈ છે ને જળ તો પૃથ્વીની હેઠે પણ છે ને પડખે પણ છે ને ઉપર પણ છે ને પૃથ્વીના મધ્યમાં પણ જળ સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યું છે માટે જળની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો પૃથ્વી નથી એકલું જળજ છે અને એ જળ પણ તેજના એક અંશમાંથી થયું છે માટે તેજની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો જળ નથી એકલું તેજજ છે અને તે તેજ પણ વાયુના એક અંશમાંથી થયું છે માટે તે વાયુની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો તેજ નથી એકલો વાયુજ છે ને તે વાયુ પણ આકાશના એક અંશમાંથી થયો છે માટે જો આકાશની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો વાયુ આદિક જે ચાર ભૂત ને તેનું કાર્ય જે પિંડ ને બ્રહ્માંડ તે કાંઈ ભાસેજ નહિ એકલો આકાશજ સર્વત્ર ભાસે. અને એ આકાશ પણ તમાસાહંકારના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે ને તે તામસાહંકાર, રાજસાહંકાર, સાત્વિકાહંકાર ને ભૂત ઇંદ્રિયું અંતઃકરણ ને દેવતા એ સર્વે મહતત્ત્વના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયા છે. માટે મહતત્ત્વની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર તથા ભૂત ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ ને દેવતા એ સર્વે નથી એકલું મહતત્ત્વજ છે અને તે મહતત્ત્વ પણ પ્રધાન પ્રકૃતિના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયું

છે માટે એ પ્રકૃતિની દ્રષ્ટિએ જોઇએ તો મહતત્ત્વ નથી એકલી એ પ્રકૃતિજ છે અને તે પ્રકૃતિ પણ પ્રલય કાળમાં પુરૂષના એક અંશમાં લીન થઈ જાય છે અને પાછી સૃષ્ટિ સમયે એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે પુરૂષની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો એ પ્રકૃતિ નથી એકલો પુરૂષજ છે. અને એવા અનંતકોટી પુરૂષ છે તે મહામાયાના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાયછે માટે મહામાયાની દ્રષ્ટિએ જોઇએ તો એ પુરૂષ નથી એકલી મહામાયાજ છે. અને એ મહામાયા પણ મહાપુરૂષના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે એ મહા પુરૂષની દ્રષ્ટિએ જોઇએ તો એ મહામાયા નથી એકલો મહાપુરૂષજ છે અને એ મહાપુરૂષ પણ પુરૂષોત્તમ ભગવા-નનું ધામ જે અક્ષર તેના એક દેશમાંથી ઉપજે છે માટે એ અક્ષરની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો એ મહાપુરૂષાદિક સર્વે નથી એક અક્ષરજ છે અને તે અક્ષર થકી પર અક્ષ-રાતીત એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે છે. તે સર્વની ઉત્પત્તિ સ્થીતિ ને પ્રલય તેના કર્તા છે ને તે સર્વના કારણ છે. અને જે કારણ હોય તે પોતાના કાર્યને વિષે વ્યાપક હોય ને તેથી જુદું પણ રહે માટે એ સર્વના કારણ જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ ત્યારે એ પુરૂષોત્તમ ભગવાન વિના બીજું કાંઈ ભાસેજ નહિ.

ગ. પ્ર. ૫૧

કારણ હોય તે તો નાનું હોય ને સૂક્ષ્મ હોય તોપણ મોટા કાર્યની ઉત્પત્તિ કરવાને સમર્થ છે એજ કારણમાં મોટાઈ છે જેમ મૂળ પ્રકૃતિનાં કાર્ય એવાં જે અનંત પ્રધાન તેનો મોટો વિસ્તાર છે પણ કારણરૂપ જે મૂળ પ્રકૃતિ તે તો સ્રીને આકારે છે તથા પૃથ્વીનું કારણ જે ગંધ તે સૂક્ષ્મ છે ને તેનું કાર્ય જે પૃથ્વી તે મોટી છે. તેમજ આકાશાદિક જે બીજાં ચાર ભૂત તેનો મોટો વિસ્તાર છે ને તેનાં કારણ જે શબ્દાદિક તે સૂક્ષ્મ છે અને જે કારણ હોય તે નાનું હોય તોપણ તે મોટા કાર્યને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ થાય એવી એમાં કળા રહી છે જેમ અગ્નિદેવ છે તે તો મનુષ્ય જેવો મૂર્તિમાન છે અને માણસ જેવડો છે અને તેનું કાર્ય જે અગ્નિની જ્વાળાઉં તે તો અતિ મોટીયું છે તથા જેમ વરૂણની મૂર્તિ તે તો મનુષ્ય જેવડી છે અને તેનું કાર્ય રૂપ જે જળ તે તો અતિ ઝાઝું છે અને જેમ સુર્યની મૂર્તિ તો મનુષ્ય જેવી રથમાં બેઠી છે અને તેનું કાર્ય જે પ્રકાશ તે તો આખા બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી રહ્યો છે તેમ સર્વના કારણ એવા જે શ્રી પુરૂષોત્તમ નારાયણ શ્રીકૃષ્ણ તે તો મનુષ્ય જેવડા છે તોપણ અનંત કોટી બ્રહ્માં-ડના કારણ છે ને જે મૂર્ખ હોય તે એમ સમજે જે જેનું કાર્ય આવડું મોટું છે તો તેનું કારણ તો કેવડું મોટું હશે એ તો મૂર્ખની સમજણ છે. અને સર્વના કારણરૂપ એવા

ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા છે તોપણ પોતાના અંગમાંથી યોગ કળાએ કરીને અનંત કોટી બ્રહ્માંડને ઉત્પન્ન કરવાને સમર્થ છે ને પાછાં પોતાને વિષે લય કરવાને સમર્થ છે જેમ અગ્નિ, વરૂણ, સૂર્ય તે પોતાના કાર્યરૂપે મોટા જણાય છે ને વળી કાર્યને પોતામાં લીન કરીને એક પોતેજ રહે છે તેમ ભગવાનના એક એક રોમમાં અનંત કોટી બ્રહ્માંડ અણુંની પેઠે રહ્યાં છે તે અષ્ટાવર્ણ ને ચૌદલોક સુદ્ધાં રહ્યાં છે એવી રીતે કારણમાં અલૌકીકપણું છે ને મોટાઇં પણું છે તેને સમજુ હોય તે જાણે જે ભગવાન મનુષ્ય જેવા જણાય છે તોપણ એ ભગવાન સર્વના કારણ છે અને સર્વના કર્તા છે ને સમર્થ છે. લો. ૨

જે જે થકી મોટો હોયતે તે થકી સૂક્ષ્મ હોય ને તેનું કારણ પણ હોય જેમ પૃથ્વી થકી જળ મોટું છે અને તે પૃથ્વીનું કારણ છે અને તે થકી સૂક્ષ્મ પણ છે. ને જળ થકી તેજ મોટું છે ને તેજ થકી વાયુ મોટો છે ને વાયુ થકી આકાશ મોટો છે. એવી રીતે અહંકાર. મહતત્વ; પ્રધાન પુરૂષ ને પ્રકૃતિ પુરૂષ ને અક્ષર એ સર્વે એક બીજાથી મોટા છે ને એક બીજાથી સુક્ષ્મ છે ને કારણ છે અને એ સર્વે મૂર્તિમાન છે.

પૃથ્વીનું કારણ જે જળ તે તે થકીમોટું પણ છે અને સુક્ષ્મ પણ છે એવી રીતે જળનું કારણ તે તેજ છે તેજનું કારણ વાયુ છે વાયુનું કારણ આકાશ છે આકાશનું

કારણ અહંકાર છે અહંકારનું કારણ મહતત્ત્વ છે મહતત્ત્વનું કારણ પ્રધાન ને પૂરૂષ છે અને પ્રધાન ને પુરૂષનું કારણ મૂળ પ્રકૃતિ ને બ્રહ્મ છે અને એ સર્વેનું કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે ને તે અક્ષર તો પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું ધામ છે તે અક્ષરધામને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન પોતે સદા વિરાજમાન છે અને પોતાની અંતર્યામિ શકિતએ કરીને અક્ષરધામ અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડ અને તે બ્રહ્માંડના જે ઇશ્વર તે સર્વને વિષે અન્વયપણે રહ્યા છે. ગ. પ્ર. ૬૩

ભગવાન સર્વના કર્તા છે.

પરમેશ્વર છે તે તો દેશ કાળ કર્મ માયા એ સર્વના પ્રેરક છે અને પોતાની ઇચ્છાએ કરીને દેશ કાળાદિકનું પ્રધાનપણું રહેવા દેછે પણ સર્વે પરમેશ્વરને આધારે છે જેમ શીશુમાર ચક્ર છે તે ધ્રુ મંડળને આધારે છે અને જેમ પ્રજા સર્વ રાજાને આધારે છે તેમાં દિવાન હોય તથા વજીર હોય તેનું રાજા ચાલવા દે તેટલુંજ ચાલે પણ ન ચાલવા દે ત્યારે એક અણું માત્ર પણ ન ચાલે તેમ દેશ કાળ કર્મ માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલું ચાલે પણ પરમેશ્વરના ગમતા બહાર અણુંમાત્ર પણ ન ચાલે માટે સર્વ કર્તા તે પરમેશ્વરજ છે. ગ. મ. ૨૧

જીવનું કલ્યાણ તો આટલીજ વાતમાં છે જે પ્રગટ પ્રમાણ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તેનુંજ કર્યું સર્વે થાય

છે પણ કાળ કર્મ ને માયાદિક કોઈનું કર્યું કાંઈ થાતું નથી એવી રીતે ભગવાનને વિષેજ એક કર્તાપણું સમજવું એજ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે. કા. ૧૦

ભગવાનનેજ સર્વ કર્તા જાણે તોપણ જન્મ મરણના દુઃખથી તો જીવ તરી જાય. કા. ૧૦

આ સર્વ જગતના કર્તા હર્તા ભગવાન છે તેને કર્તા હર્તા ન સમજીએ ને વિશ્વના કર્તા હર્તા કાળને જાણીએ અથવા માયાને જાણીએ અથવા કર્મને જાણીએ અથવા સ્વભાવને જાણીએ એ તે ભગવાનનો દ્રોહ છે. કેમ જે ભગવાન સર્વના કર્તા હર્તા છે તેનો ત્યાગ કરીને કેવળ કાળ કર્મ સ્વભાવ ને માયા તેને જગતના કર્તા હર્તા કહે છે માટે એ ભગવાનનો અતિ દ્રોહ છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત જેમ તમે (ગામ બુવાના પટેલ કાનદાસજીને કહે છે) ગામના પટેલ છો તે જે તમારી ગામમાં પટેલાઇ ન રહેવા દે તે તમારો દ્રોહી કહેવાય અને વળી જેમ ચક્રવર્તિ રાજા હોય તેનો હુકમ ખોટો કરીને જે રાજા ન હોય તેનો હુકમ ચલાવે તે પુરૂષ રાજાનો દ્રોહી કહેવાય તેમ ભગવાનને અકર્તા કહેવા અને ભગવાન વિના બીજા જે કાળાદિક તેને કર્તા કહેવા એજ ભગવાનનો દ્રોહ છે. વર. ૨

જે જીવ ભગવાનને સર્વ કર્તા હર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજો કોઇ પાપી નથી. અને ગૌહત્યા, બ્રહ્મહત્યા,

ગુરૂસ્ત્રીનો સંગ તથા બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરૂનો દ્રોહ તે થકી પણ એને વધુ પાપી જાણવો કાંજે ભગવાન વિના બીજા જે કાળ કર્માદિક તેને એ કર્તા જાણે છે માટે એવો જે નાસ્તિક ચંડાલ હોય તેની તો છાયામાં પણ ઉભું રહેવું નહિ ને ભુલમાં પણ તેના મુખનું વચન સાંભળવું નહિ.

કા. ૧૦

ભગવાન સર્વથી સમર્થ છે

ભગવાન તો જેમ ક્ષરના આત્મા છે તેમજ પ્રકૃતિ પુરૂષ થકી પર જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે અને ક્ષર અક્ષર બેયને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે અને પોતે તો ક્ષર અક્ષરથી ન્યારા છે અને ભગવાનની મોટાઈ તો એવી છે જે જેના એક એક રોમના છિદ્રને વિષે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ પરમાણુંની પેઠે રહ્યાં છે.

ગ. પ્ર. ૭૨

આ દેહ ઈંદ્રિયું ને અંતઃકરણ તેને જાણનારો જે જીવ તે જ્યારે સુષુપ્તિમાં લીન થાય છે ત્યારે એનાં ઇંદ્રિયું અંતઃકરણ પણ સુષુપ્તિમાં લીન થાયછે તે સમયમાં એ જીવને ભગવાન પ્રકાસે છે. અને જ્યારે સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં આવે છે ત્યારે તે સ્વપ્ન સંબંધી જે સ્થાન ભોગ, વિષય ને જીવ એ સર્વને ભગવાન પ્રકાસે છે અને જાગ્રતમાં પણ ભગવાન પ્રકાસે છે એવી રીતે રૂપપણે ને

અરૂપપણે કરીને રહ્યા જે જીવ તેને ભગવાન પ્રકાસે છે અને પ્રધાનમાંથી મહતત્ત્વ થયું અને મહતત્ત્વમાંથી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થયો ને તે અહંકારમાંથી ઇંદ્રિયું, દેવતા, પંચભૂત, પંચમાત્રા એ સર્વ થયાં તેમને પણ ભગવાને પ્રકાશ્યાં છે અને એ સર્વે તત્ત્વે મળીને રચ્યો એવો જે વિરાટ તેને પણ ભગવાન પ્રકાસે છે અને એ સર્વ જ્યારે માયામાં લીન થાય છે ત્યારે તે માયાને પણ ભગવાન પ્રકાસે છે એવી રીતે જીવ ને ઇશ્વર એ બેય જ્યારે રૂપપણે થાય છે ત્યારે ભગવાન પ્રકાસે છે અને જ્યારે એ જીવ ને ઇશ્વર બેય નામરૂપ રહિત થકા સુષુપ્તિમાં ને પ્રધાનમાં રહે છે ત્યારે પણ ભગવાન પ્રકાસે છે અને જે કાળ તે એ માયાદિક તત્ત્વને નામરૂપપણાને પમાડે છે ને અરૂપપણાને પમાડે છે એવો જે કાળ તે કાળને પણ ભગવાન પ્રકાસે છે. કા. ૧

ભગવાનની બીકે કરીને ઇંદ્ર વરસે છે, સૂર્ય, અગ્નિ, ચંદ્રમા પ્રકાશ કરે છે, પૃથ્વી સર્વને ધારી રહી છે, સમુદ્ર મર્યાદા નથી લોપતા, ઔષધીઓ રૂતુને પામીને ફળે છે. અને જે ભગવાન જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થીતિ ને પ્રલયને કરે છે અને જેની શક્તિ કાળ છે માયા છે પુરૂષ છે અક્ષર છે. લો. ૧૭

ભગવાન જેવા તો ભગવાનજ છે ને બીજા જે પ્રકૃતિ પુરૂષાદિક તે તો એના ભક્ત છે ને એનું ધ્યાન કરે છે.

પં. ૨

પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ છે તે પુરૂષ રૂપે કરીને અનેક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ સ્થીતિ ને પ્રલયના કર્તા છે માટે પુરૂષ રૂપે કરીનેજ બહુધા શાસ્ત્રમાં પુરૂષોત્તમને કહ્યા છે ત્યારે પુરૂષમાં ને વાસુદેવમાં કેટલો ભેદ છે તો જેમ આ જીવને વિષે ને વૈરાજ પુરૂષ ઇશ્વરને વિષે ભેદ છે ને વળી જેમ ઈશ્વરને વિષે ને પુરૂષને વિષે ભેદ છે તેમ પુરૂષ ને પુરૂષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેને વિષે એવો ઘણો ભેદ છે ને પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ તો સર્વના સ્વામી છે. અને એવા અક્ષરાત્મક પુરૂષ બ્રહ્મરૂપ ઘણાક છે તે જે તે વાસુદેવના ચર્ણાંબિદની ઉપાસના કરે છે ને સ્તુતી કરે છે.

ગ. મ. ૩૧

ભગવાન મહારાજાધિરાજ છે ને દિવ્યરૂપ એવી જે અસંખ્ય સમૃદ્ધિ તથા અસંખ્ય પાર્ષદ તેણે યુક્ત છે ને અનંત કોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે. જેમ આ લોકમાં કોઇક મોટો ચક્રવર્તિ રાજા હોય તેનું સૂર્યના ઉદય અસ્ત સુધી રાજ્ય હોય અને તેજ રાજા પોતાના તપને બળે કરીને દેવતાના જેવા ઐશ્વર્યને પામ્યો હોય ને સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ એ ત્રિલોકીના રાજ્યને કરતો હોય જેમ અર્જુન હતા તે એને એ દેહે કરીને સ્વર્ગને વિષે ઇંદ્રાસનને ઉપર

કેટલાક વર્ષ સુધી રહ્યા તથા નહુષ રાજા પણ ઇંદ્ર થયો હતો એવો જે પ્રતાપી ચક્રવર્તિ રાજા તેને ઘેર જેટલાં ગામ છે તેની ગણુતી થાય નહિ એ તો અસંખ્ય છે તથા ગામ ગામના જે પટેલ તેની પણ ગણુતી નથી અને તે ગામ ગામના અસંખ્ય પટેલ તે એના દરબારમાં અરજ કરવા આવતા હોય અને તે રાજાના ધનમાલ ભોગ સ્થાનક સમૃદ્ધિ તે પણ ગણુતીમાં આવે નહિ તેમ એ ભગવાન અસંખ્ય કોટી જે બ્રહ્માંડરૂપ ગામ તેના રાજાધિરાજ છે. અને એ બ્રહ્માંડરૂપ જે ગામ તેના મુખ્ય પટેલ તો બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને શિવ છે. જેમ એક ગામમાં એક પટેલ મોટો હોય તેને તે ગામની સર્વે પ્રજા આવીને નમે ને આજ્ઞામાં રહે ને તે પટેલ રાજાને નમે તેમ બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ છે તે મોટેરા છે ને બીજા જે બ્રહ્માંડમાં દવ, દૈત્ય, મનુષ્ય, રૂષિ, પ્રજાપતિ તે એને ભજે છે ને આજ્ઞામાં રહે છે ને એ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ તે ભગવાન. પુરૂષોતમને ભજે છે ને આજ્ઞામાં વર્તે છે પં. ૪

જેમ કોઇ મોટો રાજા હોય તેના:જે ગોલા ને ગોલીયું હોય તેને પણ સાત ભોમિની તો હવેલીયું રહેવાની હોય અને બાગ બગીચા ને ઘોડાવેલ્યું ઘરેણાં એ આદિક જે સામગ્રીયું તેણે કરીને :દેવલોક સરખાં તેનાં ઘર જણાય ત્યારે તે રાજાનો જે દરબાર તથા તેમાં જે સામગ્રીયું

તે તો અતિ શોભાયમાન હોય તેમ શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાનની આજ્ઞામાં વર્તતા એવા ,જે બ્રહ્માંડના અધિપતિ બ્રહ્માદિક તેના જે લોક ને તે લોકના વૈભવ તેના પારને પમાતો નથી તો જેના નાભીકમલમાંથી બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા એવા જે વિરાટ પુરૂષ તેના વૈભવનો પાર તો ક્યાંથી પમાય. અને એવાં અનંતકોટી બ્રહ્માંડ તે એક એક રોમ પ્રત્યે અણુંની પેઠે ઉડતાં ફરે છે એવું એ ભગવાનનું ધામ છે ને તે ધામને વિષે પુરૂષોતમ ભગવાન પોતે દિવ્યરૂપે કરીને સદા વિરાજમાન છે અને તે ધામમાં અપાર દિવ્ય સામગ્રી છે તે ભગવાનની મોટપનો પાર તો આવેજ કેમ? અને તે ભગવાનના સેવકના એક એક રોમને વિષે કોટી કોટી સૂર્યના જેવો પ્રકાશ છે માટે જેના સેવક એવા છે તો એમના સ્વામી જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા તો કેમ કહેવાય. ગ. પ્ર. ૬૩

ભગવાન કાર્ય કારણરૂપે કેમ રહ્યા છે

અતિ સમર્થ જે ભગવાન તે પોતે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને અક્ષરરૂપે થાય છે ને પછી મૂળ પ્રકૃતિ પુરૂષરૂપે થાય છે તે પછી પ્રધાન પુરૂષરૂપે થાય છે ને પછી પ્રધાનમાંથી થયાં જે ચોવીસ તત્ત્વ તેને વિષે પ્રવેશ કરીને તે રૂપે થાય છે ને પછી બ્રહ્મા વિષ્ણું શિવમાં પ્રવેશ કરીને તેતે રૂપે થાય છે. ગ. પ્ર. ૬૩

પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે કોઇ કાર્યને અર્થે પુરૂષરૂપે થાય છે ત્યારે એ પુરૂષ છે તે પુરૂષોત્તમના પ્રકાશમાં લીન થઇ જાય છે ને પુરૂષોત્તમજ રહે છે તેમજ માયારૂપે થાય છે ત્યારે માયા પણ પુરૂષોત્તમના તેજમાં લીન થઇ જાય છે ને તે રૂપે ભગવાનજ રહે છે અને પછી એ ભગવાન મહતત્ત્વ રૂપે થાય છે ને તે મહતત્ત્વમાંથી થયાં જે બીજાં તત્ત્વ તે રૂપે થાય છે અને પછી તે તત્ત્વનું કાર્ય જે વિરાટ તે રૂપે થાય છે તથા તે વિરાટ પુરૂષથી થયા જે બ્રહ્માદિક તે રૂપે થાય છે તથા નારદ સનકાદિક રૂપે થાય છે એવી રીતે અનેક પ્રકારના કાર્યને અર્થે જેને જેને વિષે એ પુરૂષોત્તમ ભગવાનનો પ્રવેશ થાય છે તેને તેને પોતાના પ્રકાશે કરીને લીન કરી નાખીને પોતેજ તે રૂપે કરીને સર્વોત્કર્ષપણે વિરાજમાન થકા રહે છે અને જેને વિષે પોતે વિરાજમાન રહે છે તેના પ્રકાશને પોતે ઢાંકીને પોતાનો પ્રકાશ પ્રગટ કરે છે જેમ અગ્નિ લોઢાને વિષે આવે છે ત્યારે લોઢાનો જે શીતળ ગુણ ને કાળો વર્ણ તેને ટાળીને પોતે પોતાના ગુણને પ્રકાશ કરે છે તથા જેમ સૂર્ય ઉદય થાય છે તેના પ્રકાશમાં સર્વ તારા ચંદ્રમાદિકનાં તેજ લીન થઇ જાય છે ને એક સૂર્યનોજ પ્રકાશ રહે છે તેમ એ ભગવાન જેને જેને વિષે આવે છે તેના તેજનો પરાભવ કરીને પોતાના પ્રકાશને અધિકપણે જણાવે છે અને જે

કાર્યને અર્થે પોતે જેમાં પ્રવેશ કર્યો હતો તે કાર્ય કરી રહ્યા કેડે તેમાંથી પોતે નોખા નીસરી જાય છે ત્યારે તો તે પંડે જેવો હોય તેવો રહે છે ને તેમાં જે અધિક દૈવત જણાતું હતું તે તો પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું હતું એમ જાણવું. પં. ૭

પુરૂષોત્તમ ભગવાને પોતેકરી એવી જે નાના પ્રકારની યોનીયું તેમને વિષે કારણપણે અંતર્યામિરૂપે કરીને ન્યૂનાધિક ભાવે પ્રકાશ કરે છે તેની વિગતી જે અક્ષરાતીત એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે સૃષ્ટિ સમયને વિષે અક્ષર સામી દ્રષ્ટિ કરે છે ત્યારે તે અક્ષરમાંથી પુરૂષ પ્રગટ થઇ આવે છે પછી તે પુરૂષોત્તમ જે તે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને પુરૂષને વિષે પ્રવેશ કરે છે ને પુરૂષરૂપે થઇને પ્રકૃતિને પ્રેરે છે એવી રીતે જેમ જેમ પુરૂષોત્તમનો પ્રવેશ થાતો ગયો તેમ તેમ સૃષ્ટિની પ્રવૃત્તિ થઇ ને પછી તે પ્રકૃતિ પુરૂષ થકી પ્રધાન પુરૂષ થયા અને તે પ્રધાન પુરૂષ થકી મહતત્ત્વ થયું ને મહતત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થયો તે અહંકાર થકી ભૂત, વિષય, ઇંદ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા તે થયા ને તે થકી વિરાટ પુરૂષ થયા ને તેની નાભિ કમળમાંથી બ્રહ્મા થયા ને તે બ્રહ્મા થકી મરિચ્યાદિક પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી કશ્યપ પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી ઇંદ્રાદિક દેવતા થયા ને દૈત્ય થયા અને

સ્થાવર જંગમ સર્વ સૃષ્ટિ થઇ અને પુરૂષોત્તમ ભગવાન જે તે એ સર્વેમાં કારણુપણે અંતર્યામિરૂપે પ્રવેશ કરીને રહ્યા

પણ જેવા અક્ષરમાં છે તેવી રીતે પુરૂષ પ્રકૃતિમાં નથી ને જેવા પુરૂષ પ્રકૃતિમાં છે તેવા પ્રધાન પુરૂષમાં નથી ને જેવા પ્રધાન પુરૂષમાં છે તેવા મહતત્ત્વાદિક ચોવીસ તત્ત્વમાં નથી ને જેવા ચોવીસ તત્ત્વમાં છે તેવા વિરાટ પુરૂષમાં નથી ને જેવા વિરાટ પુરૂષમાં છે તેવા બ્રહ્મામાં નથી ને જેવા બ્રહ્મામાં છે તેવા મરિચ્યાદિકમાં નથી ને જેવા મરિચ્યાદિકમાં છે તેવા કશ્યપમાં નથી ને કશ્યપમાં છે તેવા ઈંદ્રાદિક દેવતામાં નથી ને જેવા ઇંદ્રાદિક દેવતામાં છે તેવા મનુષ્યમાં નથી ને જેવા મનુષ્યમાં છે તેવા પશુમાં નથી. એવી રીતે પુરૂષોત્તમ ભગવાન જે તે તારતમ્યતાએ સર્વેમાં કારણુપણે અંતર્યામિરૂપે કરીને રહ્યા છે જેમ કાષ્ટને વિષે અગ્નિ રહ્યો છે તે મોટા કાષ્ટમાં મોટો અગ્નિ રહ્યો છે ને લાંબા કાષ્ટમાં લાંબો અગ્નિ રહ્યો છે ને વાંકા કાષ્ટમાં વાંકો અગ્નિ રહ્યો છે તેમ એ પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે જે દ્વારે જેટલું કાર્ય કરાવવું હોય તેને વિષે તેટલી સામર્થીએ યુકત થકા રહે છે અને અક્ષર ને પુરૂષ પ્રકૃતિ આદે સર્વને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન અંતર્યામિરૂપે રહ્યા છે પણ પાત્રની તારતમ્યતાએ કરીને સામર્થીમાં તારતમ્યપણું છે. એવી રીતે એક પુરૂષોત્તમ

ભગવાન છે તે અંતર્યામિરૂપે કરીને એ સર્વને વિષે પ્રવેશ કરીને રહ્યા છે પણ જીવ ઇશ્વરપણાને પોતે પામીને બહુરૂપે નથી થયા. ગ. પ્ર. ૪૧

અધ્યાત્મ જે વિરાટ પુરૂષના ઇંદ્રિયો ને અધિભૂત જે તેના પંચમહાભૂત અને અધિદૈવ જે વિરાટના ઇંદ્રિયોના દેવતા એ સર્વે વિરાટને વિષે આવ્યા તોપણ વિરાટ ઉભો ન થયો પછી વાસુદેવ ભગવાને પુરૂષરૂપે થઇને વિરાટ પુરૂષને વિષે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે વિરાટ પુરૂષ ઉભા થયા તે ભગવાન વિરાટ પુરૂષનાં જે અધ્યાત્મ અધિભૂત ને અધિદૈવ તેને વિષે તદાત્મકપણે કરીને વર્તે છે ને સ્વરૂપે તો વિરાટ થકી ન્યારા છે ને તેનેજ આશ્રય કરવા યોગ્ય સ્વરૂપ કહ્યું છે. ગ. મ. ૧૦

भूमिरापो नलोवायुः खंमनो बुद्धिरेवच ॥ अहंकार इतीयंमे भिन्नाप्रकृतिरष्टधा ॥ એ વ્યાપ્ય એવી જડ પ્રકૃતિ છે ॥ अपरेयामि तस्त्वत्यां प्रकृतिं विद्धि मे परां जीवभूतां महाबाहो ययेदंधार्यतेजगत् ॥ એ વ્યાપક એવી ચૈતન્ય પ્રકૃતિ છે. અને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન છે તે કેવા છે તો એ અષ્ટ પ્રકારની જે વ્યાપ્ય પ્રકૃતિ અને તેને વિષે વ્યાપક એવી જે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ તે બેયના આધાર છે જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદિક ચાર તત્ત્વનો

આધાર છે ને પૃથ્વીની જ્યારે સંકોચ અવસ્થા થાય છે તે ભેળો આકાશ પણ સંકોચને પામે છે ને પૃથ્વીની વિકાસ અવસ્થા થાય છે તે ભેળી આકાશની પણ વિકાસ અવસ્થા છે. તથા જળ. તેજ ને વાયુની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા ભેળી આકાશની પણ સંકોચ વિકાસ અવસ્થા છે. અને પૃથ્વી આદિક ૯ત્ત્વની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા તે એય આકાશને વિષે થાય છે. તેમ એ બે પ્રકૃતિની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા ભેળી ભગવાનની પણ સંકોચ વિકાસ અવસ્થા છે. અને એ બે પ્રકૃતિની સંકોચ વિકાસ અવસ્થા તે ભગવાનને વિષે છે એવા જે ભગવાન તે સર્વના આત્મા છે ॥ यस्याक्षर शरीरं यस्यात्मा शरीरं यस्य पृथ्वी शरीरं ॥ ઇત્યાદિક શ્રુતિયું છે. તથા અન્નમય બ્રહ્મ કહ્યો છે મનોમય બ્રહ્મ કહ્યો છે વિજ્ઞાનમય બ્રહ્મ કહ્યો છે આનંદમય બ્રહ્મ કહ્યો છે ઇત્યાદિક ઘણીક પ્રકારની બ્રહ્મવિદ્યા કહી છે તેનું શું તાત્પર્ય છે જે, ભગવાન સર્વના કારણ છે ને સર્વના આધાર છે માટે એ સર્વને બ્રહ્મ કહ્યા છે પણ એ સર્વ શરીર છે ને એ સર્વના શરીરી તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ છે તે ભગવાનને વિષે એ જડચૈતન્યરૂપ જે બે પ્રકૃતિ તે સંકોચ વિકાસ અવસ્થાએ કરીને પોતાના કાર્ય સોતી સુખે કરીને રહી છે અને એ સર્વને વિષે ભગવાન જે તે અંતર્યામિરૂપે કારણપણે કરીને રહ્યા છે. લો. ૭

સાંખ્યવાળે ચોવીસ તત્ત્વ કહ્યાં છે તે સાંખ્યને મતે તેવીસ÷ તત્ત્વ ને ચોવીસમો ક્ષેત્રજ્ઞ જે જીવ ઈશ્વરરૂપ ચૈતન્ય તે છે. એવી રીતે ચોવીસ તત્ત્વ કહ્યાં છે કેમજે ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞને તો અન્યોન્ય આ[redacted] છે તે ક્ષેત્રજ્ઞ વિના ક્ષેત્ર કહેવાય નહિ ને ક્ષેત્ર વિના ક્ષેત્રજ્ઞ કહેવાય નહિ તે માટે તત્ત્વ ભેળાજ જીવ ઈશ્વરને કહ્યા છે. અને ભગવાન છે તે તો ક્ષેત્ર ને ક્ષેત્રજ્ઞ એ બેયના આશ્રય છે માટે ભગવાન થકી માયિક તત્ત્વ જુદાં કેમ કહેવાય. અને જેમ આકાશ છે તેને વિષે ચાર તત્ત્વ રહ્યાં છે તોપણ આકાશને કોઇનો દોષ અડતો નથી તેમ પરમેશ્વરના સ્વરૂપને પણ માયિક તત્ત્વનો એકેય દોષ અડતો નથી. એવુંજ ભગવાનનું સ્વરૂપ છે. ગ. મ. ૧૭

ભગવાન નિર્ગુણ રૂપે તો અતિ સૂક્ષ્મ કરતાં પણ સૂક્ષ્મ છે અને સગુણ રૂપે તે. અતિ સ્થૂલ કરતાં પણ સ્થૂલ

÷ ચોવીસ તત્ત્વ જેમ ભગવાન વિના કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી તેમ જીવ ઇશ્વર પણ ભગવાન વિના કાંઇ કરવાને સમર્થ નથી માટે સાંખ્યશાસ્ત્ર જીવ ઇશ્વરને પણ ચોવીસ તત્ત્વ ભેળાજ ગણે છે ને જીવ ઇશ્વરે સહિત ચોવીસ તત્ત્વ કહે છે ને પરમાત્માને પચવિસમા કહે છે. અત્રે જીવ ઇશ્વરને જુદા લખ્યા છે તેથી તત્ત્વ તેવીસ લખ્યાં છે. પરંતુ તત્ત્વ ચોવીસ છે. જીવ ઇશ્વરને જુદા ગણે ને તત્ત્વ ચોવીસ લખે તો જીવ ઈશ્વર પચવિસમા થાય ને પરમાત્મા છાવસમા થાય તો સાંખ્યશાસ્ત્રના મતને બાધ આવે તે બાધ ટાળવા માટે તત્ત્વ તેવીસ લખ્યાં છે.

છે ત્યારે એ બેય રૂપનું ધરનારૂં જે ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ તે કેવું છે તો જે પ્રગટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેખાય છે (શ્રીજી મહારાજ) એજ ભગવાનનું સદાય મૂળ સ્વરૂપ છે. અને નિર્ગુણપણું ને સર્ગુણપણું એ તો એ મૂર્તિનું કોઇક અલૌકીક ઐશ્વર્ય છે.

જેમ આકાશ છે તે શીતકાળે તથાઉશ્નકાળે વાદળાંએ રહિત હોય અને જ્યારે વર્ષારૂતુ આવે ત્યારે અસંખ્ય વાદળાંની ઘટાએ કરીને ભરાઇ જાય છે તે કાળે કરીને આકાશમાં વાદળાં ઉપજે છે ને પાછાં લીન થઇ જાય છે તેમ ભગવાન પોતાની ઇચ્છાએ કરીને પોતામાંથી નિર્ગુણ ને સગુણરૂપ જે ઐશ્વર્ય તેને પ્રગટ કરીને પાછું પોતાને વિષે લીન કરે છે. કા. ૮

ભગવાનના પૃથ્વીને વિષે અવતાર

ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન.

ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું એજ પ્રયોજન છે જે ભગવાનને વિષે અતિશય પ્રીતિવાળા જે ભકત હોય તેની ભકિતને આધીન થઇને તે ભકતને સુખ દેવાને અર્થે જેવી ભકતની ઇચ્છા હોય તેવા રૂપનું ધારણ કરે છે પછી જેવા જેવા પોતાના ભકતના મનોરથ હોય તે સર્વે પુરા કરે છે અને તે ભકત હોય તે સ્થૂલભાવે યુકત છે અને દેહધારી છે માટે ભગવાન પણ સ્થૂલભાવને ધારણ કરીને દેહધારી જેવા

થાય છે. અને તે પોતાના ભકતને લાડ લડાવે છે અને પોતાની સામર્થીને છપાડીને તે ભકત સંઘાથે પુત્રભાવે વર્તે છે અથવા સખાભાવે વર્તે છે અથવા સગા સબંધીને ભાવે વર્તે છે તેણે કરીને એ ભકતને ભગવાનની ઝાઝી મર્યાદા રહેતી નથી પછી જેવી એ ભકતની ઇચ્છા હોય તેવી રીતે લાડ લડાવે છે. માટે પોતાના જે પ્રેમી ભકત તેના મનોરથ પુરા કરવા એજ ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન છે. અને તે ભેળું અસંખ્ય જીવનું કલ્યાણ પણ કરે છે ને ધર્મનું સ્થાપન પણ કરે છે. કા. ૫

ભગવાનના જે અવતાર પૃથ્વીને વિષે થાય છે તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે થાય છે તે કેવળ વર્ણાશ્રમના ધર્મ સ્થાપન કરવાને અર્થેજ નથી થાતા કેમ જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ તો સપ્તર્ષિ આદિક જે પ્રવૃત્તિ ધર્મના આચાર્ય છે તે પણ સ્થાપન કરે છે માટે એટલા સારૂજ ભગવાનના અવતાર નથી થાતા ભગવાનના અવતાર તો પોતાના એકાંતિક ભકતના જે ધર્મ તેને પ્રવર્તાવવાને અર્થે થાય છે. ગ. મ. ૪૬

શ્રી. કૃષ્ણ નારાયણ એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેના જે અવતાર તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે તથા બ્રહ્મચર્ય અહિંસાદિક ધર્મ, આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્યે સહિત ભકિત એ ચાર ગુણે સંપન્ન એવાજે પોતાના એકાંતિક

ભક્ત તેને દર્શન દેવાને અર્થે ને તેમની રક્ષા કરવાને અર્થે તથા અધર્મનો ઉચ્છેદ કરવાને અર્થે દેવ મનુષ્યાદિકને વિષે થાય છે. ગ. મ. ૧૯

અવતાર ધરવાનો પ્રકાર

જેમ કોઇ પુરૂષ હોય ને તલાવને વિષે ડબકી ખાય તે ડબકી ખાઇને ગમે તો ત્યાં ને ત્યાં નિસરે અથવા કાંઠે નિસરે અથવા આસપાસ નિસરે તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે અક્ષરરૂપ ધામને વિષે ડબકી ખાય ને ગમે તો ત્યાંથી પાધરાજ મનુષ્યાકૃતિને ધારે છે ને ગમે તો એવી રીતે (અક્ષર, મૂળ પ્રકૃતિ પુરૂષ, પ્રધાન પુરૂષ, ચોવીસ તત્વ, વિરાટ પુરૂષાદિકરૂપે અનુક્રમે થઇને) અનુક્રમે કરીને મનુંષ્યાકૃતિ ધારે છે.

ગ. પ્ર. ૬૩

વૈરાજ પુરૂષદ્વારાએ અવતારની સમજણ.

વૈરાજ પુરૂષ દ્વારાએ અવતાર થાય છે એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે તો એમ સમજવું જે વાસુદેવ નારાયણ તે પુરૂષરૂપે કરીને વૈરાજ પુરૂષને વિષે આવીને વિરાજમાન હોય ત્યારે અવતાર કહ્યા છે માટે તે અવતાર તો સર્વે વાસુદેવ ભગવાનનાજ છે. અને એ વાસુદેવ ભગવાન જ્યારે પ્રતિલોમપણે એ વૈરાજ પુરૂષ થકી નોખા પડી જાય ત્યારે એ કેવળ વૈરાજ પુરૂષ થકી અવતાર સંભવેજ નહિ માટે એ થકી અવતાર તો એને વિષે વાસુદેવ આવ્યા છે તે

સારૂં કહ્યા છે. અને એને વિષે વાસુદેવ જે ક્ષેત્રજ્ઞ તેણે પ્રવેશ કર્યો નહોતો ત્યારે એ વૈરાજ પુરૂષ પોતાની ક્રિયા કરવી તેને વિષે પણ સમર્થ નહોતા થયા. ગ. મ. ૩૧

ભગવાન અક્ષરધામમાં રહ્યા થકાજ અનંત ઠેકાણે અનંતરૂપે દેખાય છે.

ભગવાન પોતે પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા વિરાજમાન છે. અને મૂળ માયામાંથી ઉપજ્યાં જે અનંતકોટી પ્રધાન પુરૂષ તે થકી અનંતકોટી બ્રહ્માંડ ઉપજે છે પછી તે ભગવાન પોતાના અક્ષરધામમાં એક ઠેકાણે રહ્યા થકા પોતાની ઇચ્છાએ કરીને તે અનંતકોટી બ્રહ્માંડને વિષે પોતાના ભક્તને અનંતરૂપે દેખાય છે. લો. ૪

ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ સદા દ્વિભુજજ છે ને પોતાની ઇચ્છાએ કરીને ક્યારેક ચતુર્ભુજ પણ જણાય છે અષ્ટભુજ પણ જણાય છે ને સહસ્ત્રભુજ પણ દેખાય છે ને તેજ ભગવાન મચ્છ કચ્છ વરાહાદિકરૂપને તથા રામકૃષ્ણાદિક રૂપને કોઇક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જે એ પોતાનું મૂળરૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનું ધારણ નથી કરતા. લો. ૧૮

ભગવાનની મૂર્તિ તો સદા એક સરખી છે તોપણ ભગવાન પોતાની મૂર્તિને જ્યાં જેવી દેખાડી જોઇએ ત્યાં તેવી પોતાની ઇચ્છાએ કરીને દેખાડે છે. અને જ્યાં જેટલો પ્રકાશ કરવો ઘટે ત્યાં તેટલો પ્રકાશ કરે છે. અને પોતે તો

સદા દ્વિભુજ છે તોપણ પોતાની ઈચ્છાએ કરીને ક્યાંઈ ચાર ભુજ ક્યાંઇ અષ્ટભુજ ક્યાંઇ અનંતભુજને દેખાડે છે. તથા મચ્છ કચ્છાદિકરૂપે કરીને ભાસે છે એવી રીતે જ્યાં જેવું ઘટે ત્યાં તેવું રૂપ પ્રકાસે છે. ને પોતે તો સદા એક રૂપેજ વિરાજમાન રહે છે. ને વળી એક ઠેકાણે રહ્યા થકા અનંત-કોટી બ્રહ્માંડને વિષે અંતર્યામિરૂપે વ્યાપીને રહે છે જેમ વ્યાસજી એક હતા તે શુકજીને સાદ કર્યો તે સ્થાવર જંગમ સર્વે જીવમાં રહીને સાદ કર્યો અને શુકજીએ હુંકારો દીધો ત્યારે પણ સ્થાવર જંગમ સર્વે સૃષ્ટિમાં રહીને હુંકારો દીધો. એવી રીતે શુકજી જેવા મોટા સિધ્ધ હોય તે પણ જે સર્વ જગતમાં વ્યાપવાને સમર્થ થાય છે તે તો ભગવાનના ભજનના પ્રતાપે કરીને એવી યોગકળાને પામ્યા છે તો પોતે ભગવાન પુરૂષોત્તમ તે તો યોગેશ્વર છે. ને સર્વ યોગકળાના નિધિ છે તે એક ઠેકાણે રહ્યા થકા અનંતકોટી બ્રહ્માંડમાં પોતાની ઈચ્છાએ કરીને જ્યાં જેમ ઘટે ત્યાં તેમ ભાસે છે તેમાં શું કહેવું ? અને એ ભગવાનમાં એમ હોય તેનું શું આશ્ચર્ય છે? કેમજે કોઇક ગોડીઓ હોય ને તે તુચ્છ માયાને જાણે છે તેમાં પણ લોકોને કેવું આશ્ચર્ય થાય છે ને તેની યથાર્થ ખબર પડતી નથી તો ભગવાનમાં તો સર્વ યોગ કલાઉં રહી છે તે મહા આશ્ચર્યરૂપ છે તેને જીવ કેમ જાણી શકે. લો. ૪

ભગવાન જે પુરૂષોત્તમ તે તો અક્ષરધામને વિષે સદાય વિરાજમાન રહે છે ને તે સત્ય સંકલ્પ છે ને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા થકા જે બ્રહ્માંડમાં જે જે રૂપ પ્રકાશ્યાં જોઈએ તેવા તેવા રૂપને પ્રકાશ કરે છે જેમ શ્રી. કૃષ્ણ ભગવાને રાસક્રીડા કરી ત્યારે પોતે એક હતા તે જેટલી ગોપાંગનાઉં હતી તેટલા રૂપે થયા તેમજ પુરૂષોત્તમ ભગવાન બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે જ્યાં જેવું રૂપ પ્રકાશ્યું જોઇએ ત્યાં તેવા રૂપને અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા પ્રકાસે છે. અને પોતે તો સદાય અક્ષરધામમાં રહે છે. ગ. મ. ૪૨

અક્ષરધામને વિષે ભગવાન અખંડ વિરાજમાન રહે છે. અને તે ધામમાં રહ્યા થકા અનંત કોટી જે બ્રહ્માંડ છે તેને વિષે જ્યાં જેને જેમ દર્શન દેવું ઘટે ત્યાં તેને તેમ દર્શન દે છે. અને જે સાથે બોલવું ઘટે તે સાથે બોલે છે અને જેનો સ્પર્શ કરવો ઘટે તેનો સ્પર્શ કરે છે. જેમ કોઇ સિદ્ધ પુરૂષ હોય તે એક ઠેકાણે બેઠો થકો હજાર ગાઉ દેખે ને હજારો ગાઉની વાર્તાને સાંભળે તેમ ભગવાન પોતાના અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા અનંતકોટી બ્રહ્માંડને વિષે જ્યાં જેમ જણાવું ઘટે ત્યાં તેમજ જણાય છે ને પોતે તો સદા પોતાનાજ અક્ષરધામમાં છે. અને એક ઠેકાણે રહ્યા થકા જે અનંત ઠેકાણે જણાય છે તે તો પોતાની યોગકળા છે. જેમ રાસમંડળને વિષે જેટલી ગોપીઓ

તેટલાજ પોતે થયા. માટે એક ઠેકાણે રહ્યા થકા જે અનંત ઠેકાણે દેખાવું એજ ભગવાનનું યોગકળાએ કરીને વ્યાપકપણું છે પણ આકાશની પેઠે અરૂપપણે કરીને વ્યાપક નથી. અને જે ભગવાનની યોગમાયાએ કરીને પચાસ ક્રોડ જોજન જે પૃથ્વીનું મંડળ છે તે પ્રલયકાળને વિષે પરમાણું રૂપ થઇ જાય છે. અને તે પૃથ્વી પાછી સૃષ્ટિકાળને વિષે પરમાણુંમાંથી પચાસ ક્રોડ જોજન થાય છે અને ચોમાસુ આવે છે ત્યારે ગાજવીજ ને મેઘની ઘટા થઇ આવે છે એ આદિક સર્વ આશ્ચર્ય તે ભગવાનની યોગમાયાએ કરીને થાય છે. ગ. મ. ૬૪

ભગવાન સિધ્ધેશ્વર છે જેમ કોઇ સિદ્ધિવાળો પુરૂષ હોય તે અહીંઆં બેઠો થકો બ્રહ્માના લોકમાં પદાર્થ હોય તેને આ હાથે કરીને ગ્રહણ કરી લે તેમ ભગવાન એક દેશમાં રહ્યા થકાજ પોતાની યોગકળાના સામર્થ્યે કરીને સર્વ ક્રિયાને કરે છે. ગ. છે. ૩૭

બ્રહ્મ તો એકદેશી છે પણ સર્વદેશી નથી ને તે બ્રહ્મ તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે તે એકદેશી થકા સર્વદેશી છે જેમ કોઇક પુરૂષે સૂર્યની ઉપાસના કરી હોય પછી સૂર્ય તેને પોતાના સરખી દ્રષ્ટિ આપે ત્યારે તે પુરૂષ જ્યાં સુધી સૂર્યની દ્રષ્ટિ પહોંચતી હોય ત્યાં સુધી દેખે અને વળી જેમ સિદ્ધ દશાવાળો પુરૂષ હોય તે હજારો ને લાખો ગાઉ ઉપર કોઇક

વાત કરતો હોય તેને જેમ પાસે વાર્તા કરે ને સાંભળે તેમ સાંભળે છે તેમજ લાખો ગાઉ ઉપર કાંઇક વસ્તુ પડી હોય તેને મનુષ્યના જેવડા હાથ હોય તેણે કરીને પણ ઉપાડે તેમ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન એક ઠેકાણે રહ્યા થકા પોતાની ઇચ્છાએ કરીને જ્યાં દર્શન દેવાં હોય ત્યાં દર્શન આપે છે અને એકરૂપ થકા અનંતરૂપે ભાસે છે અને સિદ્ધ હોય તેમાં પણ દૂરશ્રવણ દૂરદર્શનરૂપ ચમત્કાર હોય તો પરમેશ્વરમાં હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય છે? અને ભગવાનને ગ્રંથમાં વ્યાપક કહ્યા છે તે તો મૂર્તિમાન છે તેજ પોતાની સામર્થીએ કરીને એક ઠેકાણે રહ્યા થકા સર્વને દર્શન આપે છે એમ વ્યાપક કહ્યા છે પણ આકાશની પેઠે અરૂપ થકા વ્યાપક નથી ભગવાન તો સદા **મૂર્તિમાનજ** છે તે મૂર્તિમાન ભગવાન **અક્ષરધામમાં રહ્યા થકાજ** અનંત કોટી બ્રહ્માંડમાં ભાસે છે. વર–૧૩

ભગવાનનું અંતર્યામિપણે વ્યાપકપણું

અંતર્યામિપણે કરીને સર્વત્ર પૂર્ણ એવું જે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ છે તે તો મૂર્તિમાન એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનું તેજ છે. ગ. મ. ૪૫

અંતર્યામિપણે કરીને જીવ ઇશ્વરને વિષે વ્યાપક એવું જે પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું સ્વરૂપ તેજ તે નિરાકાર છે તોપણ જીવ ઇશ્વર સર્વને તેમના કર્મને અનુસારે યથાયોગ્ય-

પણે કર્મના ફળને દેવાને વિષે નિયંતાપણું છે ને સાકારની પેઠે નિયંતારૂપ ક્રિયાને કરે છે માટે તે તેજને પણ સાકાર જેવું જાણવું. ગ. પ્ર. ૪૫

મૂર્તિમાન હોય તે પણ વ્યાપક હોય જેમ અગ્નિદેવ છે તે પોતાના લોકને વિષે મૂર્તિમાન છે ને પોતાની શક્તિએ કરીને કાષ્ટને વિષે રહ્યો છે તેમ ભગવાન પણ પોતાના અક્ષરધામને વિષે મૂર્તિમાન થકા પોતાની અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને જીવુંને વિષે વ્યાપિને રહ્યા છે ને મૂર્તિમાનની પેઠે ક્રિયાને કરે છે માટે એને પણ મૂર્તિમાન જાણવા. કા. ૪

ભગવાન પોતે તો સદા એક રૂપેજ વિરાજમાન રહે છે અને વળી એક ઠેકાણે રહ્યા થકા અનંત કોટી બ્રહ્માંડને વિષે અંતર્યામિરૂપે વ્યાપિને રહે છે જેમ વ્યાસજી એક હતા તે શુકજીને સાદ કર્યો ત્યારે સ્થાવર જંગમ સર્વે જીવમાં રહીને સાદ કર્યો અને શુકજીએ હુંકારો દીધો ત્યારે પણ સ્થાવર જંગમ સર્વે સૃષ્ટિમાં રહીને હુંકારો દીધો. લો. ૪

ભગવાન તો ઇંદ્રિયું, દેવતા, અંતઃકરણ અને જીવ એ સર્વના આશ્રયપણે રહ્યા છે. તે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ ભેળે ગોળીયુંને કહેવરાવ્યું છે જે ઇંદ્રિયું, અંતઃકરણ, દેવતા અને જીવ તેના આશ્રયપણે કરીને તમારે સમીપે હું રહ્યો છું, જેમ પંચ મહાભૂત બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યાં છે,

ને તેનાં તેજ સર્વના દેહમાં રહ્યાં છે તેમ જે હું આ મથુરામાં રહ્યો છું તેતો જેમ પંચ મહાભૂત વિશેષપણે કરીને બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યાં છે તેમ રહ્યો છું અને જેમ એ ભૂત જીવુંના દેહમાં સામાન્યપણે રહ્યાં છે તેમ હું તમારે પાસે રહ્યો છું. અને જે હું દેખાતો નથી તેતો તમારા ચિત્તની વૃત્તિનો મારે વિષે નિરોધ થાય તેને અર્થે નથી દેખાતો પણ રહ્યો તો મૂર્તિમાન છું. લો. ૧૫

(યોગી) (ભગવાનની) મૂર્તિને નાસિકાને અગ્રે ધારે ને ત્યાંથી ભ્રકુટીમાં લાવીને હૃદયને વિષે મૂર્તિને ઉતારે અને અંતરને વિષે સાક્ષીરૂપ જે મૂર્તિ ને બહારની મૂર્તિ એ બેયને એક કરે. વર. ૪

આ દેહને વિષે જીવ રહે છે. અને એ જીવને વિષે પરમેશ્વર પણ સાક્ષીરૂપે કરીને રહે છે. ગ. છે. ૪

અક્ષરધામને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન પોતે સદા વિરાજમાન છે અને પોતાની અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને અક્ષરધામ અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડ અને તે બ્રહ્માંડના જે ઇશ્વર તે સર્વને વિષે અન્વયપણે રહ્યા છે. ગ. પ્ર. ૬૩

ભગવાન ઇંદ્રિયાદિકના આશ્રયપણે રહ્યા છે તે પુરૂષરૂપે કરીને રહ્યા છે કે અક્ષરરૂપે રહ્યા છે કે પોતે સ્વયં પુરૂષોત્તમપણે રહ્યા છે? તો એનો ઉત્તર એ છે જે જીવ, પુરૂષ, અક્ષર ને પુરૂષોત્તમ એ સર્વનું તેજ પ્રકાશપણે તો

સજાતિ છે માટે એમના પ્રકાશના ભેદ પાડવાને તો કોઇ સમર્થ છે નહિ ને ભેદ તો અતિશય છે પણ તે ભેદને દેખવાને કોઇ સમર્થ નથી. અને જેને એ ભગવાન કૃપા કરે છે તેણે કરીને તેને પ્રકાશમય એવો દિવ્ય દેહ બંધાય છે પછી તે એમ જાણે છે જે આ હું છું ને આ પુરૂષ છે ને આ અક્ષર છે ને એ સર્વથી વિલક્ષણ એવા આ પુરૂષોત્તમ છે. એવી રીતે એ સર્વેને પૃથકપણે દેખે છે ને એમના પ્રકાશને પણ વિલક્ષણપણે દેખે છે પણ બીજો તો કોઈ પૃથક દેખવાને અર્થે સમર્થ થાય નહિ માટે એ ભગવાન સુઝે એ રૂપે કરીને રહ્યા છે પણ પોતેજ રહ્યા છે. લો. ૧૫

વાસુદેવ ભગવાને પુરૂષરૂપે થઇને જ્યારે વિરાટ પુરૂષને વિષે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે વિરાટ પુરૂષ ઉભા થયા. ગ. મ. ૧૦

ઇશ્વર જે વૈરાજ પૂરૂષ ને આ જીવ એ સર્વેના પ્રકાશક તો પુરૂષરૂપે કરીને પુરૂષોત્તમ એવા વાસુદેવ છે. ગ. મ. ૩૧

ભગવાનનું કર્મફળ પ્રદાતાપણું.

એક એક અવસ્થાને વિષે બીજી બે બે અવસ્થાઓ રહી છે. અને એ જે અવસ્થાના ભેદ તેનું જે જ્ઞાન તે જીવાત્માને થાય છે અને વળી તે તે અવસ્થાને વિષે એ

જીવને કર્માનુસારે જે ફળના પમાડનારા છે તેને તુર્યપદ કહે છે અંતર્યામિ કહે છે દ્રષ્ટા કહે છે બ્રહ્મ કહે છે પરબ્રહ્મ કહે છે. સા. ૬

જીવને જાગ્રત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા ભોગવાય છે તે કેવળ કર્મે કરીનેજ નથી ભોગવાતી એતો એને કર્મના ફળપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એ જીવને જ્યારે કર્મ ફળને ભોગવાવે છે ત્યારે ભોગવે છે કેમજે આ જીવ જ્યારે જાગ્રત અવસ્થાના ફળને ભોગવતો હોય ને ત્યારે એ ઇચ્છે જે મારે સ્વપ્નમાં જાવું છે તો એની વતે સ્વપ્નમાં જવાય નહિ શા માટે જે ફળપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એની વૃત્તિયુંને રૂંધી રાખે છે અને સ્વપ્નમાંથી જાગ્રતમાં આવવાને ઇચ્છે તો જાગ્રતમાં અવાય નહિ અને સુષુપ્તિમાં પણ જવાય નહિ અને સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં તથા જાગ્રતમાં અવાય નહિ એ તો જ્યારે જે કર્મના ફળના ભોગવાવનારા પરમેશ્વર છે તે એને જે અવસ્થાના કર્મફળને ભોગવાવે તેનેજ ભોગવી શકે છે પણ એ જીવ પોતાની ઇચ્છાએ કરીને અથવા કર્મે કરીને કર્મના ફળને ભોગવી શકતો નથી.

ગ. પ્ર. ૬૫

જીવ તથા ઈશ્વર એમાંથી કોઇ સ્વપ્નસૃષ્ટિને સૃજતા નથી અને પોતે પણ સ્વપ્નસૃષ્ટિરૂપે થાતા નથી એ તો એ જીવ ઈશ્વર થકી પર જે પરમેશ્વર કર્મફળપ્રદાતા છે તે

એ જીવ ઇશ્વરના કર્મને અનુસારે કરીને એ સ્વપ્નસૃષ્ટિને સૃજે છે. ગ. મ. ૨૧

જેમ પૃથ્વીને વિષે બીજ રહ્યાં છે તે વર્ષાકાળે જળના યોગને પામીને ઉગી નીસરે છે તેમ માયાને વિષે કારણ શરીરે યુક્ત થકા રહ્યા એવા જે જીવ તે ઉત્પત્તિ કાળને વિષે ફળપ્રદાતા એવા જે પરમેશ્વર તેની દ્રષ્ટિને પામીને પોત પોતાના કર્મને અનુસારે નાના પ્રકારના દેહને પામે છે. વર. ૬

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જે તે પુરૂષ પ્રકૃતિ રૂપ જે પોતાની શક્તિ તેણે સહિત થકા જીવ જીવ પ્રત્યે અંતર્યામિરૂપે રહ્યા છે ને જે જીવે જેવાં કર્મ કર્યાં છે તે જીવને તેવા દેહને પમાડે છે ને સુખ દુઃખ રૂપ જે તે તે કર્મનાં ફળ તેને પમાડે છે અને તે જીવના કર્મને અનુસારે કરીને તેના દેહ થકી બીજા દેહને સૃજે છે. ગ. પ્ર. ૧૩

ભગવાન છે તે પોતાના ધામરૂપ એક દેશને વિષે રહ્યાથકાજ અન્વયપણે અનેક બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યા જે સર્વે જીવના સમૂહ તેમને વિષે તેમના યથાયોગ્ય કર્મ ફળ-પ્રદાતાપણે અંતર્યામિરૂપે કરીને રહ્યા છે. અને સર્વ જીવના જીવન છે ને એ વિના એ જીવ કાંઇ કરવાને ને ભોગવવાને સમર્થ નથી થાતો. ગ. છે. ૩૭

ભગવાનનું સગુણ નિર્ગુણપણું

ભગવાનનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે તે તો સૂક્ષ્મ થકી પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે અને પૃથ્વી આદીક જે સર્વે તત્ત્વ તેનું આત્મા છે અને તે થકી પર જે પ્રધાનપુરૂષ તેનું આત્મા છે અને તે પ્રધાનપુરૂષથકી પર જે શુદ્ધ પુરૂષ ને પ્રકૃતિ તેનું આત્મા છે અને તેથી પર જે અક્ષર તેનું પણ આત્મા છે. અને એ સર્વે ભગવાનનું શરીર છે અને જેમ દેહ થકી જીવ છે તે સૂક્ષ્મ છે ને શુદ્ધ છે ને ઘણો પ્રકાશમાન છે તેમ એ સર્વે થકી ભગવાન અતિશય સુક્ષ્મ છે અને અતિશય શુદ્ધ છે અને અતિશય નિર્લેપ છે અને અતિશય પ્રકાશેયુકત છે. અને જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદીક ચાર ભૂતમાં વ્યાપક છે ને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત થકી અસંગી છે અને એ ચાર ભૂતની ઉપાધિ તે આકાશને અડતી નથી આકાશ તો આતશય નિર્લેપ થકો એ ચાર ભૂતને વિષે રહ્યો છે તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મારૂપે કરીને સર્વને વિષે રહ્યા છે તોપણ અતિશય નિર્વિકાર છે ને અસંગી છે ને પોતે પોતાને સ્વભાવે યુકત છે અને તે સરખો થાવાને કોઈ સમર્થ નથી થાતો જેમ આકાશ ચાર ભૂતમાં રહ્યો છે પણ ચાર ભૂત આકાશ જેવાં નિર્લેપ તથા અસંગી થાવાને સમર્થ નથી થાતાં તેમજ પુરૂષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મા છે તોપણ અક્ષર પર્યંત કોઇ પણ પુરૂષોત્તમ

ભગવાન જેવા સમર્થ થાવાને સમર્થ નથી થાતા. એવી રીતે જે અતિશય સૂક્ષ્મપણું અતિશય નિર્લેપપણું અને અતિશય શુદ્ધપણું અને અતિશય અસંગીપણું અને અતિશય પ્રકાશેયુક્તપણું અને અતિશય ઐશ્વર્યેયુકતપણું તે એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે.

અને જેમ ગીરનાર પર્વત છે તેને લોકાલોક પર્વતની પાસે મુકીએ ત્યારે તે અતિશય ન્હાનો ભાસે પણ ગીરનાર પર્વત કાંઇ નહાનો થયો નથી એતો લોકાલોકની અતિશય મોટાઇ આગળ નહાનો જણાય છે તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાનની મોટાઇ આગળ અષ્ટાવરણે યુક્ત જે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ તે અણુંની પેઠે અતિ સૂક્ષ્મ ભાસે છે પણ તે બ્રહ્માંડ કાંઇ નહાનાં થઇ ગયાં નથી એતો ભગવાનની મોટપ આગળ નહાનાં જણાય છે એવી રીતે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે જે અતિશય મોટાઇ તે ભગવાનનું સગુણપણું છે.

કોઇને એમ આશંકા થાય જે ભગવાન નિર્ગુણરૂપે તો અતિશય સુક્ષ્મ કરતાં પણ સૂક્ષ્મ છે અને સગુણરૂપે તો અતિ સ્થૂલ કરતાં પણ સ્થૂલ છે ત્યારે એ બે સ્વરૂપનું ધરનારૂં જે ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ તે કેવું છે તો તેનો ઉત્તર એ છે જે જે પ્રગટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેખાય છે એજ ભગવાનનું સદાય મૂળ સ્વરૂપ છે અને નિર્ગુણપણું ને સગુણપણું એ તો એ મૂર્તિનુ કોઇક અલૌકીક ઐશ્વર્ય

છે જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બ્રાહ્મણના પુત્ર લેવા સારૂ અર્જુન સોતા રથે બેસીને ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને ઓલંઘીને માયાનું તમ આવ્યું તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને તેથી પર જે બ્રહ્મજ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા જે ભૂમાપુરૂષ તેની પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લઇ આવ્યા ત્યારે તે રથ ને ઘોડા તે માયિક હતા ને સ્થૂલ ભાવે યુક્ત હતા પણ તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને જોગે કરીને અતિ સૂક્ષ્મ ને ચૈતન્યરૂપ થઇને ભગવાનના નિર્ગુણ બ્રહ્મધામને પામ્યા. એવી રીતે જે સ્થૂલ પદાર્થને સૂક્ષ્મપણાને પમાડી દેવું એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે.

અને એજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેણે પોતાની માતા જે જસોદાજી તેને પોતાના મુખને વિષે અષ્ટાવરણે યુક્ત સમગ્ર બ્રહ્માંડ દેખાડયું અને વળી અર્જુનને પોતાની મૂર્તિને વિષે વિશ્વરૂપ દેખાડયું અને અર્જુન વિના જે બીજા હતા તે તો સાડાત્રણ હાથની ભગવાનની મૂર્તિને દેખતા હતા અને જ્યારે ભગવાને વામનાવતાર ધર્યો ત્યારે પ્રથમ તો વામનરૂપે દર્શન આપ્યું અને ત્રણ પગલા ધરતિ બલિ પાસે શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરાવ્યા પછી એવું પોતાના સ્વરૂપને વધાર્યું જે સાત પાતાળનું તો એક પગલું કર્યું. અને આકાશમાં તો પોતાનું શરીર બધે માઇ રહ્યું અને બીજું પગલું ઉંચું મેલ્યું તેણે સાત સ્વર્ગને વિંધીને છેટકટાહ

ફોડયું એવું જે ભગવાનનું મોટું સ્વરૂપ થયું તેને બલિરાજાએ દીઠું અને બલિ વિના જે બીજા હતા તેણે તો જેવું વામન સ્વરૂપ ભગવાને ધારણ કર્યું હતું તવું ને તેવું દીઠું એવી રીતે જે ભગવાનને વિષે અતિશય મોટાઇ થકી મોટાઇ દેખાય તે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે સગુણપણું જાણવું.

જેમ આકાશ છે તે શીત કાળે તથા ઉષ્ણ કાળે વાદળાંએ રહિત હોય અને જ્યારે વર્ષારૂતુ આવે ત્યારે અસંખ્ય વાદળાંની ઘટાએ કરીને ભરાઈ જાય છે ત કાળે કરીને આકાશમાં વાદળાં ઉપજે છે ને પાછાં લીન થઇ જાય છે તેમ ભગવાન્ પોતાની ઇચ્છાએ કરીને પોતામાંથી નિર્ગુણ ને સગુણ રૂપ જે ઐશ્વર્ય તેને પ્રગટ કરીને પાછું પોતાને વિષે લીન કરે છે. કા. ૮

શ્રીમદ્ ભાગવતને વિષે વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રદ્યુમ્ન ને અનિરૂદ્ધ એ ચતુર્વ્યુહનીજ વાર્તા છે તે કોઇ ઠેકાણે એને સગુણ કરી કહે છે અને કોઇ ઠેકાણે એને નિર્ગુણ કરી કહે છે તે જ્યારે નિર્ગુણ કરી કહે છે ત્યારે વાસુદેવ ભગવાનને કહે છે ને જ્યારે સગુણ કરીને કહે છે ત્યારે સંકર્ષણ અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્નને કહે છે.

ગ. પ્ર. ૬૬

સંકર્ષણ આનરૂદ્ધ ને પ્રદ્યુમ્ન ત્રણ જે તે વાસુદેવ ભગવાનનાં સગુણ રૂપ છે.

ગ. મ. ૩૧

ભગવાનનું અન્વય વ્યતિરેકપણું

અક્ષરબ્રહ્મ (મૂળપુરૂષ), ઇશ્વર, જીવ, માયા અને માયાનાં કાર્ય જે બ્રહ્માંડ એમને વિષે જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને (પુરૂષોત્તમ ભગવાનને) અંતર્યામિપણે કહેવા અને નિયંતાપણે કહેવા તે એ ભગવાનનું **અન્વયપણું** છે અને એ સર્વથી પ્રથકપણે કરીને પોતાના ગોલોક ધામને વિષે જે બ્રહ્મજ્યોત (અક્ષરધામ, ચિદાકાશ) તેને વિષે રહ્યા છે એમ જે કહેવું તે એ ભગવાનનું વ્યતિરેકપણું છે.

ગ. પ્ર. ૭

બદ્ધ જીવ તથા મુક્ત જીવ એ બેના હૃદયમાં સાક્ષિરૂપ થકા રહ્યા છે અને બદ્ધપણું ને મુક્તપણું જેને અડતું નથી તેમ જે ઇશ્વરના ને અક્ષરના હૃદયમાં સાક્ષિરૂપે રહ્યા છે અને તે તે ઉપાધી થકી રહિત છે એ પુરૂષોત્તમનું અન્વય સ્વરૂપ છે. અને જીવ ઈશ્વર ને અક્ષર તે થકી પર જે અક્ષરાતીત સ્વરૂપ એ પુરૂષોત્તમનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ જાણવું. સા. ૫

ભગવાનના અન્વયવ્યતિરેકપણાની વાર્તા તો એમ છે જે ભગવાન અર્ધાક માયાને વિષે અન્વય થયા છે ને અર્ધાક પોતાના ધામને વિષે વ્યતિરેક રહ્યા છે એમ નથી. એ તો ભગવાનનું સ્વરૂપજ એવું છે જે માયામાં અન્વય થયા થકા પણ વ્યતિરેકજ છે પણ ભગવાનને એમ ઠીક નથી જે

રખે હું માયામાં જાઉં ને અશુદ્ધ થઇ જાઉં. ભગવાન તો માયાને વિષે આવે ત્યારે માયા પણ અક્ષરધામરૂપ થઇ જાયછે અને ચોવીસ તત્ત્વને વિષે આવે તો ચોવીસ તત્વ પણ બ્રહ્મરૂપ થઇ જાય છે તે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે धाम्ना स्वेन सदा निरस्त कुहकं सत्यं परंधीमहि ॥ ઇત્યાદિક અનંત વચને કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. અને જેમ વૃક્ષનું બીજ હોય તેમાં પણ આકાશ છે પછી એ બીજમાંથી વૃક્ષ થયું ત્યારે તે વૃક્ષનાં ડાળ, પાનડાં ફુલ, ફળ એ સર્વેને વિષે આકાશ અન્વય થયો પણ જ્યારે વૃક્ષને કાપે ત્યારે વૃક્ષ કપાય તે ભેળો આકાશ કપાય નહિ, અને વૃક્ષને બાળે ત્યારે આકાશ બળે નહિ તેમ ભગવાન પણ માયા ને માયાનું કાર્ય તેને વિષે અન્વય થયા થકા પણ આકાશની પેઠે વ્યતિરેક છે એમ ભગવાનના સ્વરૂપનું અન્વયવ્યતિરેકપણું છે.

વર. ૭

ભગવાનનું અદ્વિતિયપણું

એ (પુરૂષોત્તમ) નારાયણ જેવા તો એક નારાયણજ છે પણ બીજો કોઇ એ જેવો થાતો નથી અને ॥ एकमेवा द्वितीयंब्रह्म॥ એ શ્રુતિનો પણ એજ અર્થ છે જે એ નારાયણ જેવાતો એક નારાયણજ છે એમ સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે.

લો. ૧૩

ભગવાન જેવા તો એક ભગવાનજ છે ને બીજા જે પ્રકૃતિ પુરૂષાદિક છે તે તો એના ભક્ત છે ને એનું ધ્યાન કરે છે માટે એ ભગવાન રૂપ છે જેમ કોઈ મોટા સંત હોય ને તે ભગવાનનું ધ્યાન કરતા હોય ને તેને ભગવાનરૂપ જાણે છે તેમ એ પ્રકૃતિ પુરૂષાદિક પણ ભગવાનરૂપ છે.

પં. ૨

ભગવાન જેવા તો એક ભગવાનજ છે પણ બીજો કોઇ નથી અને ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે ભગવાનના ધામમાં ભક્ત છે તેનો આકાર પણ ભગવાન જેવો છે તો પણ તે પુરૂષ છે ને ભગવાન પુરૂષોત્તમ છે ને તે સર્વમાં શ્રેષ્ટ છે ને એમને ઉપાસ્ય છે ને સર્વના સ્વામી છે. ગ. છે. ૩૭

નારાયણને લઈનેજ બીજામાં મોટપ કહેવાય છે.

અને એ (પુરૂષોત્તમ) નારાયણને લઈને તો જેને વિષે મોટપ કહીએ તેને વિષે સંભવે અને એને લઈને વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, શિવ, નારદ, સનકાદિક એ સર્વેને ભગવાન કહેવાય છે અને ઉદ્ધવજીને વિષે એ નારાયણને લઇને ઉદ્ધવને ભગવાન કહેવાય. અને હમણાં આ મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા સંતને વિષે એ નારાયણને લઇએ તો એમને પણ ભગવાન જેવા કહેવાય. અને એ નારાયણને લીધા વિના તો અક્ષરને પણ ભગવાન ન કહેવાય તો બીજાની શી વાર્તા કહેવી અને

॥ अपरिमिताध्रुवास्तनुभृतोयदि सर्वगताः ॥ એ વેદસ્તુતિના ગદ્યનો પણ એજ અર્થ છે. લો. ૧૩

નારાયણ જેવો કોઇ થાતો નથી.

જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને બ્રહ્મા, શિવ, શુકજી, નારદ તે જેવા પણ થાય અને પ્રકૃતિ પુરૂષ જેવા પણ થાય અને બ્રહ્મ તથા અક્ષર જેવા પણ થાય તોપણ શ્રીપુરૂષોત્તમ નારાયણ જેવો થાવાને તો કોઇ સમર્થ નથી. કા. ૧૦

ભગવાન છે તે જેવા તો એ એકજ છે ને ભગવાનને ભજી ભજીને ઘણાક ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે તોપણ તે ભગવાન જેવા તો થાતાજ નથી ને જો એ ભગવાન જેવાજ થાય તો તો ભગવાન ઘણાક થાય ત્યારે તો જગતની સ્થિતિ તે એક જાતનીજ ન રહે કેમજે એક ભગવાન કહેશે હું જગતની ઉત્પત્તિ કરીશ ને બીજો કહેશે હું જગતનો પ્રલય કરીશ. અને વળી એક ભગવાન કહેશે હું વરસાદ કરીશ ને બીજો કહેશે હું નહિ કરૂં ને એક કહેશે હું માણસના ધર્મ પશુમાં કરીશ ને બીજો કહેશે હું પશુના ધર્મ માણસમાં કરીશ. એવી રીતે સ્થિતિ ન રહે અને આતો જુઓને જગતમાં કેવી રીતે બરાબર અદલ પ્રમાણે સર્વ ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ થાય છે પણ તલભાર ફેર પડતો નથી. માટે સર્વ ક્રિયાના પ્રવર્તાવનારા ને સર્વના

સ્વામી એકજ ભગવાન છે. તથા ભગવાન સંઘાથે બીજાને દાવ બંધાય એમ પણ જણાતું :નથી માટે ભગવાન તો એકજ છે પણ બીજો એ જેવો થાતો નથી.

ગ. છે. ૩૯

અને જો એમ ન હોય તો (નારાયણ જેવા થવાતું હોય તો) આ આપણ સર્વે છીએ તે આ દેહથી નોખો જે આત્મા તેને બ્રહ્મરૂપ જાણીએ છીએ અને જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિક સાધને યુક્ત છીએ તોપણ એ નારાયણને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે રાત દિવસ ઉજાગરા કરીએ છીએ ને કીર્તન નામસ્મરણ તે તાલીયું વજાડી વજાડીને હાથની આંગલીયું ફાટી જાય એમ કરીએ છીએ તથા કથા વાર્તા રાત દિવસ કરીએ કરાવીએ છીએ તે જો એ નારાયણ સરખા થઇ જવાતું હોય તો એવડો દાખડો શું કરવા કરીએ.

લો. ૧૩

ભગવાનનો મહિમા અપાર છે

ભગવાનનો મહિમા ગુણ કર્મ જન્મ ને સામર્થ્ય તથા સુંદરતા સુખદાયકપણું એ આદિક જે અનંત કલ્યાણકારી ગુણ તેના પારને શેષ શારદા બ્રહ્માદિક દેવતા તથા ચાર વેદ એ પામતા નથી અને ભગવાન પોતે પણ પોતાના મહિમાના પારને પામતા નથી માટે ભગવાન તો સર્વે સામર્થ્યે કરીને અપાર છે. અને એ ભગવાનને ભજીને

અનંત કોટી વૈષ્ણવ ભગવાન સરખા થયા છે તોપણ ભગવાનમાંથી કોઇ જાતનો પ્રતાપ અણું જેટલો પણ ન્યૂન થયો નથી. જેમ મીઠા જળનો સમુદ્ર ભર્યો હોય તેમાંથી મનુષ્ય, પશુ, પંખી સર્વે જેટલું ભાવે તેટલું જળ પીએ તથા પાત્ર ભરીલે તોપણ ઓછું થાતું નથી શા માટે જે તે સમુદ્ર તો અગાધ છે તેમજ ભગવાનનો મહિમા પણ અતિશય અપાર છે માટે કોઇ રીતે કરીને વધે ઘટે એવો નથી.

ગ. મ. ૬૭

ભગવાનના મહિમાનો કોઇ પાર પામતા નથી.

ગ. છે. ૩૭

નારાયણ ને મુક્તને સરખા કહેવાનું પાપ

એને (પુરૂષોત્તમ નારાયણને) અને બીજા અક્ષરાદિક મુક્તને જે સરખા કહેછે તેને દુષ્ટ મતવાળા જાણવા ને તેને **અતિ પાપી** જાણવા અને એનાં દર્શન પણ કરવાં નહિ ને એવી રીતની સમજણવાળાનાં દર્શન કરીએ તો **પંચમહાપાપ** જેવું પાપ થાય.

લો. ૧૩

જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવા થકી ભગવાનની ઉપાસનાનું ખંડન થઇને સ્વામીસેવકભાવ ટળી

જાતો હોય તો તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો **શ્વપચની** પેઠે તત્કાળ ત્યાગ કરવો.

કા. ૧૦

ભગવાન કર્તુમકર્તું ને અન્યથાકર્તું છે.

પરમેશ્વર છે તે તો દેશ, કાળ, કર્મ, માયા એ સર્વેના પ્રેરક છે અને પોતાની ઇચ્છાએ કરીને દેશકાળાદિકનું પ્રધાનપણું રહેવા દેછે પણ સર્વે પરમેશ્વરને આધારે છે જેમ શીશુમાર ચક્ર છે તે ધ્રુ મંડળને આધારે છે અને જેમ પ્રજા સર્વે રાજાને આધારે છે તેમાં દિવાન હોય તથા વજીર હોય તેનું રાજા ચાલવા દે તેટલુંજ ચાલે પણ ન ચાલવા દે ત્યારે એક અણું માત્ર પણ ન ચાલે તેમ દેશ, કાળ, કર્મ, માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલુંજ ચાલે પણ પરમેશ્વરના ગમતા બહાર અણુંમાત્ર પણ ન ચાલે માટે **સર્વકર્તા** તે પરમેશ્વરજ છે. ગ. મ. ૨૧

ભગવાન જગતની ઉત્પતિ સ્થિતિ ને પ્રલયને કરે છે અને જેની શક્તિ કાળ છે માયા છે પુરૂષ છે અક્ષર છે.

લો. ૧૭

ભગવાન સૃષ્ટિ રચાવાને સમે પ્રકૃતિ પુરૂષદ્વારે કરીને અનંત કોટી બ્રહ્માંડને ઉપજાવે છે. ગ. પ્ર. ૫૬

પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે સર્વકર્તા છે, સર્વ કારણ છે, સર્વ નિયંતા છે, અતિ રૂપવાન છે, અતિ તેજસ્વી છે, અતિ સમર્થ છે અને **કર્તુંમ કર્તુંમન્યથાકર્તું** સમર્થ

છે તે જો પોતાની ઇચ્છામાં આવે તો એ અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે મુકત તે સર્વેને પોતાના તેજને વિષે લીન કરીને પોતે એકજ વિરાજમાન રહે અને સુઝે તો એ સર્વ મુકત તેમણે સેવ્યા થકા એમની ભક્તિને અંગીકાર કરે ને એ સોતા વિરાજમાન રહે. અને જે અક્ષરધામને વિષે પોતે રહ્યા છે તે અક્ષરને પણ લીન કરીને પોતે સ્વરાટ્ થકા એકલાજ વિરાજમાન રહે. અને પોતાને મનમાં આવે તો એ અક્ષરધામ વિના પણ અનંત કોટી મુક્તને પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને ધારવાને સમર્થ છે જેમ પૃથુ ભગવાને પૃથ્વીને કહ્યું જે મારા ધનુષ્ય થકી નિસર્યાં જે બાણ તેણે કરીને તુને મારીને મારા સામર્થ્યે કરીને આ સર્વ જગતને ધારવાને હું સમર્થ છું તેમ એ નારાયણ પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને સર્વોપરિ વર્તે છે. લો. ૧૩

ભગવાનનું આત્મા ને અક્ષર થકી વિલક્ષણપણું.

પુરૂષોત્તમ એવા જે ભગવાન તેનું શરીર આત્મા તથા અક્ષર છે એમ શ્રુતિએ કહ્યું છે તે આત્મા અને અક્ષર તે તો વિકારે રહિત છે ને તે આત્મા ને અક્ષરને વિષે કાંઈ હેય ઉપાધિ નથી અને જેમ ભગવાન માયાથકી પર છે તેમ આત્મા ને અક્ષર પણ માયા થકી પર છે. ને જીવનું શરીર તો જીવ થકી અત્યંત વિલક્ષણ છે ને વિકારવાન છે ને દેહિ જે જીવ તે તો નિર્વિકારી છે માટે દેહ ને દેહિને તો અત્યંત

વિલક્ષણપણું છે તેમ પુરૂષોત્તમ ને પુરૂષોત્તમના શરીર જે આત્મા ને અક્ષર તેને વિષે અત્યંત વિલક્ષણપણું જોઇએ. તે વિલક્ષણપણું એમ છે જે આત્મા ને અક્ષર એ બેને જે પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું શરીરપણું તે તો વ્યાપ્યપણું ને આધિનપણું ને અસમર્થપણું તેણે કરીને છે. કેવી રીતે તો ભગવાન જે તે પોતાની અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને આત્મા ને અક્ષર તેને વિષે વ્યાપક છે ને એ બેય તો વ્યાપ્ય છે- અને ભગવાન જે તે સ્વતંત્ર છે ને આત્મા ને અક્ષર તે તો ભગવાનને આધીન છે ને પરતંત્ર છે. અને ભગવાન જે તે અતિ સમર્થ છે ને આત્મા ને અક્ષર તે તો ભગવાનની આગળ અતિ અસમર્થ છે એવી રીતે ભગવાન જે તે એ બેયના શરીરી છે ને એ બેય જે તે ભગવાનનું શરીર છે. ગ. પ્ર. ૬૪

ભગવાન સર્વના આત્માપણે રહ્યા છે

અને શરીરી એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે તો સદાય દિવ્ય મૂર્તિમાન છે ને એવા જે એ ભગવાન તે જે તે વ્યાપક ને દ્રષ્ટા એવા જે સર્વ આત્મા ને તે આત્માને વ્યાપ્ય ને આત્માને દૃશ્ય એવા જે દેહ એ સર્વમાં પોતાની અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને આત્માપણે રહ્યા છે. અને એવી રીતે સર્વના આત્મા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે જ્યારે રૂપવાન એવું જે દૃશ્ય તેના આત્માપણે કરીને શાસ્ત્રને વિષે

કહ્યા હોય ત્યારે તે પુરૂષોત્તમને દશ્યરૂપે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ને જ્યારે એ દૃષ્ટાના આત્માપણે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ત્યારે એ પુરૂષોત્તમને અરૂપપણે કરીને શાસ્ત્રમાં કહ્યા હોય છે. ને વસ્તુતાએ તો રૂપમાન જે દશ્ય ને અરૂપ જે આત્મા એ બેય થકી પુરૂષોત્તમ ભગવાન ન્યારા છે ને સદા મૂર્તિમાન છે ને પ્રાકૃત આકારે રહિત છે ને મૂતિમાન થકા પણ દ્રષ્ટા ને દશ્ય એ બેયના દ્રષ્ટા છે ને એ આત્મા ને અક્ષર એ સર્વેના પ્રેરક છે ને સ્વતંત્ર છે ને નિયંતા છે ને સકળ ઐશ્વર્ય સંપન્ન છે ને પર થકી પર એવું જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે.

ગ. પ્ર. ૬૪

પરમેશ્વર છે તે તો સર્વાત્મા એવા જે બ્રહ્મ (મૂળપુરૂષ) તેના પણ આત્મા છે. અને અક્ષરના પણ આત્મા છે. અને અનંતકોટી જે મુકત તેના પણ આત્મા છે.

લો. ૧૦

ભગવાન જેમ ક્ષરના આત્મા છે તેમજ પ્રકૃતિપુરૂષ થકી પર જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે.

ગ. પ્ર. ૭૨

ભગવાનનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે તે તો સૂક્ષ્મ થકી પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે. અને પૃથ્વી આદિક જે સર્વ તત્વ તેનું આત્મા છે અને તે થકી પર જે પ્રધાનપુરૂષ તેનું આત્મા છે અને તે પ્રધાનપુરૂષ થકી પર જે શુદ્ધ પુરૂષ ને પ્રકૃતિ

તેનું આત્મા છે અને તેથી પર જે અક્ષર તેનું પણ આત્મા છે. અને એ સર્વે ભગવાનનું શરીર છે.

કા. ૮

ભગવાનનું માયાએ કરીને નિર્લેપપણું.

પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે સર્વે ક્ષેત્રજ્ઞના ક્ષેત્રજ્ઞ છે તોપણ નિર્વિકાર છે અને માયા આદિક જે વિકારવાન પદાર્થ તેનો વિકાર પુરૂષોત્તમ ભગવાનને અડતો નથી. અને જે આત્મનિષ્ટ પુરૂષ છે તેને પણ સ્થુલ સૂક્ષ્મ ને કારણના વિકાર નથી અડતા તો પુરૂષોત્તમ ભગવાનને ન અડે એમાં શું કહેવું ? ભગવાન તો નિર્વિકારી ને નિર્લેપજ છે.

ગ. મ. ૧૭

જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂતમાં વ્યાપક છે ને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત થકી અસંગી છે અને એ ચાર ભૂતની ઉપાધિ તે આકાશને અડતી નથી આકાશ તો અતિશય નિર્લેપ થકો એ ચાર ભૂતને વિષે રહ્યો છે તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મારૂપે કરીને સર્વને વિષે રહ્યા છે તોપણ અતિશય નિર્વિકાર છે ને અસંગી છે ને પોતે પોતાને સ્વભાવે યુક્ત છે. કા. ૮

જેમ આકાશ છે તેને વિષે ચાર તત્ત્વ રહ્યાં છે તોપણ આકાશને કોઈનો દોષ અડતો નથી તેમ પરમેશ્વરના સ્વરૂપને પણ માયિક તત્ત્વનો એકેય દોષ અડતો નથી એવુંજ ભગવાનનું સ્વરૂપ છે. ગ. મ. ૧૭

માયાએ કરીને નિર્લેપપણું એક નારાયણનેજ છે.

લો. ૧૩

બ્રહ્મ સ્થિતિને પામ્યા એવા જે આત્મદર્શી સાધુ તેને પણ આ સંસારને વિષે કોઇ પદાર્થ દેખીને મોહ થાતો નથી તો બ્રહ્મથી પર પરબ્રહ્મ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગ વાન તેને માયા ને માયાના કાર્ય થકી નિર્લેપ રહેવાય એમાં તે શું કહેવું? એ તો રહેવાયજ. ગ. મ. ૬૫

ભગવાનને વિષે જ્ઞાનશક્તિ ક્રિયાશક્તિ ને ઇચ્છા શક્તિ કેમ સમજવી.

આ જીવ જ્યારે સત્વગુણ પ્રધાનપણે વર્તતો હોય ને ત્યારે જે કર્મ કરે છે તે કર્મનું ફળ તે જાગ્રત અવસ્થા છે. અને આ જીવ જ્યારે રજોગુણ પ્રધાનપણે વર્તે ને તે સમ યમાં જે કર્મ કરે તે કર્મનું ફળ સ્વપ્ન અવસ્થા છે. અને જ્યારે આ જીવ તમોગુણ પ્રધાનપણે વર્તતો હોય ને તે સમયમાં જે કર્મ કરે તેનું ફળ તે સુષુપ્તિ અવસ્થા છે. અને તે સુષુપ્તિ અવસ્થાને આ જીવ પામે છે ત્યારે જેવી પાણાની શીલા હોય તે જેવો જડ થઇ જાય છે અને એને કોઈ પ્રકારનું જ્ઞાન રહેતું નથી જે હું પંડિત છું કે મૂર્ખ છું કે આ કામ કર્યું છે કે આ કામ કરવું છે કે આ મારી જાતી છે કે આવો મારો વર્ણ છે કે આવો મારો આશ્રમ છે કે આ મારૂં નામ

છે કે આ મારૂં રૂપ છે કે હું દેવ છું કે મનુષ્ય છું કે બાળક છું કે વૃદ્ધ છું કે ધર્મિષ્ટ છું કે પાપષ્ટ છું ઈત્યાદિક કોઇ પ્રકારનું જ્ઞાન રહેતું નથી. અને એવી રીતનો જ્યારે આ જીવ થઇ જાયછે ત્યારે જે ભગવાન છે તે એને જ્ઞાન શક્તિએ કરીને સુષુપ્તિમાંથી જગાડીને એને એની સર્વ ક્રીયાનું જ્ઞાન આપે છે તેને **જ્ઞાનશક્તિ** કહીએ.

અને એ જીવ જે જે ક્રીયાને વિષે પ્રવર્તે છે. તે ભગવાનની જે ક્રીયાશક્તિ તેનું અવલંબન કરીને પ્રવર્તે છે તેને ક્રિયાશક્તિ કહીએ.

અને એ જીવ જે જે કોઇ પદાર્થની ઇચ્છાને પ્રાપ્ત થાય છે તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાશક્તિને અવલંબને કરીને પ્રાપ્ત થાય છે તેને ઇચ્છાશક્તિ કહીએ.

અને એ જીવને જાગ્રત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા ભોગવાય છે તે કેવળ કર્મે કરીનેજ નથી ભોગવાતી એ તો એને કર્મના ફળપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એ જીવને જ્યારે કર્મફળને ભોગવાવે છે ત્યારે ભોગવે છે કેમજે આ જીવ જયારે જાગ્રત અવસ્થાના ફળને ભોગવતો હોય ને ત્યારે એ ઇચ્છે જે મારે સ્વપ્નમાં જાવું છે તો એની વતે સ્વપ્નમાં જવાય નહિ શા માટે જે ફળપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એની વૃત્તિયુંને રૂંધી રાખે છે. અને સ્વપ્નમાંથી જાગ્રતમાં આવવાને ઇચ્છે તો જાગ્રતમાં અવાય નહિ અને

સુષુપ્તિમાં પણ જવાય નહિ, અને સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં તથા જાગ્રતમાં અવાય નહિ. એ તો જ્યારે જે કર્મના ફળના ભોગવાવનારા પરમેશ્વર છે તે એને જે અવસ્થાના કર્મ ફળને ભોગવાવે તેનેજ ભોગવી શકે છે. પણ એ જીવ પોતાની ઈચ્છાએ કરીને અથવા કર્મે કરીને કર્મના ફળને ભોગવી શકતો નથી. એવી રીતે ભગવાનને વિષે જ્ઞાનશક્તિ ક્રીયાશક્તિ તે ઈચ્છાશક્તિ તે રહી છે. ગ. પ્ર. ૬૬

ભગવાનમાં અનેક કળા રહી છે.

સુષુપ્તિ અવસ્થાને વિષે જીવને ભગવાન મોટું સુખ પમાડે છે ને ગમે તેવી વેદના થઈ હોય ને સુષુપ્તિમાં જાય ત્યારે સુખીયો થઇ જાય છે. અને વળી એ ભગવાને જગતમાં વિચિત્ર સૃષ્ટિ કેવી કરી છે ને તેમાં કેવું ડહાપણ કર્યું છે. જે જુઓને માણસમાંથી માણસ થાય છે, પશુમાંથી પશુ થાય છે, ઝાડમાંથી ઝાડ થાય છે, કિડામાંથી કિડો થાય છે ને માણસના અંગમાંથી કોઇક અંગનો ભંગ થઇ ગયો હોય ને ગમે તેવો ડાહ્યો હોય તોપણ તે અંગને તેવુંને તેવું કરવાને સમર્થ કોઇ રીતે નજ થાય ઇત્યાદિક અનેક કળા ભગવાનમાં રહી છે.ગ. છે. ૩૯

મનવાણીથકી પર ને અગોચર ભગવાનને પ્રત્યક્ષ દેખાયાનો હેતુ.

અક્ષરાતીત ને મન વાણી થકી પર ને અગોચર એવા જે ભગવાન તેજ પોતે કૃપા કરીને એમ ધારે છે જે જ્ઞાની

અજ્ઞાની એવાં જે મૃત્યુલોકનાં મનુષ્ય તે સર્વે મુને દેખો એમ ધારીને સત્ય સંકલ્પ એવા જે ભગવાન તે કૃપાએ કરીને મૃત્યુલોકનાં સર્વ મનુષ્ય દેખે એવા થાય છે.

ગ. પ્ર. ૭૮

ભગવાનની પ્રતિમા તથા સંતમાં ભગવાન અખંડ રહ્યા છે.

આપણા સત્સંગમાં જે સમાધિનિષ્ટ પુરૂષ હોય તે પણ સમાધિએ કરીને બીજાના દેહમાં પ્રવેશ કરીને સર્વને દેખે છે અને સર્વ શબ્દને સાંભળે છે. અને શાસ્ત્રમાં પણ એવાં વચન છે જે શુકજી વૃક્ષમાં રહીને બોલ્યા હતા માટે મોટા જે સત્પુરૂષ હોય અથવા જે પરમેશ્વર હોય તે જ્યાં ઇચ્છા આવે ત્યાં પ્રવેશ કરે છે માટે તે પરમેશ્વરે પોતાની આજ્ઞાએ કરીને જે મૂર્તિ પુજવા આપી હોય તે મૂર્તિ અષ્ટ પ્રકારની કહી છે તેમાં પોતે સાક્ષાત પ્રવેશ કરીને વિરાજમાન રહે છે તેમજ સંતના હૃદયમાં ભગવાનની મૂર્તિ રહી છે.

ભગવાને તો શ્રીમુખે એમ કહ્યું છે જે મારી અષ્ટ પ્રકારની જે પ્રતિમા તથા જે સંત તેને વિષે હું અખંડ નિવાસ કરીને રહું છું. ગ. પ્ર. ૬૮

પરમેશ્વરનાજ અતિશય બળનો સમય

જ્યારે ભગવાન એવો સંકલ્પ ધારીને પ્રગટ થાય છે જે આ દેહે કરીને તો પાત્ર કુપાત્ર જે જે જીવને મારી મૂર્તિનો જોગ થાય તે સર્વેનું કલ્યાણ કરવું છે ત્યારે કાળનું

કે કર્મનું કાંઇ સામર્થ્ય રહે નહિ ત્યારે તો એકલું પરમેશ્વરનુંજ સામર્થ્ય રહે છે તે જ્યારે ભગવાને કૃષ્ણાવતાર ધાર્યો ત્યારે મહા પાપણી જે પુતના તેણે ભગવાનને ઝેર પાયું તેને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાની માતા જે જસોદાજી તે બરોબર ગતિ આપી અને બીજા પણ મહા પાપી દૈત્ય હતા તે ભગવાનને મારવા આવ્યા હતા તેને પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પરમપદ આપતા હવાને બીજા પણ જે જે ભાવે કરીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના સંબંધને પામ્યા તે સર્વેનું કલ્યાણ કર્યું માટે એ ઠેકાણે તો પરમેશ્વરનુંજ બળ અતિશય કહ્યું છે પણ કાળનું કે કર્મનું કાંઇ સામર્થ્ય કહ્યું નથી.

વર ૬

ભગવાનનો મહિમા અધિક અધિક કેમ જણાતો જાય.

ભગવાનના ભજનનો કરનારો જે જીવ તેની દૃષ્ટિ જેમ જેમ સૂક્ષ્મ થાતી જાય છે તેમ તેમ એને પરમેશ્વરનું પરપણું જણાતું જાય છે ને ભગવાનનો મહિમા પણ અધિક અધિક જણાતો જાય છે તે જ્યારે એ ભક્ત પોતાને દેહરૂપે માનતો હોય ત્યારે ભગવાનને જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિના સાક્ષિ જાણે અને જ્યારે પોતાને જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ થકી પર માને ત્યારે ભગવાન તે થકી પર ભાસે છે પછી જેમ જેમ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ થાતી જાય તેમ તેમ ભગવાનને પોતા થકી પર જાણતો જાય અને મહિમા પણ વધુ વધુ સમજાતો જાય.

અને જ્યારે ભજનનો કરનારો જીવરૂપે હતો ત્યારે એ જીવમાં ખદ્યોત જેટલો પ્રકાશ હતો પછી જેમ જેમ ભગવાનનું ભજન કરતાં કરતાં આવર્ણ ટળતું ગયું તેમ તેમ દિવા જેવો થયો પછી મશાલ જેવો થયો પછી અગ્નિની જવાળા જેવો થયો પછી દાવાનળ જેવો થયો પછી વિજળી જેવો થયો પછી ચંદ્રમા જેવો થયો પછી સૂર્ય જેવો થયો પછી પ્રલયકાળના અગ્નિ જેવો થયો પછી મહાતેજ જેવો થયો એવી રીતે પ્રકાશ પણ વૃદ્ધિને પામ્યો અને સામર્થી પણ વૃદ્ધિને પામી અને સુખ પણ વૃદ્ધિને પામ્યું એવી રીતે ખદ્યોતથી કરીને મહાતેજ પર્યંત આદ્ય મધ્ય ને અંત જે ભેદ કહ્યા છે તે સર્વ મુકતના ભેદ છે તે જેમ જેમ અધિક સ્થિતિને પામતા ગયા ને ભગવાનનો મહિમા અધિક જાણતા ગયા તેમ તેમ મુક્તપણામાં વિશેષપણું આવતું ગયું.

જેમ પુનમના ચંદ્રમાનું મંડળ હોય તે આંહીથી તો નાની થાળી જેવું દેખાય છે પણ જેમ જેમ એની સમીપે જાય તેમ તેમ મોટું મોટું જણાતું જાય પછી અતિશય ઢુંકડો જાય ત્યારે તો દૃષ્ટિ પણ પહોંચી શકે નહિ એવું મોટું જણાય તેમ માયારૂપી અંતરાય ટળીને જેમ જેમ ભગવાનને ઢુંકડું થવાય છે તેમ તેમ ભગવાનની પણ અતિ અપાર મોટપ જણાતી જાય છે. સા. ૧૭

ભગવાનના સ્વરૂપનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ક્યારે થાય છે.

સાંખ્યશાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને પચવિશમા કહે છે ને ચોવિશ તત્ત્વ જેમ ભગવાન વિના કાંઇ કરવાને સમર્થ નથી થાતાં તેમ જીવ ઈશ્વર પણ ભગવાન વિના કાંઇ કરવાને સમર્થ નથી માટે એને પણ ચોવિશ તત્ત્વ ભેળાજ ગણે છે તે જીવ ઇશ્વરે સહિત એવાં જે ચોવિશ તત્ત્વ તેને ક્ષેત્ર કહે છે ને પચવિશમા જે ભગવાન તેને ક્ષેત્રજ્ઞ કહે છે.

અને યોગશાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને છાવશમા કહે છે ને મૂર્તિમાન કહે છે ને જીવ ઈશ્વરને પચાવશમા કહે છે ને ચોવિશ તત્ત્વને પૃથક કહે છેને એ તત્ત્વ થકી પોતાના આત્માને પૃથક સમજીને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું એમ કહે છે.

અને વેદાંતશાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને સર્વકારણ, સર્વ-વ્યાપક સર્વાધાર, નિર્ગુણ, અદ્વૈત, નિરંજન ને કર્ત્તા થકા અકર્ત્તા ને પ્રાકૃત વિશેષણે રહિત ને દિવ્ય વિશેષણે સહિત; એમ કહે છે.

અને પંચરાત્ર શાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને એમ કહે છે જે એક જે શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે તેજ વાસુદેવ સંકર્ષણ અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન એ ચતુર્વ્યુહ રૂપે થાય છે ને પૃથ્વીને વિષે અવતારનું ધારણ કરે છે ને તેને વિષે જે નવ પ્રકારની ભક્તિને કરે છે તેનું કલ્યાણ થાય છે.

એવી રીતે એ ચારે શાસ્ત્ર ભગવાનને કહે છે તેને યથાર્થ સમજે ત્યારે પુરો જ્ઞાની કહેવાય અને જો બીજા ત્રણ શાસ્ત્રને મુકીને એક સાંખ્ય શાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તો એ બાધ આવે જે સાંખ્યશાસ્ત્રમાં જીવ ઇશ્વરને તત્ત્વથી નોખા નથી કહ્યા તે જ્યારે તત્ત્વનો નિષેધ કરીને તત્ત્વથી પોતાના જીવાત્માને નોખો સમજે ત્યારે પચવિશમો પોતાનો જીવાત્મા સમજાય પણ ભગવાન ન સમજાય. અને જો એકલે યોગ શાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તોએ દોષ આવે જે યોગ શાસ્ત્રે ભગવાનને મૂર્તિમાન કહ્યા છે તેને પરિછિન્ન સમજે પણ સર્વાંતર્યામિ ને પરિપૂર્ણ એવા ન સમજે

અને જો એક વેદાંતશાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તો એ દોષ આવે જે જે ભગવાનને સર્વકારણ, સર્વવ્યાપક ને નિર્ગુણ કહ્યા છે તેને નિરાકાર સમજે પણ પ્રાકૃત કરચરણાદિકે રહિત ને દિવ્ય અવયવે સહિત એવા સનાતન જે ભગવાનનો આકાર છે તેને ન સમજે.

અને જો એકલે પંચરાત્રશાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તો એવો દોષ આવે જે જે ભગવાનના અવતારને વિષે ભક્તિ કહીછે તેને વિષે મનુષ્યભાવ આવે તથા એક દેશસ્થપણું સમજાઇ જાય પણ સર્વાંતર્યામિપણું ને પરિપૂર્ણપણું ન સમજાય માટે એ સર્વે શાસ્ત્રે કરીને જો

ભગવાનને ન સમજે તો આવા દોષ આવે છે ને જો એ સર્વે શાસ્ત્રે કરીને સમજે તો જે એક એક શાસ્ત્રની સમજણે કરીને દોષ આવે છે તે બીજા શાસ્ત્રની સમજણે કરીને ટળી જાય છે. માટે એ ચારે શાસ્ત્રે કરીને જે સમજે તે પરિપૂર્ણ જ્ઞાની કહેવાય. ગ. પ્ર. ૫૨

વેદાદિક પાંચ (વેદ, સાંખ્ય, યોગ, પંચરાત્ર ને પાશુપત શાસ્ત્ર) શાસ્ત્રે કરીને શ્રી કૃષ્ણ નારાયણ વાસુદેવના સ્વરૂપનુંજ પ્રતિપાદન કર્યું છે અને એ પાંચ શાસ્ત્રે કરીને જે ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તેજ પુરો જ્ઞાની કહેવાય જેમ દુધ છે તેને નેત્રે જુએ ત્યારે ધોળું દેખાય અને નાકે સુંઘે ત્યારે સુગંધવાન જણાય અને આંગળીએ કરીને અડે ત્યારે ટાઢું ઉનું જણાય અને જીવ્હાએ કરીને ચાખે ત્યારે સ્વાદુ જણાય પણ એક ઇંદ્રિએ કરીને દુધના સ્વરૂપનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ન થાય અને સર્વ ઇંદ્રિએ કરીનેતપાસી જુએ ત્યારે સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે તેમ વેદાદિક પાંચ શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે ત્યારે સંપૂર્ણ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે. વર-૨

ભગવાનનું મહાત્મ્ય કોનાથકી જણાય છે.

સાધુને સંગે કરીને ભગવાનનું મહાત્મ્ય પરિપૂર્ણ જાણ્યામાં આવે છે. ગ. પ્ર. ૧

ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય જણાય તેને અર્થે સાધુનો સંગ નિરંતર રાખવો. ગ. પ્ર. ૨૧

ભગવાનનો મહિમા કેમ વિચારવો.

ભગવાનનો મહિમા એમ વિચારવો જે અજામેલ મહા પાપી હતો ને દીકરાને જોગે નારાયણ એવું નામ લીધું તે સર્વે પાપ થકી છુટીને પરમપદને પામ્યો તો મુને તો તે ભગવાન પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે ને રાત દિવસ તે ભગવાનનું હું નામ લઉં છું માટે હું તો કૃતાર્થ થયો છું એવી રીતે વિચારીને આનંદમાં રહેવું. **સા. ૯.**

ભગવાનના મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને વિષે નિષ્ટા હોય તે તો એમ સમજે જે ગમે તેવો પાપી હોય ને અંત સમે જો તેને સ્વામિનારાયણ એવા નામનું ઉચ્ચારણ થાય તો તે સર્વે પાપ થકી છુટીને બ્રહ્મમોહોલને વિષે નિવાસ કરે તો જે એ ભગવાનનો આશ્રિત હોય ને તે ભગવાનના ધામને પામે એમાં શો સંશય છે એમ મહાત્મ્ય સમજે. ગ. પ્ર. ૫૬

કંસ શીશુપાલ ને પુતના એ આદિક જે દૈત્ય તેમણે ભગવાનનો દ્રોહ કર્યો ને તેનું પણ ભક્તની પેઠે ભગવાને કલ્યાણ કર્યું તેનો શો અભિપ્રાય છે જે એ દૈત્યે વૈર બુદ્ધિએ કરીને પણ ભગવાનનું ચિંતવન કર્યું ત્યારે ભગવાને એમ જાણ્યું જે વૈર બુદ્ધિએ કરીને પણ એ દૈત્યે મારૂં ચિંતવન કર્યું ને મારા સંબંધને પામ્યા માટે મારે એનું કલ્યાણ કરવું એવી રીતે એને વિષે ભગવાનની દયાનું

અધિકપણું જાણવું. અને વળી એમ જાણવું જે એ વૈર બુદ્ધિએ કરીને આશર્યા તેનું પણ ભગવાને કલ્યાણ કર્યું તો જે ભક્ત ભક્તિએ કરીને એનો આશરો લેશે ને ભગવાનને ભક્તિએ કરીને રાજી કરશે તેનું ભગવાન કેમ કલ્યાણ નહિ કરે? કરશેજ. ગ. છે. ૩૫

ભગવાનનો મહિમા સમજવાની સાચા ભક્તની રીત

ભગવાનનો જે સાચો ભક્ત તેને ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજયાની કેવી રીત છે તો જે ભગવાન છે તે તેજોમય એવું જે પોતાનું અક્ષરધામ તેને વિષે સદા સાકાર મૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે ને સર્વના કારણ છે, સર્વના નિયંતા છે, સર્વના અંતર્યામિ છે, અનેક કોટી બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ છે ને અલૌકિક દિવ્ય સુખમય મૂર્તિ છે ને માયાના ગુણ થકી રહિત છે એવી રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જાણીને તે ભગવાન વિના જે બીજાં સર્વે માયિક પદાર્થ માત્ર તેને અતિશય તુચ્છ ને નાશવંત સમજે ને એક ભગવાનને વિષેજ પ્રીતિ કરે ને નવ પ્રકારની ભક્તિને કરે અને વળી એમ સમજે જે એવા અતિશય મોટા જે ભગવાન તેની મર્યાદાને વિષે કાળ, માયા, બ્રહ્મા, શિવ, સૂર્ય, ચંદ્રમા ઇત્યાદિક સર્વે સમર્થ છે તે પણ નિરંતર વર્તે છે એવું જાણીને તે ભગવાને બાંધી જે ધર્મમર્યાદા તેને વિષે તે ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે પોતે નિરંતર વર્તે પણ તે ધર્મ મર્યાદાનો ક્યારેય લોપ ન કરે. ગ. છે. ૩૨

ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય અખંડ હોય તે કેમ જણાય

જેના મનને વિષે ભગવાનનું ને ભગવાનના ભક્તનું અખંડ મહાત્મ્ય હોય તે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તની નિષ્કપટ ભાવે પ્રીતિએ કરીને સેવા કરે ને દેહે કરીને સર્વે સંતને પગે લાગે અને કોઇક સંત માંદા હોય તો તેનું માથું દાબે પગ દાબે ને ખાધા પીધાની ખબર રાખે અને પોતાની પાસે પોતાને મન ગમતી વ્હાલી વસ્તુ આવે તો તે સંતને આપીને પછી પોતાના કામમાં વાપરે એવી રીતે મન કર્મ વચને કરીને જે વર્તે તેના અંતરમાં ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય અખંડ છે એમ જાણવું.

ગ. છે. ૧૪

ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજનારો કેમ સમજે તો ધર્મમાં રહેવાય.

જે ભગવાનનો મહિમા અતિશય સમજતો હોય તેણે કરીને એમ જાણેજે ગમે તેટલાં પાપ કર્યાં હોય ને જો ભગવાનનું એક નામ લીધું હોય તો સર્વે પાપ બળીને ભસ્મ થઇ જાય એવો ભગવાનનો મહિમા અતિશય જાણતો હોય તેને તો આવી રીતે સમજાય ત્યારે ધર્મમાં રહેવાય જે મારે તો અખંડ ભગવાનનું ચિંતવન કરીને એકાંતિક ભક્ત થાવું છે અને જો કામ, ક્રોધ, લોભાદિક વિકારને

વિષે મારી વૃત્તિ જાશે તો મારે ભગવાનના ચિંતવનમાં એટલો વિક્ષેપ થાશે એમ જાણીને કુમાર્ગ થકી અતિશેજ ડરતો રહે અને અધર્મને વિષે કોઇ કાળે પ્રવર્તે નહિ એવી રીતે સમજે તો ભગવાનનું મહાત્મ્ય અતિશય સમજતો હોય તોપણ ધર્મમાંથી કોઇ કાળે પડે નહિ.

ગ. મ. ૪

આત્મનિષ્ઠા પણ યથાર્થ હોય તથા ભગવાનનું મહાત્મ્ય પણ સારી પેઠે સમજે અને નિષ્કામપણું, નિર્લોભપણું નિ:સ્વાદપણું, નિ:સ્નેહપણું, નિર્માનપણું એ આદિક જે ધર્મ તેને ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે સમજીને દ્રઢપણે પાળે ને એમ સમજે જે હું ધર્મને પાળીશ તો મારી ઉપર ભગવાન બહુ રાજી થાશે ને જો મુને કોઇ રીતે ધર્મમાંથી ભંગ પડશે તો ભગવાનનો મારી ઉપર બહુ કુરાજીપો થાશે એવી રીતે જેના અંતરમાં દ્રઢગ્રંથી હોય તે ભકત જે તે ધર્મમાંથી કોઇ દિવસ પડે નહિ. ગ. છે. ૨૬

કેવો મહિમા ધર્મ પાળવામાં અંતરાયરૂપ છે.

જે ભગવાનનો મહિમા બહુ સમજે ને તે મહિમાની બહુ વાર્તા કરે જે કાંઇક ધર્મ વિરૂદ્ધ વર્તાઇ જશે તેનો શો ભાર છે? ભગવાનનો મહિમા બહુ મોટો છે એવી રીતનો જે હોય તેમાં એવી રીતનો જે દોષ તે ધર્મ પાળવામાં મોટા અંતરાયરૂપ છે. ગ. છે. ૨૬

મહિમાવાળાને પણ દોષ નડયા વિના નહિ રહે.

ભગવાનના મહિમાનું બળ લઇને પ્રમાદને ને મોહને ટાળ્યાનો ખટકો નહિ રાખતો હોય ને તે ભગવાનનો ભકત હશે તો પણ તેને પ્રમાદ ને મોહ એ બે શત્રુ નડયા વિના નહિ રહે જેમ મદિરા પીએ તથા ભાંગ પીએ તો જેમ વિમુખને કેફ ચઢે છે તેમજ ભગવાનનો ભકત હોય તેને પણ કેફ ચઢે ને ગાંડો થાય તેમ મદિરાને ભાંગરૂપ જે પ્રમાદ ને મોહ તે તો જેમ વિમુખ જીવને નડે તેમજ ભગવાનના ભકતને પણ નડે. સા. ૧૪

ભગવાન સબંધી સુખને કોણ પામે

જેમ માછલું હોય તેને જળ છે તે જીવનરૂપ છે તે જળનો યોગ જ્યાં સુધી હોય ત્યાંસુધી તે જળમાં માછલું ચાલે હાલે ક્રીડા કરે ને જળનો વિયોગ થાય ત્યારે તેની ચંચળતા ટળી જાય ને મરીજાય, તેમ જેને પંચ વિષયે કરીને જીવનપણું જ્યાંસુધી મનાયું છે ને તેણે કરીને સુખ માન્યું છે ને તેનો વિયોગ થાય ત્યારે મુવા જેવો થઇ જાય છે એવો જે હોય તે ભગવાનના સુખને કયારેય પણ પામે નહિ અને પંચ વિષયે કરીને જેને જીવનપણું ટળી ગયું છે તેજ ભગવાનના સુખને અનુભવે છે ને ભોગવે છે ને એનેજ ભગવાનના સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ગ. છે. ૨૮

ભગવાન સંબંધી સુખનો અનુભવ કયારે થાય છે

અમે આત્માના સ્વરૂપની વાર્તા કરીએ છીએ તથા ભગવાનના સ્વરૂપની વાર્તા કરીએ છીએ તે વાર્તાએ કરીને જેવું એનું સુખ છે તેવુંજ સુખ તો આવતું નથી અને જેવું એનું યથાર્થ સુખ છે તે તો સમાધિએ કરીને જાણ્યામાં આવે છે તથા દેહ મુક્યા કેડે જાણ્યામાં આવે છે પણ કેવળ વાર્તાએ કરીને જાણ્યામાં આવતું નથી, જેમ રૂપનું સુખ તે નેત્રે કરીને ભોગવાય છે પછી તે સુખને મુખે કરીને વખાણ કરે જે બહુ સારૂં રૂપ દીઠું ત્યારે તે સુખનો અનુભવ જેવો નેત્રને થયો તેવો મુખને ન થયો તથા શ્રવણે કરીને શબ્દને સાંભળ્યો, નાસિકાએ કરીને ગંધ સુંઘ્યો, ત્વચાએ કરીને સ્પર્શ લીધો. જીવ્હાએ કરીને રસ ચાખ્યો પછી તે તે સુખનાં વચને કરીને વખાણ કરે જે બહુ સારો ગંધ હતો, બહુ સારો રસ હતો, બહુ સારો સ્પર્શ હતો, બહુ સારો શબ્દ હતો એમ કહ્યું તો ખરૂં પણ જેવી રીતે તે તે ઇંદ્રિઓને તે તે સુખનો અનુભવ થયો તેવો વચને ન થયો, તેમ સમાધિએ કરીને તથા દેહ મુકીને જેવો ભગવાનના સુખનો અનુભવ થાય છે ને આનંદ થાય છે તથા આત્માના સુખનો અનુભવ ને આનંદ થાય છે તેવો એની કેવળ વાત કરે તેણે કરીને થાતો નથી અને જો એ બેની વાર્તા સાંભળીને તેનું મનન ને નિદિધ્યાસ કરે તો એનો સાક્ષાત્કાર

થાય. ને સાક્ષાત્કાર થાય ત્યારે સમાધિએ કરીને જેવો એ એનો અનુભવ ને આનંદ થાય તેવોજ થાય માટે એ એની વાર્તા સાંભળીને એનું મનન ને નિદિધ્યાસ કરવો.

ગ. છે. ૨૭

ભગવાનનો મહિમા જાણવાથી ફળ.

જેને જેવો ભગવાનનો મહિમા સમજાણો હોય તેના હૃદયમાં તેટલોજ પ્રકાશ થાય છે ને તેટલોજ તેને પ્રણવ ને નાદ સંભળાય છે. ગ. પ્ર. ૨૯

જેટલો જેને નિશ્ચય ને મહિમા સમજાય છે તેને તેટલા ભુંડા ઘાટ બંધ થઇ જાય છે ને જ્યારે ભગવાનનો નિશ્ચય યથાર્થ થાય છે ને યથાર્થ મહિમા સમજાય છે ત્યારે તેને ભુંડા ઘાટ માત્ર ટળી જાય છે જેમ લીંબુની એક ચીર ચુશી હોય તો થોડા થોડા દાંત અંબાય પણ હળવા હળવા ચણા ચવાય ખરા ને જો આખું લીંબુ ચુશ્યું હોય તો ચણા ચવાય નહિ ને મગનો દાણો પરાણે પરાણે ચવાય અને જો ઘણાં લીંબુ ચુશ્યાં હોય તો રાંધેલો ભાત પણ ચવાય નહિ તેમ ભગવાનના નિશ્ચય ને મહાત્મ્યરૂપી જેને ખટાઇ ચઢી હોય તેની ચાર અંતઃકરણ ને દસ ઇંદ્રિયોરૂપ જે ડાઢયો તે સર્વે અંબાઇ જાય છે ત્યારે એ જીવ મનરૂપ પોતાની ડાઢયે કરીને વિષયના સંકલ્પરૂપી ચણાને ચાવવાને સમર્થ થાતો નથી તેમજ

ચિત્તરૂપ પોતાની ડાઢયે કરીને વિષયનું ચિંતવન કરવા સમર્થ થાતો નથી. તેમજ બુધ્ધિરૂપ પોતાની ડાઢયે કરીને નિશ્ચય કરવા સમર્થ થાતો નથી તેમજ અહંકારરૂપ પોતાની ડાઢયે કરીને વિષય સંબંધી અભિમાન કરવા સમર્થ થાતો નથી તેમજ પંચ જ્ઞાન ઇંદ્રિયો ને પંચ કર્મ ઇંદ્રિયોરૂપ જે ડાઢયો છે તે ડાઢયે કરીને તે તે ઇંદ્રિયોના વિષયરૂપ જે ચણા તેને ચાવવાને સમર્થ થાતો નથી.

ગ. પ્ર. ૨૪.

સમાધી થાય છે તેના બે ભેદ છે એક તો પ્રાણાયામે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે તે ભેળો ચિત્તનો પણ નિરોધ થાય છે. અને બીજો પ્રકાર એ છે જે ચિત્તને નિરોધે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે તે ચિત્તનો નિરોધ ક્યારે થાય છે તો જ્યારે સર્વ ઠેકાણેથી વૃત્તિ તુટીને એક ભગવાનને વિષેજ વૃત્તિ જોડાય ને તે ભગવાનને વિષે વૃત્તિ ક્યારે જોડાય તો જ્યારે સર્વ ઠેકાણેથી વાસના તુટીને (આત્મનિષ્ટા અને ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા સમજ્યા થકી કોઇ પદાર્થને વિષે વાસના રહેતી નથી. ગ. પ્ર. ૭૩) એક ભગવાનના સ્વરૂપની વાસના થાય ત્યારે તે વૃત્તિ કોઇની હઠાવી ભગવાનના સ્વરૂપમાંથી પાછી હઠે નહિ. જેમ કોઈ કુવો હોય તે ઉપર વીસ કોસ ફરતા હોય ને તેનો પ્રવાહ જુદો જુદો ચાલતો હોય ત્યારે તે પ્રવાહમાં

જોર હોય નહિ અને તે વીસે કોસનો પ્રવાહ ભેળો કરીએ તો નદીના જેવો અતિશય બળવાન પ્રવાહ થાય તે કોઇનો હઠાવ્યો પાછો હઠે નહિ તેમ જેની વૃત્તિ (ભગવાનનો મહિમા સમજીને ગ. પ્ર. ૭૩. ગ. પ્ર. ૩૮.) નિર્વાસનીક થાય છે ત્યારે તેનું ચિત્ત છે તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં જોડાય છે. અને જેના ચિત્તમાં સંસારના સુખની વાસના હોય તેને તો શ્રોત્ર ઇંદ્રિ દ્વારે અનંત જાતના જે શબ્દ તેને વિષે જુદી જુદી વૃત્તિ ફેલાઇ જાય છે તેમજ ત્વચા ઇંદ્રિ દ્વારે હજારો જાતના જે સ્પર્શ તેને વિષે જુદી જુદી વૃત્તિ ફેલાઇ જાય છે તેમજ નેત્ર ઇંદ્રિની વૃત્તિ તે હજારો જાતનાં જે રૂપ તેને વિષે ફેલાઇ જાય છે તેમજ રસના ઇંદ્રની વૃત્તિ તે હજારો જાતના જે રસ તેમાં ફેલાઇ જાય છે તેમજ નાસિકા ઇંદ્રિની વૃત્તિ તે અનંત જાતના જે ગંધ તેમાં ફેલાઇ જાય છે તેમજ કર્મ ઇંદ્રિયુંની વૃત્તિયું પણ પોત પોતાના વિષયને વિષે હજારો પ્રકારે ફેલાઇ જાય છે એવી રીતે દસે ઇંદ્રિયુ દ્વારે અનું અંતઃકરણ છે તે હજારો પ્રકારે ફેલાઇ ગયું છે તે જ્યારે (ભગવાનનું યથાર્થ મહાત્મ્ય સમજીને નિર્વાસનીક થઇને ગ. પ્ર. ૩૮) ચિત્ત તે ભગવાનનુંજ ચિંતવન કરે અને મન તે ભગવાનનોજ ઘાટ ઘડે અને બુદ્ધિ તે ભગવાનનાજ સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરે અને અહંકાર

તે હું આત્મા છું ને ભગવાનનો ભક્ત છું એવું અભિમાન ધારે ત્યારે તેની **એક વાસના થઇ** જાણવી અને પ્રાણે કરીને જે ચિત્તનો નિરોધ થાય છે તે તો અષ્ટાંગયોગે કરીને થાય છે તે અષ્ટાંગયોગ તો યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ. પ્રત્યાહાર, ધારણા ધ્યાન, ને સમાધી એ જે આઠ અંગ તેણે યુક્ત છે ને અષ્ટાંગયોગ તે સાધનરૂપ છે ને એનું ફળ તે ભગવાનને વિષે નિર્વિકલ્પ સમાધિ છે તે જ્યારે એવી નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય છે ત્યારે પ્રાણને નિરોધે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાયછે. અને જો ચિત્ત નિર્વાસનીક થઇને ભગવાનને વિષે જોડાય તો તે ચિત્તને નિરોધે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે. માટે જેમ અષ્ટાંગયોગ સાધને કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે તેમ ભગવાનના સ્વરૂપનેવિષે જોડાવે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે માટે જે ભકતની ચિત્તવૃત્તિ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જોડાણી તેને **અષ્ટાંગયોગ વગર સાથે સધાઇ રહ્યો.** ગ. પ્ર. ૨૫

આત્મનિષ્ટા અને ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા સમજ્યા થકી કોઇ પદાર્થને વિષે **વાસના રહેતી નથી.**

ગ. પ્ર. ૭૩

અક્ષરથકી પર અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે સર્વેની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેના કર્તા છે ને તે સર્વના કારણ છે અને જે કારણ હોય તે પોતાના કાર્યને

વિષે વ્યાપક હોય ને તેથી જુદું પણ રહે માટે એ સર્વના કારણ જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેની દૃષ્ટિએ કરીને જોઈએ ત્યારે એ પુરૂષોત્તમ ભગવાન વિના બીજું કાંઈ ભાસેજ નહિ એવા જે ભગવાન તેજ કૃપા કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીમાં સર્વ મનુષ્યને પ્રત્યક્ષ દર્શન આપે છે ત્યારે જે જીવ સંતનો સમાગમ કરીને એ પુરૂષોત્તમ ભગવાનનો આવો મહિમા સમજે છે ત્યારે એનાં ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ સર્વે પુરૂષોત્તમરૂપે થઇ જાય છે.

ગ. પ્ર. ૫૧.

જેમ આકાશને વિષે રહી છે જે પૃથ્વી તે પ્રલયકાળને સમે આકાશરૂપ થઇ જાય છે અને જળ પણ આકાશરૂપ થઇ જાય છે અને તેજ પણ આકાશરૂપ થઇ જાય છે. અને વાયુ પણ આકાશરૂપ થઇ જાય છે તેમ જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેનાં જે દેહ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ ને પ્રાણ તે સર્વે ભગવાનને જ્ઞાને કરીને ભગવાનને આકારે થઇ જાય છે ને દિવ્ય થઇ જાય છે કાંજે ભગવાન પોતે દિવ્યમૂર્તિ છે તેનાં ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ ને દેહ તેને આકારે એ ભક્તનાં દેહ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ થાય છે માટે દિવ્ય થઈ જાય છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત જેમ ભમરી ઇયળને ઝાલી લાવે છે ને તેને ચટકો લઇને ઉપર ગુંજારવ કરે છે તેણે કરીને તે ઇયળ તેને તે દેહે કરીને તદાકાર થઇ જાય છે

પણ કોઈ અંગ ઇયળનું રહેતું નથી. ભમરી જેવીજ ભમરી થઇ જાય છે તેમ ભગવાનનો ભક્ત પણ એને એ દેહે કરીને ભગવાનને આકારે થઈ જાય છે.

કા. ૧.

જ્ઞાની છે તે તો બ્રહ્મસ્વરૂપે વર્તે છે ને ભગવાનનો મહિમા યથાર્થપણે જાણે છે માટે એને ભગવાનના સ્વરૂપ વિના બીજી મનમાં કાંઇ કામના રહેતી નથી અને બીજા જે ત્રણ પ્રકારના (આર્ત્ત, જીજ્ઞાસુ ને અર્થાર્થી) ભક્ત છે તેને ભગવાનનો નિશ્ચય તો છે તોય પણ ભગવાનનો મહિમા યથાર્થપણે જાણતા નથી તે માટે એને ભગવાન વિના બીજી કામના રહી જાય છે તે માટે જ્ઞાનીને બરોબર થાતા નથી. (**જ્ઞાની શ્રેષ્ટ છે**). ગ. પ્ર. ૫.૬

ભગવાન તો ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્રિપ બ્રહ્મમહોલ તેના પતિ છે અને મનુષ્ય જેવા જણાય છે તે તો ભકતના સુખને અર્થે જણાય છે પણ એની મૂર્તિ છે તે ગોલોકાદિક જે પોતાનાં ધામ તેને વિષે એક એક નખમાં કોટી કોટી સૂર્યના પ્રકાશે યુક્ત જણાય છે ને મૃત્યુલોકને વિષે તો એ ભગવાનની મનુષ્ય સેવા કરે છે ને દિવો કરે ત્યારે એને આગળ પ્રકાશ થાય છે પણ એ તો સૂર્ય ચંદ્રાદિક સર્વેને પ્રકાશના દાતા છે ને ગોલોકાદિક જે ધામ છે તેને વિષે તો રાધિકા લક્ષ્મી આદિક જે પોતાના ભક્ત છે

તેમણે નિરંતર સેવ્યા એવા એ ભગવાન છે અને જ્યારે બ્રહ્માંડનો પ્રલય થઇ જાય છે ત્યારે આ પ્રગટ ભગવાન છે તેજ એક રહે છે તે પછી સૃષ્ટિ રચાવાને સમે પણ પ્રકૃતિ પુરૂષદ્વારે કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડને એજ ભગવાન ઉપજાવે છે. એવી રીતે ભગવાનનો મહિમા વિચારવો એજ **આત્મા અનાત્માના વિવેકનું કારણ** છે. ને જેટલી એ ભક્તને ભગવાનના મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને વિષે નિષ્ટા છે તેટલોજ એ ભક્તના હૃદયમાં વૈરાગ્ય આવે છે.

ગ. પ્ર. ૫૬

ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નેભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણવું એ બે **અસાધારણ મોક્ષના હેતુ** છે.

ગ. પ્ર. ૫૭

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણીને જે હેત થાય છે તે તો બીજીજ રીતનું છે. ગ. પ્ર. ૫૭

જો યથાર્થ ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજાય તો ભગવાન વિના બીજામાં હેત રાખે તો પણ રહે નહિ ને એક ભગવાન ને ભગવાનના સંત અને ભગવાનની કથા કીર્તન તેને વિષેજ **અચલ હેત** થાય છે. ગ. પ્ર. ૭૮

અક્ષરાતીત એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેની ઇચ્છાએ કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તે બ્રહ્માંડને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે અને તે

ભગવાન વ્યતિરેક થકા સર્વમાં અન્વયપણે રહ્યા છે અને અન્વય થકા પણ વ્યતિરેક છે અને તે ભગવાન જેવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે તેવાને તેવા અણું અણું પ્રત્યે અંતર્યામિરૂપે વિરાજમાન છે અને તે ભગવાનના ડોલાવ્યા વિના એક તૃણ પણ ડોલવાને સમર્થ નથી અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડને વિષે જે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલય થાય છે અને તેને વિષે સુખદુઃખનો જીવુંને સબંધ થાય છે તે સર્વે પુરૂષોત્તમ ભગવાનના હાથમાં છે. જેટલું ભગવાન કરે તેટલુંજ થાય છે એવા જે ભગવાન તે જીવુંના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વી ઉપર પધારે છે ત્યારે પોતે ઘોડે ચડીને ચાલે ત્યારે ઘોડો ભગવાનને ઉપાડી ચાલે છે પણ એ તો ઘોડાના આધાર છે અને પૃથ્વી ઉપર બેઠા હોય ત્યારે એમ જણાય જે પૃથ્વી ભગવાનને ધરી રહી છે પણ એ તો સ્થાવર જંગમ સોતી સમગ્ર પૃથ્વીને ધરી રહ્યા છે અને જ્યારે રાત્રી હોય ત્યારે ચંદ્રમા કે દીવો કે મશાલ તેને અજવાળે કરીને ભગવાનનું દર્શન થાય અને દિવસે સૂર્યને અજવાળે કરીને દર્શન થાય પણ એ ભગવાન તો સૂર્ય ચંદ્રમા અગ્નિ એ સર્વને પ્રકાશના દાતા છે. એવી અદ્‌ભૂત સામર્થી છે તોપણ જીવુંના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થઇને મુંને દર્શન આપે છે, એવી રીતે મહાત્મ્ય સમજે તો જેવી ભગવાનની પાસે રહ્યે મર્યાદા રહે છે તેવીને તેવી છેટે જાય તોય પણ રહે.

ગ. પ્ર. ૭૮

જેના હૈયામાં ભગવાનની ભક્તિ હોય ને ભગવાનનો મહિમા જણાતો હોય તેને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવે નહિ અને ભગવાનના ભક્ત ઉપર રીસની આંટી બંધાયજ નહિ જેમ ઉદ્ધવજી જો ભગવાનના મહિમાને સમજતા હતા તો એમ વર માગ્યો, જે આ ગોપીયુંના ચરણરજનાં અધિકારી એવાં જે વૃંદાવનને વિષે લતા તથા તૃણ તથા ગુચ્છ તેને વિષે હું પણ કોઇક થાઉં અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને વૃંદાવનને વિષે વૃક્ષને તથા પક્ષીને તથા મૃગલાંને બળદેવજી આગળ અતિ મોટાં ભાગ્યવાળાં કહ્યાં છે. અને બ્રહ્માએ પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પાસે એમ વર માગ્યો છે જે હે પ્રભો! આ જન્મને વિષે અથવા પશુપક્ષીના જન્મને વિષે હું જે તે તમારા દાસને વિષે રહીને તમારા ચરણારવિંદને સેવું. એવું મારૂં મોટું ભાગ્ય થાઓ. માટે એવો જ્યારે ભગવાનના ભકતનો મહિમા સમજે ત્યારે તેને ભગવાનના ભક્ત ઉપર કોઇ દિવસ અવગુણની ગાંઠ ન બંધાય અને પોતાના ઇષ્ટ જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેનો જે ભકત તેનેવિષે જે કાંઇક અલ્પ દોષ હોય તે મહિમાના સમજનારાની દૃષ્ટિમાં આવેજ નહિ. અને જે ભગવાનના મહિમાને જાણતો હોય તે તો ભગવાનના સબંધને પામ્યાં એવાં જે પશુપક્ષી તથા વૃક્ષ વેલી આદિક તેને પણ દેવતુલ્ય જાણે તો જે મનુષ્ય હોય ને ભગવાનની ભક્તિ કરતા હોય તથા વર્તમાન

પાળતા હોય તથા ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરતા હોય ને તેને દેવતુલ્ય જાણે ને અવગુણ ન લે તેમાં શું કહેવું? માટે ભગવાનનો મહિમા સમજે તેને ભગવાનના ભક્ત સંઘાથે વૈર ન બંધાય. કા. ૯.

ભગવાનનો મહિમા સારી પેઠે સમજવો એ અતિશય કામનું મૂળ ઉખડ્યાનો ઉપાય છે. લો. ૧

ભગવાનની બ્હીકે કરીને ઇંદ્ર વરસે છે, સૂર્ય અગ્નિ ચંદ્રમા પ્રકાશ કરે છે, પૃથ્વી સર્વને ધારી રહી છે, સમુદ્ર મર્યાદા નથી લોપતા, ઔષધીઓ રૂતુને પામીને ફળે છે. અને જે ભગવાન જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયને કરે છે અને જેની શક્તિ કાળ છે માયા છે પુરૂષ છે અક્ષર છે એવી રીતે જે ભગવાનની મોટપને સમજતો હોય તેને જગતમાં એવું શું પદાર્થ છે તે બંધન કરે? તે કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, ઇર્ષ્યા, સ્વાદ, સૂક્ષ્મવસ્ત્ર, ધન. સ્ત્રી તથા જે જે પંચવિષય સંબંધી પદાર્થ તે એને કોઇ બંધન કરે નહિ કાંજે એણે તો સર્વનું પરિમાણ કરી રાખ્યું છે જે ભગવાન તે આવા છે ને આવો એ ભગવાનના ભજન સ્મરણ કથા વાર્તાને વિષે માલ છે અને અક્ષર તે આવો છે ને આવું એ અક્ષર સબંધી સુખ છે તથા ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્વીપ સંબંધી સુખ તે આવું છે તથા પ્રકૃતિ પુરૂષ સંબંધી સુખ તે આવું છે અને બ્રહ્મલોક સંબંધી

સુખ તે આવું છે ને સ્વર્ગનું સુખ તે આવું છે એવી રીતે એ સર્વેના સુખનું અનુમાન કરીને અને ભગવાનના સુખને સર્વથી અધિક માનીને જે ભગવાનને વિષે જોડાણો હોય તેને એવો કીયો પદાર્થ છે તે ભગવાનના ચરણારવિંદથી પાડે? કોઇ ન પાડે. જેમ પારસમણિ હોય તે કોઇક લોઢાને અડીને તેનું સોનું થયું તે સોનું પાછું પારસમણિનું કર્યું પણ લોઢું થાય નહિ તેમ એવું જેણે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણ્યું છે તે ભગવાનનો પાડયો પણ તે ભગવાનના ચરણારવિંદથી પડે નહિ તો શું બીજે પદાર્થે કરીને એ પડે? ન પડે.

લો. ૧૭

ભગવાનનો મહિમા એમ વિચારે જે હું આત્મા છું અને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા છે તે પરમાત્મા છે અને ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્વીપ તથા બ્રહ્મપુર તથા અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માદિક દેવ એ સર્વેના સ્વામી જે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે મુને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને તે મારા આત્માને વિષે પણ અખંડ વિરાજમાન છે અને તે ભગવાનનું જે એક નિમિષ માત્રનું દર્શન તે ઉપર અનંત કોટી બ્રહ્માંડનાં જે વિષય સુખ છે તે સર્વને વારી ફેરીને નાખી દઇએ. અને ભગવાનના એક રોમમાં જેટલું સુખ રહ્યું છે તેટલું સુખ

જો અનંતકોટી બ્રહ્માંડનાં વિષય સુખ ભેળાં કરીએ તોપણ તેના કોટીમા ભાગની બરોબર પણ થાય નાહ. અને જે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે તેની આગળ બીજા જે દેવતાના લોક છે તેને મોક્ષધર્મને વિષે નર્કતુલ્ય કહ્યા છે એવા જે ભગવાન તે મુને પ્રગટ મળ્યા છે તેને મૂકીને નર્કના કુંડ જેવાં જે વિષયનાં સુખ તેને હું શું ઇચ્છું? અને વિષય સુખ તો કેવળ દુઃખરૂપજ છે એવી રીતે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણવે કરીને **વિષયની નિવૃત્તિ થાય છે.**

સા. ૧.

પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે ને તેથી દેવતાનું સુખ અધિક છે ને તેથી ઇંદ્રનું અધિક છે ને તેથી બ્રહસ્પતિનું ને તેથી બ્રહ્માનું તેથી વૈકુંઠ લોકનું ને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે ને તેથી ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક છે એવી રીતે ભગવાનના સુખને અતિશય જાણીને બીજાં જે જે **પંચ વિષયનાં સુખ** તેને વિષે બુદ્ધિવાનને **તુચ્છતા થઈ જાય છે.** પં. ૧.

પોતાના આત્માને વિચારે અને આત્માથકી પર જે પરમાત્મા તેનો વિચાર કરે જે પરમેશ્વર છે તે તો સર્વાત્મા એવા જે બ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે અને અક્ષરના પણ આત્મા છે એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા નારાયણ તેનો હું

બ્રહ્મરૂપ એવો દાસ છું અને તે ભગવાનનો મહિમા તો એમ સમજે જે ह्युपतय एवन तेययुरं तमनं ततया ॥ ઇત્યાદિક શ્રુતિએ ભગવાનનો મહિમા અતિશય પ્રતિપાદન કર્યો છે. એવી રીતે પોતાના સ્વરૂપનું તથા પરબ્રહ્મના સ્વરૂપનું જેને જ્ઞાન છે તેને ગમે તેવા સુંદર વિષય પ્રાપ્ત થાય પણ તેણે કરીને કાંઇ લેશમાત્ર પણ તેનું મન વિકારને પામે નહિ અને અવશ્ય જે શબ્દાદિક ગ્રહણ કર્યા જોઇતા હોય તેને ગ્રહણ કરે પણ તે વિષયને આધિન થઇ જાય નહિ સ્વતંત્રપણે ગ્રહણ કરે જેમ કરોળીયો પોતાની લાળને વિસ્તારીને પાછી સ્વતંત્રપણે ગળવી ઘટે ત્યારે ગળી લે છે તેમ એવો જે જ્ઞાની તે પોતાની ઇંદ્રિયુની વૃત્તિને વિષયમાં પસારીને પાછો સ્વતંત્ર થકો સંકેલી લે છે. લો. ૧૦

પોતાના સ્વરૂપનું તથા પરબ્રહ્મના સ્વરૂપનું જેને જ્ઞાન છે એવો જે જ્ઞાની તે રાજ્યમાં રહ્યો હોય ને હજારો મનુષ્ય પોતાની આજ્ઞામાં રહેતાં હોય ને સમૃદ્ધિએ યુકત હોય તેણે કરીને પોતાને કાંઇ એમ ન માને જે હું બહુ મોટો થઇ ગયો અને તે રાજ્યનો નાશ થઇ જાય ને હાથમાં મૃતિકાનું પાત્ર લઇને ઘરોઘર માગી ખાય તેણે કરીને એમ ન માને જે હું હવે તો ગરીબ થઇ ગયો કેમ જે તે તો પોતાના કેફમાં મહા અલમસ્ત રહે તથા તેણે પોતાના સ્વરૂપનો તથા ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા જાણ્યો છે તે

માટે એને સોનું કુચો :લોઢું પાષાણ એ સર્વેને વિષે **સમબુદ્ધિ** વર્તે છે તથા માન અપમાનને વિષે **સમબુદ્ધિ** વર્તે છે. અને એવો જે જ્ઞાની તેને કોઇ પદાર્થ બંધન કરવા સમર્થ નથી કેમ જે એની દૃષ્ટિ તો અતિ મોટી થઈ ગઇ છે ને માયિક સર્વે પદાર્થને તુચ્છ જાણ્યાં છે જેમ કોઈ પુરૂષ પ્રથમ કંગાલ હોય ને પછી તેને રાજ્ય મળે ત્યારે તેની દ્રષ્ટિ મોટી થાય છે ને પ્રથમ લાકડાંના ભારા વેચતો હોય તથા બીજાં તુચ્છ તુચ્છ કામ કરતો હોય તે સર્વે એને વિસરી જાય ને મોટાં :મોટાં રાજ્ય સબંધી કાર્ય કરવા લાગે તેમ એવા જ્ઞાનીને સર્વ **પદાર્થમાત્ર તુચ્છ થઈ જાય** છે ને એવા જ્ઞાનને વિષે **એની વિશાલ દૃષ્ટિ થાય છે.**

લો. ૧૦

જેમ કોડી કરતાં પૈસામાં વધુ માલ છે ને તેથી રૂપિઆમાં વધુ માલ છે ને તેથી સોના મહોરમાં વધુ માલ છે ને તેથી ચિંતામણિમાં વધુ માલ છે તેમ જ્યાં જ્યાં પંચ વિષયનું સુખ છે તેથી ભગવાનના ધામમાં ભગવાનનું સુખ અતિ અધિક છે માટે જે બુદ્ધિવાળો હોય ને જેની દૃષ્ટિ પુગે તેને આ વિચાર હૃદયમાં ઠરે છે. અને આ વિચાર જેના હૃદયમાં દૃઢ ઠર્યો હોય ને તે વનમાં બેઠો હોય તો પોતાને એમ જાણે જે હું અનંત માણસ તથા રાજ્ય સમૃદ્ધિએ વિંટાણો છું. એમ સમજે પણ દુ:ખીયો ન માને અને ઈંદ્રના લોકમાં

હોય તો જાણે જે વનમાં બેઠો છું પણ તે ઇંદ્રના લોકના સુખે કરીને સુખીયો ન માને તેસુખને તુચ્છ જાણે. પં. ૧

જેને ભગવાનનો મહિમા સમજાય છે તેને રાજ્ય હોય અથવા ભીખ માગી ખાય તે બેય સરખું વર્તે અને બાળક સ્ત્રી અને સોળ વર્ષની સ્રી અને એંશી વર્ષની સ્ત્રી તે સર્વમાં સરખો ભાવ વર્તે અને જે જે સંસારમાં સારૂં નરસું પદાર્થ હોય તે સર્વમાં સરખી ભાવના રહે પણ સારા પદાર્થમાં પતંગીયાની પેઠે અંજાઇ જાય નહિ અને ભગવાન વિના બીજા કોઇ પદાર્થમાં લોભાય નહિ એક ભગવાનની મૂર્તિમાંજ લોભાય અને એવી રીતે જે વર્તતો હોય તે ભક્ત ગમે તેવા મોટા વિષય હોય તેમાં બંધાય નહિ. ગ. મ. ૪

જેણે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણ્યું છે તે એ ભગવાનને ભજતા હોય એવા જે સંત તેનું પણ બહુ મહાત્મ્ય સમજે જે એવા મોટા જે ભગવાન તેના સાક્ષાત ઉપાસક એ સંત છે માટે એ બહુ મોટા છે જેમ ઉદ્ધવ પોતે કેવા મોટા હતા પણ જો આવી રીતે ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજતા હતા તો પોતાને કાંઇ ડહાપણનું માન ન રહ્યું ને ગોપીયુંના ચરણની રજને પામવાને ઇચ્છયા ને વૃક્ષવેલીનો અવતાર માગ્યો કેમજે એવા મોટા ભગવાન જેના માર્ગને વેદની શ્રુતિ ખોળે છે તે ભગવાનને વિષે

એ ગોપીયુંની પ્રીતિ અતિશય ભાળી તેમ એવા ભગવાનના સંત હોય તેને આગળ માન કેમ રહે? ને તેને નમાય કેમ નહિ? તેને આગળ તો દાસાનુદાસ થઈને રહેવાય ને પાંચ પાંચ ખાસડાં મારે તો પણ ખમે ને એમ સમજે જે મારાં મોટાં ભાગ્ય થયાં જે આવા સંતનો હું તિરસ્કાર સહું છું નહિ તો પ્રારબ્ધ વશ થઇને બાયડી છોકરાંના તિરસ્કાર સહેવા પડત તથા માબાપના તથા રાજાના સહેવા પડત અને પ્રારબ્ધ વશ થઇને ડોડીની ભાજી ખાવી પડત તથા મોથ ખોદીને ખાવી પડત તે કરતાં આ સંતને સંગે રહીને હું નિઃસ્વાદી વર્તમાનપાળું છું તે મારૂં મોટું ભાગ્ય છે અને પ્રારબ્ધ વશ થઈને જેવાં તેવાં વસ્ત્ર તથા ચીંથરા પહેરવાં પડત તે કરતાં આ સંતને સંગે રહીને હું ગોદડી ઓઢું છું તે મારૂં મોટું ભાગ્ય છે. અને સંતની સભામાં જાય છે ને પોતાને માન જડતું નથી ત્યારે સંતનો અવગુણ લે છે ત્યારે એને સંતની મોટપ જાણ્યામાં આવી નથી નહિ તો અવગુણ લેત નહિ જેમ મુંબઈનો ગવર્નર સાહેબ ખુરશી નાખીને બેઠો હોય ને તેની સભામાં કોઇ ગરીબ માણસ જાય ને તેને ખુરશી ન નાખી દે ને આદર કોઈ ન કરે ત્યારે કાંઈ એને તે ઇંગ્રેજ ઉપર ધોખો આય છે? ને કાંઈ તેને ગાળ દીધાનું મનમાં થાય છે? લેશમાત્ર પણ થાતું નથી. શા માટે જે એ ઇંગ્રેજની મોટાઈ જાણી

છે જે એ તો મુલકનો બાદશાહ છે ને હું તો કંગાલ છું એવું જાણીને ધોખો થાય નહિ તેમ જો સંતની મોટાઇ જાણી હોય તો તે સંત ગમે તેવો તિરસ્કાર કરે તોપણ ધોખો ખાય નહિ ને જેટલો લે એટલો પોતાનો અવગુણ લે પણ સંતનો અવગુણ તો કોઇ રીતે લેજ નહિ. માટે જેને ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય સમજાણું છે તેનો **પાયો સત્સંગમાં અચલ** છે અને જેને મહાત્મ્ય નથી સમજાણું તેનો વિશ્વાસ નહિ. લો. ૧૭.

જે ભગવાનનું મહાત્મ્ય અતિશય સમજતો હોય તેને માન ન આવે કેમજે જુઓને ઉધ્ધવજી કેવા ડાહ્યા હતા ને નીતિશાસ્ત્રમાં કુશળ હતા ને દેહે કરીને રાજા જેવા હતા તો ગોપીયુંને વિષે ભગવાનનો સ્નેહ જોઇને તેની આગળ પોતાનું માન ન રહ્યું ને એમ બોલ્યા જે એ ગોપીયુંના ચરણની રજ જેને અડતી હોય એવાં જે વૃક્ષ લતા તૃણ ને ગુચ્છ તે માંહેલો હું કોઇક થાઉં અને તુલસીદાસજીએ કહ્યું છે જે "તુલસી જ્યાકે મુખનસેં ભુલે નીકસે રામ, તાકે પગકી પેંનીયું મેરે તનકી ચામ" એમ જેને ભુલે પણ ભગવાનનું નામ મુખથી નીસરે તેને અર્થે પોતાના શરીરના ચર્મના જોડા કરાવી આપે તો જે ભગવાનના ભક્ત હોય ને ભગવાનનું નિરંતર નામસ્મરણ ભજન, કિર્તન વંદન કરતા હોય ને જો ભગવાનનું મહાત્મ્ય

સમજતા હોય તો તેને આગળ શું માન રહે? નજ રહે, માટે મહાત્મ્ય સમજે ત્યારે માન જાય છે. લો. ૧૬

॥ क्षुपतय एवन तेययुरं तमनं ततया ॥ એવી રીતે મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને જાણ્યા હોય ને એવા જે ભગવાન તેના જે સંત તે સાથે માન, ઇર્ષા, ક્રોધ કેમ થાય? અને જો થાય છે તો જાણ્યામાં ફેર છે કેમ જે ગવર્નર સાહેબને જાણ્યો છે, જે એ સમગ્ર પૃથ્વીનો બાદશાહ છે ને બળીયો છે તે જો તેનો એક ગરીબ સરખો હમેલીયો આવ્યો હોય તો તેનો હુકમ મોટો રાજા હોય તે પણ માને ને તે જેમ કહે તેમ દોરાયો દોરાય શા માટે જે તે રાજાએ એમ જાણ્યું છે જે બળીયો જે ગવર્નર સાહેબ તેનો એ હમેલીયો છે અને જેથી જે બળીયો તેની આગળ માન રહે નહિ તેમ જેણે ભગવાનને સમગ્ર ઐશ્વર્ય સમૃદ્ધિના ધણી જાણ્યા હોય તો તેના સંતની આગળ માન કેમ રહે? જુઓને ઉદ્ધવજી કેવા મોટા હતા અને કેવા ડાહ્યા હતા પણ જો ભગવાનની મોટાઈ જાણતા હતા તો તે ભગવાનને વિષે હેતવાળી જે વ્રજની ગોપીયું તેના ચરણની રજને પામ્યા સારૂ વનવેલીનો અવતાર માગ્યો તે કહ્યું છે જે ॥ आसामहोचरण रेणुजुषामहं स्यां ॥ તથા બ્રહ્માએ પણ કહ્યું જે ॥ अहोभाग्य महोभाग्यं नंद गोप व्रजौकसां । यन्मित्रं परमानंदं पूर्णं ब्रह्मसनातनं ॥ એવી રીતે બ્રહ્મા પણ ભગ-

વાનનું મહાત્મ્ય જાણુતા હતા તો એવી રીતે બોલ્યા તે માટે જો ભગવાનની ને સંતની એવી રીતે મોટાઇ જાણતો હોય તો માન ઇર્ષ્યા ક્રોધ રહેજ નહિ ને તેને આગળ દાસાનુદાસ થઇને વર્તે ને ગમે તેટલું અપમાન કરે તો પણ તેના સંગને મુકીને છેટે જાવાને ઇચ્છેજ નહિ ને એમ મનમાં થાય નહિ જે હવે તો ક્યાં સુધી ખમીએ આપણ તો આપણે ઘેર બેઠા થકાજ ભજન કરશું. તે માટે એમ મહાત્મ્ય સમજે તો માન ટળે. ગ. છે. ૨૮

ભગવાનના સ્વરૂપનું મહાત્મ્ય તથા શ્રધ્ધા હોય તો અખંડ ચિંતવન થાય તે મહાત્મ્ય એમ જાણવું જે ભગવાન તો જેવા પ્રકૃતિ પુરૂષ થકી પર છે તેવાને તેવાજ પ્રકૃતિ પુરૂષમાં આવ્યા છે, તોપણ પ્રતાપે મુક્ત છે અને પ્રકૃતિ પુરૂષનું કાર્ય જે બ્રહ્માંડ તેને વિષે આવ્યા છે તોપણ ભગવાન તેવાને તેવાજ પ્રતાપે યુક્ત છે પણ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે કોઇ રીતે માયાનો લેશ અડતો નથી જેમ અન્ય ધાતુ છે ને સોનું પણ છે તેને ભેગાં કરીને પૃથ્વીમાં દાટે તો સોના વિના અન્ય ધાતુ છે તે સર્વે ઘણે કાળે કરીને ધુળ ભેળાં ધુળ થઇ જાય અને સોનુ હોય તે તો જેમ પૃથ્વીમાં રહે તેમ વૃદ્ધિ પામે પણ ઘટે નહિ તેમ ભગવાન અને બીજા જે બ્રહ્માદિક દેવ તથા મુની તે કાંઇ સરખા નથી કેમજે જ્યારે વિષયરૂપી ધુળનો યોગ થાય ત્યારે ભગવાન વિના બીજા ગમે તેવા મોટા હોય તોપણ

વિષયમાં એક રસ થઇ જાય અને ભગવાન તો મનુષ્ય જેવા જણાતા હોય તોપણ એને માયિક પદાર્થ બાધ કરવાને સમર્થ થાય નહિ. અને ગમે તેવા વિષય હોય તો તેમાં કોઇ દિવસ લોપાય નહિ એવું ભગવાનનું અલૌકીક સામર્થ્ય છે. એમ ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણે તો તેને ભગવાનનું અખંડ ચિંતવન થાય. ગ. મ. ૪

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જણાય તો મંદ શ્રધા હોય તે પણ વૃદ્ધિને પામે જેમ પાણી પીવાનું પાત્ર મૃતિકાનું હોય તેમાં સહેજે પ્રીતિ થાય નહિ અને તે પાત્ર જો સુવર્ણનું હોય તો તેમાં સહેજેજ પ્રીતિ થાય તેમ ભગવાનનું તથા ભગવાનની કથા કિર્તનાદિકનું મહાત્મ્ય જણાય તો સહજ સ્વભાવેજ ભગવાનમાં તથા કથા કિર્તનાદિકમાં શ્રદ્ધા વૃદ્ધિ પામે છે માટે જે પ્રકારે ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજાય તે ઉપાય કરવો ને જો એ ઉપાય કરે તો શ્રદ્ધા ન હોય તોપણ શ્રદ્ધા થાય છે અને જો મંદ શ્રદ્ધા હોય તો તે વૃદ્ધિને પામે છે. ગ. મ. ૧૬

અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન સંકર્ષણ ને વાસુદેવ એ જે ચતુર્વ્યુહ તથા કેશવાદિક જે ચોવીસ મૂર્તિયું તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વના કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રી કૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા અતિશયપણે કરીને સમજે તો

તેને ભગવાનની શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તે અચળ રહે. ગ. પ્ર. ૭૮

જે ભક્ત એમ સમજે જે આ ભગવાન ને આ સંત તે સર્વે વૈકુંઠ ગોલોક ને બ્રહ્મપુર તેના નિવાસી છે તે સંત ને પરમેશ્વર જ્યાં વિરાજમાન છે ત્યાંજ એ સર્વે ધામ છે અને એ સંત ભેળો મારો નિવાસ થયો છે તે મારૂં અતિબડુંભાગ્ય છે એવી રીતે સમજે તો આઠે પહોર આશ્ચર્ય સરખું રહે અને આઠે પહોર આનંદના સમુદ્રમાં ઝીલતો રહે ગ. પ્ર. ૭૮

જે ભક્ત ભગવાનની મૂર્તિમાં નિર્ગુણપણું ને સગુણ પણું સમજે તે ભકતને કાળ કર્મ ને માયા તે બંધન કરવાને સમર્થ થાતા નથી. અને તેને આઠે પહોર અંતરમાં આશ્ચર્ય રહ્યા કરે છે. કા. ૮

પ્રગટ પ્રમાણ એવા જે શ્રી કૃષ્ણ નારાયણ તેનુંજ કર્યું સર્વ થાય છે પણ કાળ કર્મ ને માયા આદિક કોઇનું કર્યું કાંઇ થાતું નથી એવી રીતે ભગવાનને વિષેજ એક કર્તાપણું સમજવું એજ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે. કા. ૧૦

ભગવાનનેજ સર્વ કર્તા જાણે તોપણ જન્મ મરણના દુઃખ થકી તો જીવ તરી જાય કા. ૧૦

વેદાદિક પાંચ શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે ત્યારે સંપૂર્ણ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે ને એમ જાણવું તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન કહીએ. અને ભગવાન પણ એમ સમજેજ રાજી થાય છે. વર. ૨

જ્યારે ભગવાનની મોટપ સામું જોઇએ ત્યારે તો એવું કોઇ પદાર્થ છે નહિ જે તેની કોટીમા ભાગના પાશંગમાં પણ આવે એવા ભગવાનને યથાર્થ જાણીને જો હેત કર્યું હોય તો માયિક પદાર્થ જે પિંડ બ્રહ્માંડાદિક તેમાં કયાંઇ પણ પ્રીતિ રહે નહિ માયિક પદાર્થ સર્વે તુચ્છજ થઇ જાય અને એ ભગવાનનો જ્યારે યથાર્થ મહિમા જણાણો ત્યારે ચિત્રકેતુ રાજાએ કરોડ સ્રીયુંનો ત્યાગ કર્યો અને સર્વે પૃથ્વીનું ચક્રવર્તિ રાજ્ય હતું તે રાજ્યનો પણ ત્યાગ કર્યો ને તે એમ સમજ્યા જે ભગવાનના સુખ આગળ એ સો લાખ સ્રીયુંનું સુખ તે શી ગણુતીમાં અને ચક્રવર્તિ રાજયનું સુખ પણ શી ગણુતીમાં અને તેથી ઇંદ્રના લોકનું ને બ્રહ્માના લોકનું સુખ પણ શી ગણુતીમાં. ગ. .મ ૫૭

જેને શ્રધ્ધા તથા હરિ ને હરિજનના વચનને વિષે વિશ્વાસ તથા ભગવાનને વિષે પ્રીતિ તથા ભગવાનના સ્વરૂપનું મહાત્મ્ય એ ચાર વાનાં જેના હૃદયમાં હોય તેની વાસના નિવૃત્ત થઇ જાય છે તેમાં પણ જો એક મહાત્મ્ય

અતિશય દ્રઢ હોય તો શ્રદ્ધા તથા વિશ્વાસ તથા પ્રીતિ એ ત્રણ દુબળાં હોય તોપણ મહા બળવાન થાય છે.

સા. ૫

ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજવામાં ખામીથી ન્યૂનતા.

પોતાનું મન સ્થિર થયું છે ને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ અતિશય દ્રઢ છે તોપણ હૈયામાં અતિશય આનંદ આવતો નથી જે હું ધન્ય છું ને હું કૃતાર્થ થયો છું ને આ સંસારમાં જે જીવ છે તે કામ ક્રોધ લોભ મોહ મદ મત્સર આશા તૃષ્ણા તેને વિષે હેરાન થાતા ફરે છે અને ત્રિવધી તાપમાં રાત દિવસ બળે છે ને મુને તો પ્રગટ પુરૂષોત્તમે કરૂણા કરીને પોતાનું સ્વરૂપ ઓળખાવ્યું છે ને કામ ક્રોધાદિક સર્વે વિકારથી રહિત કર્યો છે અને નારદ સનકાદિક જેવા સંત તેના સમાગમમાં રાખ્યો છે માટે મારૂં મોટું ભાગ્ય છે એવો વિચાર નથી કરતો ને આઠો પહોર અતિશય આનંદમાં નથી વર્તતો એ મોટી ખોટ છે જેમ બાળકના હાથમાં ચિંતામણિ દીધો હોય તેનું તેને મહાત્મ્ય નથી એટલે તેનો તેને આનંદ નથી તેમ ભગવાન પુરૂષોત્તમ મળ્યા છે ને તેનો અંતરમાં આઠો પહોર કેફ રહેતો નથી જે મારૂં પુર્ણકામપણું થયું છે એવું નથી સમજતો એ હરિના ભક્તને મોટી ખોટ છે. ગ. પ્ર. ૨૭

જેને યથાર્થ ભગવાનનો નિશ્ચય ન હોય ને યથાર્થ ભગવાનનો મહિમા જણાણો ન હોય તેનાં ઇંદ્રિયો તથા અંતઃકરણ તે પોતપોતાના **વિષય થકી** યથાર્થપણે **નિવૃત્તિ પામતાં નથી.** ગ. પ્ર. ૨૪

સ્વધર્મે યુક્ત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તેના અંતરને વિષે તો પોતાનું યથાર્થ પૂર્ણકામપણું મનાતું નથી ને તે પૂર્ણકામપણું તો આત્મનિષ્ટા ને ભગવાનના મહાત્મ્યનું જ્ઞાન તેણે કરીનેજ થાય છે અને એ બેમાં જેટલી ન્યૂનતા રહે છે તેટલી **પૂર્ણકામપણામાં ન્યૂનતા રહે છે.** અને એ બેમાં જેટલી ખામી રહે તેટલી તો **સમાધિમાં પણ નડે છે.** ગ. પ્ર. ૨૫

ભગવાનનું મહાત્મ્ય યથાર્થ જાણ્યું નથી એટલે **અસદ્ વાસના ટળતી નથી.** ગ. પ્ર. ૭૮

બીજા જે ત્રણ પ્રકારના (આર્ત, જીજ્ઞાસુ, ને અર્થાર્થી) ભક્ત છે તેને ભગવાનનો નિશ્ચયતો છે. તોય પણ ભગવાનનો મહિમા યથાર્થ પણે જાણતા નથી તે માટે એને ભગવાન વિના બીજી કામના રહી જાય છે. તે માટે **જ્ઞાનીને બરોબર થાતા નથી.** ગ. પ્ર. ૫૬

ભગવાનનું જેવું મહાત્મ્ય છે તેવું એને સમજ્યામાં આવ્યું નથી. માટે ભગવાનને વિષે ને ભગવાનની કથાને વિષે **હેત થાતું નથી.** ગ. પ્ર. ૭૮

ભગવાનનો મહિમા જેને ન સમજાણો હોય તેને તો ફાટી લંગોટી તથા તુંબડી તેમાંથી પણ મનને ઉખેડવું મહા મુશ્કેલ છે. માટે ભગવાનની મૂર્તિનું મહાત્મ્ય જાણ્યા વિના બીજાં કોટી સાધન કરે તોપણ ભગવાનની મૂર્તિનું અખંડ ચિંતવન થાતું નથી. ગ. મ. ૪.

મહાત્મ્ય સમજ્યા વિના **માન જાતું નથી.** લો. ૧૬

જેને ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય સમજાણું છે તેનો પાયો સત્સંગમાં અચળ છે અને જેને મહાત્મ્ય નથી તેનો **વિશ્વાસ નહિ.** લો. ૧૭

જે ભગવાનનું મહાત્મ્ય ન સમજે તેને તો ભગવાનના ભક્ત સંઘાથે વૈર બંધાય ખરૂં. કા. ૯

ભગવાનને સર્વ કર્તા ન જાણવાથી ન્યૂનતા (પાપ)

આ સર્વ જગતના કર્તાહર્તા ભગવાન છે તેને કર્તા હર્તા ન સમજીએ ને વિશ્વના કર્તા હર્તા કાળને જાણીએ અથવા માયાને જાણીએ અથવા કર્મને જાણીએ અથવા સ્વભાવને જાણીએ એ તે ભગવાનનો દ્રોહ છે કેમજે ભગવાન સર્વના કર્તા હર્તા છે તેનો ત્યાગ કરીને કેવળ કાળ કર્મ, સ્વભાવ ને માયા તેને જગતના કર્તા હર્તા કહે છે માટે એ ભગવાનનો અતિદ્રોહ છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત જેમ તમે (ગામ ઝુંવાના પટેલ કાનદાસજીને કહે છે) ગામના પટેલ

છો તે જે તમારી ગામમાં પટેલાઈ ન રહેવા દે તે તમારો દ્રોહી કહેવાય અને વળી જેમ ચક્રવર્તિ રાજા હોય તેનો હુકમ ખોટો કરીને જે રાજા ન હોય તેનો હુકમ ચલાવે તે પુરૂષ રાજાનો દ્રોહી કહેવાય તેમ ભગવાનને અકર્તા કહેવા અને ભગવાન વિના બીજાને કાળાદિક તેને કર્તા કહેવા એજ ભગવાનનો દ્રોહ છે. વર. ૨

જે જીવ ભગવાનને સર્વ કર્તા હર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજો કોઇ પાપી નથી અને ગૌહત્યા. બ્રહ્મહત્યા, ગુરૂસ્ત્રીનો સંગ તથા બ્રહ્માવેત્તા સદગુરૂનો દ્રોહ તે થકી પણ એને વધુ પાપી જાણવો કાંજે ભગવાન વિના બીજા જે કાળ કર્માદિક તેને એ કર્તા જાણે છે માટે એવો જે નાસ્તિક ચંડાલ હોય તેની તો છાયામાં પણ ઉભું રહેવું નહિ ને ભુલમાં પણ તેના મુખનું વચન સાંભળવું નહિ. પ્ર. ૧૦

પંડિતને ભગવાનનો મહિમા ન સમજાયાનો હેતુ

આ સંસારને વિષે જે પંડિત છે તે શાસ્ત્ર પુરાણ સર્વે વાંચે છે પણ તેને ભગવાનનો ને સંતનો જેમ છે તેમ મહિમા સમજાતો નથી તેનું કારણ એ છે જે તે શાસ્ત્ર પુરાણ વાંચે છે તો ખરા. પણ એને ભગવાનનો આશરો નથી માટે કામ, ક્રોધ. લોભ, ઇર્ષ્યા, મત્સર એણે એના જીવને હરવી નાખ્યો છે અને કામાદિક જે શત્રુ તે એને

કોઇ કાળે માથું ઉપાડવા દેતા નથી પછી તે પંડિત પોતાની પેઠેજ ભગવાનને ભગવાનના સંતને સમજે જે જેમ અમારા કામાદિક શત્રુ કોઇ કાળે નિવૃત્તિ પામતા નથી તેમ એના પણ કામાદિક શત્રુ નિવૃત્તિ નહિ પામતા હોય એમ ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે દોષ સમજે માટે શાસ્ત્ર પુરાણ વાંચે પણ એને ભગવાન કે ભગવાનના સંતનું જેમ છે તેમ યથાર્થ મહાત્મ્ય સમજાતું નથી. વ૨' ૧૧

ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજનારા ભકતને ધર્મની આવશ્યકતા

અતિશય મોટા જે ભગવાન તેની મર્યાદાને વિષે કાળ, માયા, બ્રહ્માશિવ સૂર્ય ચંદ્રમા ઇત્યાદિક સર્વે સમર્થ છે તે પણ નિરંતર વર્તે છે. એવું જાણીને તે ભગવાને બાંધી જે ધર્મ મર્યાદા તેને વિષે એ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે પોતે (ભગવાનનો સાચો ભક્ત) નિરંતર વર્તે પણ તે ધર્મ મર્યાદાનો ક્યારેય લોપ ન કરે.

ભગવાન તો પતિતપાવન છે અધમ ઉદ્ધારણ છે તે માટે કાંઇક ધર્મ વિરૂદ્ધ અવળું વર્તાઇ જાશે તો તેની શી ચિંતા છે ભગવાનતો સમર્થ છે એવી રીતે મહાત્મ્યનો ઓથ લઇને મૂળગો પાપ કરવા થકી ડરે નહિ એવો જે હોય તે તો દુષ્ટ છે પાપી છે ને એવી સમજણવાળો હોય ને તે ઉપરથી ભક્ત જેવો જણાતો હોય તો પણ

તેને ભક્ત ન જાણવો ને તેનો સંગ કયારેય ન કરવો.
ગ. છે. ૩૨

મહિમાનો ઓથ લઈને મોળી વાત કરનારાને પ્રાયશ્ચિત

વાતના કરનારા એમ વાત કરે છે જે ભગવાનનું જે વચન તેને યથાર્થ કોણ પાળી શકે છે? માટે જેટલું પળે તેટલું પાળીએ અને ભગવાન તો અધમ ઉદ્ધારણ છે તે કલ્યાણ કરશે અને ભગવાનનું સ્વરૂપ જે હૃદયમાં ધારવું તે કાંઈ આપણું ધાર્યું ધરાતું નથી એ તો ભગવાન જેને દયા કરીને ધરાવે છે તેને ધરાય છે એવી રીતની મોળી વાત કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ ઇત્યાદિ જે ભગવાનની પ્રસન્નતાનાં સાધન તેમાંથી બીજાને મોળા પાડે છે માટે જે એવી હિંમત રહિત વાત કરે તેને તો નપુંસક જાણવો અને એવી હિંમત વિનાની વાત જે દિવસ થઈ જાય તે દિવસ ઉપવાસ કરવો. ગ. પ્ર. ૧૭

ભગવાનનો મહિમા જાણ્યોજ નથી એમ કયાં સુધી કહેવાય.

જ્યાં સુધી વિષયનો લીધો લેવાય ત્યાં સુધી એ ભકતે ભગવાનનો અલૌકિક મહિમા જાણ્યોજ નથી અને જો ઉદ્ધવજી હતા તેને ભગવાને એમ કહ્યું જે ઉદ્ધવ હું થકી અણુમાત્ર ન્યૂન નથી તે શા માટે જે ઉદ્ધવજીએ અલૌકિક

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણ્યું હતું ને પંચ વિષયના લીધા લેવાતા નહોતા. ગ. મ. ૪

द्युपतय एव तेन ययुरंं समनं ततया ॥ એવી રીતે મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને જાણ્યા હોય ને એવા જે ભગવાન તેના જે સંત તે સાથે માન ઇર્ષ્યા ક્રોધ કેમ થાય ? અને જો થાય છે તો જાણ્યામાં ફેર છે. ગ. છે. ૨૮

સમાપ્ત

૩. ઉપાસના

ઉપાસનાનું રૂપ

ઉપાસના તો તેને કહીએ જે ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે સદા સાકારપણાની દ્રઢ નિષ્ઠા હોય ને પોતે જે ભજનનો કરનારો તે બ્રહ્મરૂપ થાય તોપણ તે નિષ્ઠા જાયજ નહિ ને ગમે તેવા નિરાકાર પ્રતિપાદનના ગ્રંથને સાંભળે તોપણ ભગવાનના સ્વરૂપને સદા સાકારજ સમજે અને શાસ્ત્રને વિષે ગમે તેવી વાત આવે પણ પોતે ભગવાનના સાકાર સ્વરૂપનુંજ પ્રતિપાદન કરે પણ પોતાની ઉપાસનાનું ખંડન થાવા દેજ નહિ એવી રીતે જેની દ્રઢ સમજણ હોય તેને ઉપાસનાવાળો કહીએ. ગ. પ્ર. ૪૦

ભગવાનને ક્યારેય પણ નિરાકાર ન સમજે સદાય દિવ્ય સાકાર મુર્તિ સમજે અને ગમે એટલાં પુરાણ ઉપનિષદ વેદ ઈત્યાદિક ગ્રંથનું શ્રવણ થાય ને તેમાં નિરાકારપણા જેવું સાંભળ્યામાં આવે તોપણ એમ જાણે જે કાંતો આપણને એ શાસ્ત્રનો અર્થ સમજાતો નથી ને કાંતો એમાં કેમ કહ્યું હશે પણ ભગવાન તો સદા સાકારજ છે. અને જો સાકાર ન સમજે તો તેની ઉપાસના દ્રઢ ન કહેવાય.

ગ. છે. ૩૫

ઉપાસના કોણે કરવી

જે શુકજી જેવા બ્રહ્મ સ્થિતિને પામ્યા હોય તેને પણ એ શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મની ઉપાસના ભક્તિ કરવી. ગ. મ. ૩૯

સાકારની ઉપાસના કરવાની શ્રીહરિની આજ્ઞા.

ભગવાનના આકારને વિષે દ્રઢ પ્રતિતી રાખીને એની દ્રઢ ઉપાસના કરવી એમ અમે તમને સર્વને કહીએ છીએ તે આ વાર્તાને સર્વ દ્રઢ કરીને રાખજો. ગ. મ. ૩૯

ઉપાસનાની આવશ્યકતા.

કેટલાક સિધ્ધ થાય છે ને કેટલાક સર્વજ્ઞ થાયછે ને કેટલાક દેવતા થાય છે ઇત્યાદિક અનંત પ્રકારની મોટપ પામે છે તથા પરમપદને પામે છે એ સર્વે ભગવાનની ઉપાસનાને બળે પામે છે. પણ ઉપાસના વિના કોઇ વાત સિદ્ધ થાતી નથી. માટે શાસ્ત્રમાંથી આત્મા અનાત્માની વિગત સમજીને અથવા કોઇ મોટા સંતના મુખથી વાત સાંભળીને જાણેજે હું આત્મા અનાત્માની વિગતી કરી લઉં એમ વિગતી થાતી નથી એ તો એ જીવને જેટલી પોતાના ઇષ્ટદેવ જે પરમેશ્વર તેને વિષે નિષ્ઠા હોય તેટલોજ આત્મા અનાત્માનો વિવેક થાય છે. પણ ઇષ્ટ દેવના બળ વિનાતો કોઇ સાધન સિદ્ધ થાતાં નથી ને જેને ગોપીયુંના જેવી પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ છે તેને તો સર્વ સાધન સંપૂર્ણ થયાં છે

અને જેને એવો પ્રેમ ન હોય તેને તો ભગવાનનો મહિમા સમજવો જે ભગવાન તો ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્વિપ બ્રહ્મમહોલ તેના પતિ છે અને મનુષ્ય જેવા જણાય છે તે તો ભક્તના સુખને અર્થે જણાય છે પણ એની મૂર્તિ છે તે ગોલોકાદિક જે પોતાનાં ધામ તેને વિષે એક એક નખમાં કોટિ કોટિ સૂર્યના પ્રકાશે યુક્ત જણાય છે ને મૃત્યલોકને વિષે તો એ ભગવાનની મનુષ્ય સેવા કરે છે ને દીવો કરે ત્યારે એને આગળ પ્રકાશ થાય છે પણ એ તો સૂર્ય ચંદ્રાદિક સર્વને પ્રકાશનાં દાતા છે ને ગોલોકાદિક જે ધામ છે તેને વિષે તો રાધિકા લક્ષ્મી આદિક જે પોતાના ભક્ત છે તેમણે નિરંતર સેવ્યા એવા એ ભગવાન છે અને જ્યારે બ્રહ્માંડનો પ્રલય થઇ જાય છે. ત્યારે આ પ્રગટ ભગવાન છે તેજ એક રહે છે તે પછી સૃષ્ટિ રચવાને સમે પણ પ્રકૃતિ પુરૂષ દ્વારે કરીને અનંત કોટિ બ્રહ્માંડને એજ ભગવાન ઉપજાવે છે એવી રીતે ભગવાનનો મહિમા વિચારવો એજ આત્મા અનાત્માની વિગતિનું કારણ છે ને જેટલી એ ભક્તને ભગવાનના મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને વિષે નિષ્ટા છે તેટલોજ એ ભક્તના હૃદયમાં વૈરાગ્ય આવે છે માટે બીજા સાધનના બળને તજીને એકલું ભગવાનની ઉપાસનાનું બળ રાખવું.

ગ. પ્ર. ૫૬

જેમ નદી તરવી હોય ત્યાં તો જેને તરતાં આવડતું હોય તે તરી જાય ને જેને તરતાં ન આવડતું હોય તે તો

ઉભો થઇ રહે પણ જ્યારે સમુદ્ર તરવો હોય ત્યારે તો તે બેયને વહાણનું કામ પડે છે તેમ ટાઢ, તડકો, ભુખ, તરસ, માન, અપમાન, સુખ દુઃખ તે રૂપી જે નદી તેને તો આત્મનિષ્ટાવાળો હોય તે તરી જાય પણ મૃત્યુ સમો તો સમુદ્ર જેવો છે માટે ત્યાં તો આત્મનિષ્ટાવાળો હોય તથા વગર આત્મનિષ્ટાવાળો હોય એ બેયને ભગવાનની ઉપાસના રૂપી વહાણનું કામ પડે છે માટે અંતકાળે તો ભગવાનનો દ્રઢ આશરો હોય તેજ કામમાં આવે છે પણ અંત સમે આત્મનિષ્ટા કાંઇ કામમાં આવતી નથી તે સારૂ ભગવાનની ઉપાસનાને દ્રઢ કરીને રાખવી ગ. પ્ર. ૬૧

ભગવાનની મૂર્તિની જે ઉપાસના ને ધ્યાન તે વિના જે આત્માને દેખવો ને બ્રહ્મને દેખવો તે તો થાયજ નાહ ને ઉપાસનાએ કરીનેજ આત્મા દેખાય પણ તે વિના દેખાયજ નહિ ને ઉપાસના વિના આત્મા બ્રહ્મને દેખવાને પ્રચ્છવું તે કેમ છે તો જેમ આકાશને જીભે કરીને સો વર્ષ સુધી ચાટીએ તોપણ ક્યારેય ખાટો ખારો સ્વાદ આવેજ નહિ તેમ ભગવાનની મૂર્તિની ઉપાસના વિના આત્મા બ્રહ્મ દેખાયજ નહિ તે ગમે તેટલું જતન કરે તોપણ ન દેખાય અને નિર્બીજ એવા જે સાંખ્ય ને યોગ તેણે કરીને આત્માનું દર્શન શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે ભલે કહ્યું છે પણ અમે એવો કોઇ દીઠો નથી ને અનુભવમાં

પણ એ વાર્તા મળતી આવતી નથી માટે એ વાર્તા ખોટી છે. ગ. છે. ૩૬

ભગવાનની ઉપાસના કરવી ને ભગવાનનાં ચરિત્ર ગાવવાં સાંભળવાં ને ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરવું ને પોત પોતાના ધર્મમાં રહેવું એવી રીતે પોતાના જીવનું કલ્યાણ થાવું તે કાંઇ કઠણ નથી એ તો જેમ વહાણમાં બેશીને સમુદ્રને તરવો એવો સુગમ માર્ગ છે અને આત્મદર્શને કરીને કલ્યાણ કરવું તે તો જેમ તુંબડાં બાંધીને સમુદ્ર તરવો એવો કઠણ માર્ગ છે. ગ. મ. ૩૫

અને વળી ભગવાનની મૂર્તિની ઉપાસના ને ભગવાનનાં ચરિત્ર ને ભગવાનનું નામસ્મરણ એ ત્રણ વાનાં વિના કેવળ ધર્મે કરીને કલ્યાણ થાવું તે તો તુંબડાં બાંધીને સમુદ્ર તરવો તેવું કઠણ છે. ગ. મ. ૩૫

કયા સ્વરૂપની ઉપાસના કરવી

રામાનુજ સ્વામીએ જેવી રીતે ક્ષર અક્ષર થકી પર જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનું નિરૂપણ કર્યું છે તે પુરૂષોત્તમ ભગવાનને વિષે તો અમારે ઉપાસના છે. લો. ૧૪

આવી રીતે તો અમારે ઉપાસના છે જે સર્વથી પર એક મોટો તેજનો સમૂહ છે તે તેજનો સમૂહ અધો ઉર્ધ્વ તથા ચારેકોરે પ્રમાણે રહિત છે ને અનંત છે ને તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું સિંહા-

સન છે ને તેની ઉપર દિવ્ય મૂર્તિ એવા જે શ્રી નારાયણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે વિરાજમાન છે ને તે સિંહાસનને ચારે કોરે અનંત કોટિ મુક્ત બેઠા થકા તે નારાયણનાં દર્શન કરે છે એવા જે મુક્તે સહિત શ્રી નારાયણ તેને અમે નિરંતર દેખીએ છીએ અને તે ભગવાનને વિષે તેજનું અતિશયપણું છે તેણે કરીને જ્યારે એ સભા સહિત તે ભગવાનનાં દર્શન નથી થાતાં ત્યારે અમને અતિશય કષ્ટ થાય છે અને તે તેજનો સમૂહ તો નિરંતર દેખાય છે તો પણ એને વિષે રૂચી નથી અને ભગવાનની મૂર્તિના દર્શને કરીનેજ અતિ સુખ થાય છે. અમારે એવી રીતે ઉપાસના છે. લો. ૧૪

એક ચૈતન્યના તેજનો રાશી છે ને તેના મધ્યને વિષે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિ સદા વિરાજમાન છે એવો દૃઢ નિશ્ચય હોય ને તે ભગવાનની ઉપાસના ભક્તિ કરતો હોય તે વાત ગમે પણ કેવળ ચૈતન્ય તેજને માનતો હોય ને તેની ઉપાસના કરતો હોય ને ભગવાનને સદા સાકાર ન માનતો હોય ને તેની ઉપાસના ન કરતો હોય તો તે ન ગમે ગ. છે. ૩૦

અષ્ટાવરણે યુક્ત એવાં જે કોટિ કોટિ બ્રહ્માંડ તે જે અક્ષરને વિષે અણુની પેઠે જણાય છે એવું જે પુરૂષોત્તમ નારાયણનું ધામરૂપ અક્ષર તે રૂપે પોતે રહ્યો થકો પુરૂ-

ષોત્તમની ઉપાસના કરે તેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ લો. ૧૨

જેમ નદીયું સમુદ્રને વિષે લીન થાય છે ને જેમ સતિ ને પતંગ તે અગ્નિને વિષે બળી જાય છે ને જેમ શુરો રણને વિષે ટુક ટુક થઇ જાય છે તેમ એક રસ પરિપૂર્ણ એવું જે બ્રહ્મસ્વરૂપ [અક્ષર] તેને વિષે અમે અમારા આત્માને લીન કરી રાખ્યો છે, અને તે તેજોમય એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને વિષે મૂર્તિમાન એવા જે **પુરૂષોત્તમ ભગવાન** ને તે ભગવાનના જે ભક્ત તે સંગાથે **અખંડ પ્રીતિ** જોડી રાખી છે. ગ. મ. ૫૦

બ્રહ્મ છે તે તો નિર્વિકાર છે ને નિરંશ છે માટે એ વિકારને પામે નહિ ને એના અંશ પણ થાય નહિ અને એ બ્રહ્મને જે સર્વરૂપે કહે છે તેનુ તો એમ છે જે એ બ્રહ્મ જે તે પ્રકૃતિ પુરૂષ આદિક સર્વના કારણ છે ને આધાર છે ને સર્વને વિષે અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને વ્યાપક છે માટે જે કારણ ને આધાર ને વ્યાપક હોય તે કાર્ય થકી પ્રથક હોય નહિ એમ સમજણને લેઇને એ બ્રહ્મને શાસ્ત્ર જે તે સર્વરૂપ કહે છે પણ એ બ્રહ્મજ વિકાર પામીને ચરાચર જીવરૂપે થઇ ગયા એમ ન સમજવું. અને એ બ્રહ્મ થકી પરબ્રહ્મ જે પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે નોખા છે ને એ બ્રહ્મના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને પ્રેરક છે એમ

સમજીને પોતાના જીવાત્માને એ બ્રહ્મ સંગાથે એકતા કરીને [અક્ષરરૂપ થઇને] પરબ્રહ્મની (પુરૂષોત્તમ નારાયણની) સ્વામી સેવકભાવે ઉપાસના કરવી. ગ. મ. ૩

પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ છે તે પુરૂષરૂપે કરીને અનેક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા છે માટે પુરૂષરૂપે કરીનેજ બહુધા શાસ્ત્રમાં પુરૂષોત્તમને કહ્યા છે. અને પુરૂષમાં ને વાસુદેવમાં એ ભેદ છે જે જેમ આ જીવને વિષે ને વૈરાજ પુરૂષ-ઇશ્વરને વિષે ભેદ છે ને વળી જેમ ઇશ્વરને વિષે ને પુરૂષને વિષે ભેદ છે તેમ પુરૂષ ને પુરૂષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેને વિષે એવો ઘણો ભેદ છે ને પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ તો સર્વના સ્વામિ છે અને એવા અક્ષરાત્મક પુરૂપ બ્રહ્મરૂપ ઘણાક છે તે જે તે (પુરૂષોત્તમ) વાસુદેવના ચરણારવિંદની ઉપાસના કરે છે ને સ્તુતિ કરે છે.

પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ ભગવાનના સ્વરૂપમાં ને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં કાંઇ પણ ભેદ નથી એ બે એકજ છે અને એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) તે અક્ષરાદિક સર્વના નિયંતા છે ને ઇશ્વરના પણ ઇશ્વર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે તે સર્વોપરિ વર્તે છે ને સર્વ અવતારના અવતારી છે ને તમારે સર્વને એકાંતિક ભાવે કરીને ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે. ગ. છે. ૩૮

ઉપાસનામાં પતિવ્રતાપણાની ટેક.

ભગવાનના અવતારને વિષે પતિવ્રતાના જેવી અનન્યપણે નિષ્ટા રાખવી જેમ સિતાજીને શ્રીરામચંદ્રને વિષે નિર્દોષપણે નિષ્ટા હતી તેમ નિષ્ટા રાખવી, અને એવા જે ભગવાન તેની હેતે કરીને માનસી પુજા કરવી તથા દેહે કરીને નવ પ્રકારે ભક્તિ કરવી. અને જો એ શ્રીકૃષ્ણ નારાયણના અવતાર પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ ન હોય તો તેની જે પ્રતિમા તેની પુજા મને કરીને તથા દેહે કરીને ચંદન પુષ્પ તુલસી આદિક સામગ્રી વતે કરવી પણ ભગવાન વિના બીજા દેવની ઉપાસના ન કરવી અને જો બીજા દેવની ઉપાસના કરીએ તો તેમાં મોટો દોષ લાગે છે ને પતિવ્રતાપણું જાય છે ને વેશ્યાના જેવી ભક્તિ થાય છે માટે ભગવાનને વિષે સિતા ને રૂક્મણીના જેવી ભક્તિ કરવી અને તે ભગવાનનું ધ્યાન કરવું અને તે વિના બીજા કોઈ દેવનું ધ્યાન ન કરવું બીજું જે સાધુ સિધ્ધ ગતિને પામ્યો હોય ને સમાધિનિષ્ટ હોય તેનું પણ ધ્યાન ન કરવું.

ગ. મ. ૧૯

એક પુરૂષોત્તમ નારાયણ વિના બીજા જે શિવ બ્રહ્માદિક દેવતા તેનું ધ્યાન જે મોક્ષને ઇચ્છતો હોય તેને કરવું

નહિ. અને મનુષ્યને વિષે તથા દેવતાને વિષે જે પુરૂષોત્તમ નારાયણની રામકૃષ્ણાદિક મૂર્તિયું તેનું ધ્યાન કરવું લો. ૧૧

જેવી ભગવાનની મૂર્તિ પોતાને મળી હોય તેનું ધ્યાન કરવું અને પૂર્વે ભગવાનના અવતાર થઇ ગયા તે મુર્તિનું ધ્યાન ન કરવું અને પોતાને ભગવાનની મૂર્તિ મળી હોય તેને વિષેજ પતિવ્રતાપણાની પેઠે ટેક રાખવી જેમ પાર્વતીએ કહ્યું છે જે ॥ કોટિ જન્મ લગ રગડ હમારી વરૂ શંભુ કે રહુ કુમારી ॥ લો. ૧૧

જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તેને પોતાનો પતિ કંગાલ હોય ને કુરૂપ હોય અથવા રોગી કે વૃદ્ધ હોય તોપણ બીજા જે :તાલેવર ને રૂપવાન ને જોબનવાન પુરૂષ તેને જોઇને લેશમાત્ર મનમાં ગુણ આવે નહિ અને જે પતિવ્રતા હોય તે તો બીજા પુરૂષ સામું ભાવે કરીને જુએ અથવા હસીને બોલે ત્યારે એનું પતિવ્રતાપણું નાશપામે અને તે પતિવ્રતાને ઘેર કોઇક પરોણા આવ્યા હોય તો તેને અન્ન જળ આપે તથા પોતાના પતિના જે સંબંધી પુરૂષ તેને અન્ન જળ આપે તે તો પતિના સંબંધી જાણીને આપે પણ પોતાના પતિના જેવી બીજા પુરૂષ માત્ર સંગાથે લેશ માત્ર પ્રીતિ ન હોય અને પોતાના પતિના જેવો બીજા પુરૂષનો ગુણ પણ ન આવે ને પોતાના પતિની મરજી

પ્રમાણેજ વર્તે એવી રીતે પતિવ્રતા સ્ત્રીને પોતાના પતિ સંગાથે દ્રઢ ટેક છે તેમજ ભગવાનના ભકતને પણ ભગવાન સંગાથે દ્રઢ ટેક જોઇએ અને જેવે રૂપે કરીને ભગવાનનું દર્શન પોતાને થયું છે તે તે સંગાથે જેને પતિવ્રતાના જેવી દ્રઢ પ્રીતિ બંધાણી છે તેને મોટા મોટા જે બીજા મુકત સાધુ તે સંગાથે પણ પ્રીતિ થાયજ નહિ અને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ભગવાન તેના જે બીજા અવતાર હોય તે સંગાથે પણ પ્રીતિ થાય નહિ કેવળ જે સ્વરૂપની પોતાને પ્રાપ્તિ થઇ હોય તેને સંગાથેજ પ્રીતિ રહે ને તેની મરજી પ્રમાણેજ વર્તે ને બીજાને જે કાંઇક માને તે તો તેના જાણીને માને એવી જેને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ભગવાન તેને વિષે પતિવ્રતાના જેવી દ્રઢ ભકિત હોય ને તે ગમે તેવા બીજા ગુણવાનને દેખે પણ તેને વિષે હેત થાયજ નહિ જેમ હનુમાનજી શ્રી રઘુનાથજીના ભકત છે તે રામાવતાર પછી બીજા કેટલાક ભગવાનના અવતાર થયા છે પણ હનુમાનજીને રામચંદ્રજીને વિષેજ પતિવ્રતાના જેવી ભક્તિ રહી છે તે માટે હનુમાનજીની ભક્તિ તે પતિવ્રતાના જેવી છે. એવી રીતે જે ભગવાનના ભક્તની ટેક હોય તેની પતિવ્રતાના જેવી ભક્તિ કહેવાય. અને જેનું અંગ એવું ન હોય તો તેની વ્યભિચારણીના જેવી ભાક્ત કહેવાય માટે જાણી જોઇને પોતાનું નાક કપાય એવી ભકિત ન કરવી ને ભગ-

વાનના ભક્તને તો સમજી વિચારીને પતિવ્રતાના જેવી દૃઢ ભક્તિ કરવી. ગ. છે. ૧૬

ઉપાસના દ્રઢ કેમ થતી જાય

ભગવાનનો મહિમા જેમ જેમ વધુ સમજાતો જાય અને પછી જેમ જેમ પોતાની વૃત્તિ હેતે કરીને ભગવાન સંગાથે ચોટતી જાય તેમ તેમ ઉપાસના સુધી દ્રઢ થતી જાય. ત્યા દ્રષ્ટાંત છે-જેમ સમુદ્ર છે તેને વિષે કિડી પણ જઇને પાણી પીએ અને ચરકલુ પણ પીએ ને મનુષ્ય પશુ ઘોડા હાથી તથા મોટા મોટા મગર મચ્છ એ સર્વે સમુદ્રનું જળ પીઇને બળીયા થાય છે પણ સમુદ્ર લેશ માત્ર ઓછો થાતો નથી અને જે જે જીવનું જેવું જેવું મોટું ગજું હોય તે તે જીવ તે પ્રમાણે સમુદ્રનો મહિમા વધુ જાણે છે વળી બીજું દ્રષ્ટાંત છે-જેમ આકાશ છે તેને વિષે મચ્છર ઉડે ને ચરકલું ઉડે ને સમળા ઉડે ને સિચાણો પણ ઉડે ને અનલપક્ષી પણ ઉડે ને ગરૂડ પણ ઉડે તોપણ એ સર્વને આકાશ અપારનો અપાર રહે છે અને જેને પાંખને વિષે વધુ બળ હોય તે આકાશનો મહિમા વધુ જાણે છે અને પોતાને વિષે ન્યૂનપણું સમજતો જાય છે તેમ મરિચ્યાદિક પ્રજાપતિની પેઠે અલ્પ ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો મચ્છર જેવા છે અને બ્રહ્માદિકની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો ચરકલા જેવા છે અને

વિરાટ પુરૂષાદિકની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભકત તો સમળા જેવા છે અને પ્રધાનપુરૂષની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભકત તો સિચાણા જેવા છે અને શુદ્ધ પ્રકૃતિ પુરૂષની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો અનલ પક્ષી જેવા છે અને અક્ષરધામમાં રહેનારા જે અક્ષરમુક્ત તેની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભકત તો ગરૂડ જેવા છે અને એ સર્વે ભકત જેમ જેમ વધુ વધુ સામર્થીને પામ્યા છે તેમ તેમ ભગવાનનો મહિમા વધુ વધુ જાણતા ગયા છે. અને જેમ જેમ વધુ સામર્થીને પામતા ગયા તેમ તેમ ભગવાનને વિષે સ્વામીસેવકપણાનો ભાવ પણ અતિ દૃઢ થાતો ગયો છે.

જેમ પુનમના ચંદ્રમાનું મંડળ હોય તે આંહિથીતો નાની થાળી જેવું દેખાય છે પણ જેમ જેમ એની સમીપે જાય તેમ તેમ મોટું મોટું જણાતું જાય પછી અતિશય ઢુંકડો જાય ત્યારે તો દ્રષ્ટિ પણ પહોચી શકે નહિ એવું મોટું જણાય તેમ માયારૂપી અંતરાય ટળીને જેમ જેમ ભગવાનને ઢુંકડું થવાય છે તેમ તેમ ભગવાનની પણ અતિ અપાર મોટપ જણાતી જાય છે અને ભગવાનને વિષે દાસપણું પણ અતિ દૃઢ થતું જાય છે સા. ૧૭

ઉપાસનાના બળવાળાની સમજણ

જે એવો (ઉપાસનાના બળવાળો) ભક્ત હોય તે તો એમ સમજે જે ગમે તેવો પાપી હોય ને જો તેને અંત સમે 'સ્વામિનારાયણ' એવા નામનું ઉચ્ચારણ થાય તો તે સર્વ પાપ થકી છુટીને બ્રહ્મમહોલને વિષે નિવાસ કરે તો જે એ ભગવાનનો આશ્રિત હોય ને તે એ ભગવાનના ધામને પામે એમાં શો સંશય છે? એમ મહાત્મ્ય સમજે ગ. પ્ર. ૫૬

દ્રઢ આશરાવાળાએ (ઉપાસનાવાળાએ) કેમ વર્તવું

એ (અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમનો પ્રત્યક્ષ આશરો હોય તેવો) ભક્તજન હોય તેને પોતાનું જે મન છે તેને પરમેશ્વરના ચરણારવિંદને વિષે દ્રઢ કરીને રાખવું જેમ વજ્રની પૃથ્વી હોય તેમાં વજ્રની ખીલી ચોઢી હોય તે કોઇ રીતે ઉખડે નહિ તેમ ભગવાનના ચરણારવિંદને વિષે પોતાના મનને દ્રઢ રાખવું અને એવી રીતે જે ભગવાનના ચરણારવિંદને વિષે પોતાના મનને રાખે તેને મરીને ભગવાનના ધામમાં જાવું એમ નથી એતો છતી દેહેજ ભગવાનના ધામને પામી રહ્યો છે ગ. છે. ૭

ઉપાસનાની પુષ્ટિનો હેતુ

જે અતિશય ત્યાગ રાખે અથવા દયા રાખે તેથી ભગવાનની ભક્તિ થાય નહિ ત્યારે ઉપાસનાનો ભંગ થાય છે અને પૂર્વે જે જે અતિશય ત્યાગી થયા છે તેના માર્ગમાં ઉપાસનાનો નાશ થઇ ગયો છે માટે અમે એમ વિચારીને પરમેશ્વરની ઉપાસના રેહેવા સારૂ ત્યાગનો પક્ષ મોળો કરીને ભગવાનનાં મંદિર કરાવ્યાં છે તેમાં જો થોડો ત્યાગ રહેશે તોપણ ઉપાસના રહેશે તો તેણે કરીને ઘણાક જીવનાં કલ્યાણ થાશે. અને જેને ભગવાનની ભક્તિ કરવી તેને તો ઢુંઢીઆની પેઠે દયા રાખ્યે પણ કેમ ઠીક પડે એને તો પરમેશ્વરને વાસ્તે પુષ્પ લાવ્યાં જોઇએ તુલસી લાવ્યાં જોઇએ ભાજી તરકારી લાવી જોઇએ ઠાકોરજીને વાસ્તે બાગ બગીચા કરાવ્યા જોઇએ મંદિર કરાવ્યાં જોઇએ માટે જે અતિશય ત્યાગ રાખીને ને અતિશય દયા રાખીને મુઠો વાળીને બેસી રહે તેણે ભગવાનની ભક્તિ થાતી નથી. અને જ્યારે ભક્તિએ રહિત થાય ત્યારે ભગવાનની ઉપાસનાનો નાશ થઇ જાય એટલે પછવાડેથી અંધ પરંપરા ચાલે તે સારૂ અમે મંદિર કરાવ્યાં છે તે અખંડ ભગવાનની ઉપાસના રાખ્યા સારૂ કરાવ્યાં છે અને જે ઉપાસક હોય તે પોતાના ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાયજ નહિ માટે પોતાના ધર્મમાં રહીને

ભગવાનની ભક્તિ ઉપાસના કરવી એ અમારો સિદ્ધાંત છે.
ગ. મ. ૨૭

દંભી ઉપાસનાવાળો કોણ?

સાંખ્ય, યોગ, વેદાંત ને પંચરાત્ર એ ચારે શાસ્ત્રને મૂકીને જે પોતાના મનની કલ્પનાએ કરીને ગમે તેવી રીતે શાસ્ત્રને સમજીને વર્તે છે ને તે જો વેદાંતી છે અથવા ઉપાસનાવાળો છે તે બેય ભુલા પડયા છે ને કલ્યાણનો માર્ગ એ બેમાંથી કોઇને જડયો નથી માટે એ વેદાંતી તે દંભી જ્ઞાની છે ને એ ઉપાસનાવાળો તે પણ દંભી ભક્ત છે.
ગ. પ્ર. ૫૨

ઉપાસના રહિતના સંગનો ત્યાગ કરવાની શ્રીહરિની આજ્ઞા.

જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવા થકી ભગવાનની ઉપાસનાનું ખંડન થઇને સ્વામીસેવકભાવ ટળી જાતો હોય તો તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો શ્વપચની પેઠે તત્કાળ ત્યાગ કરવો. કા. ૧૦

ઉપાસનાની દ્રઢતાવાળાને ફળ પ્રાપ્તિ.

આવી રીતે (દિવ્ય સાકારપણે) જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપની દ્રઢ ઉપાસના હોય ને તે ભગવાનના સ્વરૂ-

પમાં કોઇ દિવસ માયિકપણાનો સંશય ન થાતો હોય ને તેને કદાચિત કોઇ કુસંગને યોગે કરીને અથવા પ્રારબ્ધ કર્મને યોગે કરીને કાંઈ અવળું વર્તાઇ જાય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય. પં. ૭

ભગવાનનું બ્રહ્મપુર ધામ છે તેને વિષે ભગવાન સદાય સાકાર મૂર્તિ વિરાજમાન છે અને ભગવાનના ભક્ત પણ એ ભગવાનના ધામમાં મૂર્તિમાન થકા ભગવાનની સેવાને વિષે રહેછે, તે ભગવાનનો જેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ દૃઢ આશરો હોય તેને મનમાં એવી બ્હીક ન રાખવી જે હું રખે મરીને ભૂત પ્રેત થાઉં કે રખે ઇંદ્ર લોકનેજ પામું કે રખે બ્રહ્મલોકનેજ પામું એવી આશંકા મનમાં રાખવી નહિ કેમજે જે એવો ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો ભગવાનના ધામનેજ પામે પણ વચમાં કયાંઇ તેને ભગવાન રહેવા દે નહિ. ગ. છે. ૭

સંશયવાળાને ન્યૂનતા

જો આવી રીતે (દિવ્ય સાકારપણે) ભગવાનને જાણ્યામાં જેને સંશય હોય ને ને જો ઉર્ધ્વરેતા-નૈષ્ટિક બ્રહ્મચારી હોય ને મહાત્યાગી હોય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાવું અતિ કઠણ છે. પં. ૭

ઉપાસનાના યોગ્ય અને અયોગ્ય ભેદની સમજણ.

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાના જન્મ સમયમાં વસુદેવ દેવકીને પરમેશ્વરપણાની પ્રતીતિને અર્થે જે ચતુર્ભુજ રૂપ દેખાડયું તથા બ્રહ્માને જે અનેક ચતુર્ભુજ રૂપ દેખાડયાં તથા અક્રૂરને જે શેષશાયી રૂપ દેખાડયું તથા અર્જુનને વિશ્વરૂપ દેખાડયું ઈત્યાદિક રૂપને ભેદે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ઉપાસનાના ભેદ કહેવા તે તો યોગ્ય છે પણ એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વ્રજને વિષે બાળમુકુંદ કહેવાયા મુરલી મનોહર કહેવાયા રાધાકૃષ્ણ કહેવાયા તથા વાછડાં ચાર્યાં ગાયો ચારી ગોવર્ધન પર્વત ધાર્યો ગોપીયું સાથે રાસક્રીડા કરી તથા મથુરાં પુરીમાં આવીને કંસને માર્યો યાદવને સુખીયા કર્યા તથા સાંદીપિની બ્રાહ્મણને ઘેર વિદ્યા ભણ્યા તથા કુબજયા સંઘાથે વિહાર કર્યો તથા દ્વારિકાપુરીમાં વસ્યા ને રૂક્મિણી આદિક અષ્ટ પટરાણીયુંને પરણ્યા તથા સોળ હજાર સ્ત્રીયુંને પરણ્યા તથા હસ્તિનાપુરમાં રહ્યા ને પાંડવની સર્વ કષ્ટ થકી રક્ષા કરી ને દ્રૌપદિની લાજ રાખી ને અર્જુનના સારથિ થયા ઈત્યાદિક સ્થાનકને ભેદે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની અનેક લીલા છે તેણે કરીને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના દ્વિભુજ સ્વરૂપને વિષે ઉપાસનાના ભેદ ન કરવા અને જે કરશે તે વચન દ્રોહી ગુરૂદ્રોહી છે. વર. ૧૮

સાકારનિષ્ઠા.

સાકાર સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન (નિરૂપણ)

ભગવાન પુરૂષોત્તમ છે તે તો સદા સાકારજ છે ને મહા તેજોમય મૂર્તિ છે અને અંતર્યામિપણે કરીને સર્વત્ર પૂર્ણ એવું જે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ છે તે તો મૂર્તિમાન એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન- તેનું તેજ છે. અને શ્રુતિએ પણ એમ કહ્યું છે જે તે ભગવાન માયા સામું જોતા હવા અને જ્યારે જુએ ત્યારે તેને શું એકલી આંખ્યજ હોય ? હાથ પગ પણ હોય માટે સાકાર રૂપનું પ્રતિપાદન થયું. અને વળી જેમ સમગ્ર જળ છે તેના જીવરૂપ જે વરૂણ તે પોતાના લોકને વિષે સાકાર છે ને જળ નિરાકાર કહેવાય છે તે જેમ અગ્નિની જે જ્વાળા છે તે નિરાકાર કહેવાય છે અને તેના દેવતા જે અગ્નિ તે અગ્નિલોકને વિષે સાકાર છે ને જેમ સમગ્ર તડકો તે નિરાકાર કહેવાય છે ને સૂર્યના મંડળને વિષે જે સૂર્યદેવ છે તે સાકાર છે. તેમ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ છે તે નિરાકાર છે અને પુરૂષોત્તમ જે ભગવાન તે સાકાર છે. ગ. પ્ર. ૪૫

જેમ અગ્નિ છે તે પ્રકાશ સ્વરૂપે તો અરૂપ છે ને અગ્નિ પોતે તો મૂર્તિમાન છે તે જ્યારે અગ્નિને અરણી

થયું હતું ત્યારે મૂર્તિમાન અગ્નિ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ને અર્જુન પાસે આવ્યો હતો પછી જયારે ઇંદ્રનું ખાંડવ વન બાળવા ગયો ત્યારે તેજ અગ્નિ જવાળારૂપ થઇને સમગ્ર વનમાં વ્યાપ્યો તેમજ પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે બ્રહ્મરૂપ જે પોતાની અંતર્યામિ શકિત તેણે કરીને સર્વને વિષે વ્યાપક છે ને મૂર્તિમાન થકા સર્વથી જુદા છે અને બ્રહ્મ છે તે તો પુરૂષોત્તમ ભગવાનની કીરણ છે અને પોતે ભગવાન તો સદા સાકાર મૂર્તિજ છે. ગ. મ. ૧૦

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં સાકાર બ્રહ્મનું પ્રતિપાદન છે પણ જે વાંચનારા હોય તેને જો પરમેશ્વરની ભકિત ન હોય તો ભગવાનનું સ્વરૂપ શ્રીમદ્ ભાગવતમાંથી પણ નિરાકાર સમજાય છે. અને દ્વિતિય સ્કંધમાં જયાં આશ્રયનું રૂપ કર્યું છે ત્યાં પણ ભગવાનનું સ્વરૂપ ભકિત હિન હોય તેને નિરાકાર સમજાય છે પણ ભગવાનનું સ્વરૂપ નિરાકાર નથી. કાંજે ભગવાન થકીજ સર્વ સ્થાવર જંગમ સૃષ્ટિ થાય છે તે જો ભગવાન નિરાકાર હોય તો તે થકી સાકાર સૃષ્ટિ કેમ થાય જેમ આકાશ નિરાકાર છે તો તે થકી જેવા પૃથ્વી થકી ઘટાદિક આકાર થાય છે તેવા થાતા નથી તેમ બ્રહ્માદિક જે સૃષ્ટિ તે સાકાર છે તો તેના કરનારા જે પરમેશ્વર તે પણ સાકારજ છે. અને ભાગવતમાં અધ્યાત્મ અધિભૂત ને અધિદેવ એ ત્રણનો જે આધાર છે

તે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે એમ કહ્યું છે તેની વાત કરીએ તે સાંભળો. અધ્યાત્મ જે વિરાટ પુરૂષની ઇંદ્રિયો ને અધિભૂત જે તેનાં પંચ મહાભૂત અને અધિદૈવ જે વિરાટના ઇંદ્રિયોના દેવતા એ સર્વે વિરાટને વિષે આવ્યા તોપણ વિરાટ ઉભા ન થયા પછી વાસુદેવ ભગવાને પુરૂષરૂપે થઇને જ્યારે વિરાટ પુરૂષને વિષે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે વિરાટપુરૂષ ઉભા થયા. તે ભગવાન વિરાટ પુરૂષનાં જે અધ્યાત્મ અધિભૂત ને અધિદૈવ તેને વિષે તદાત્મકપણે કરીને વર્તે છે ને સ્વરૂપે તો વિરાટ થકી ન્યારા છે ને તેનેજ આશ્રય કરવા યોગ્ય સ્વરૂપ કહ્યું છે. ગ. મ. ૧૦

અને જો ભગવાનને આકાર ન હોય તો જ્યારે આત્યંતિક પ્રલય હતો ત્યારે શ્રુતિએ એમ કહ્યું જે ॥ सऐक्षत ॥ કહેતાં તે ભગવાન જે તે જોતા હવા ત્યારે જે જોયું તો એ ભગવાનનું નેત્ર શ્રોત્રાદિક અવયવે સહિત સાકાર એવું દિવ્ય સ્વરૂપજ હતું અને વળી એમ પણ કહ્યું છે જે ॥ पुरुषेणात्मभूतेन वीर्यमाधत्त वीर्यवान् ॥ એવી રીતે પુરૂષરૂપે થઇને એ પુરૂષોત્તમ તેણે માયાને વિષે વિર્યને ધારણ કર્યું ત્યારે એ ભગવાન પ્રથમજ સાકાર હતા. પં. ૭.

વેદમાં તો ભગવાનનું સ્વરૂપ બહુ રીતે વર્ણ[illegible] નારાયણે પોતે પોતાને મુખે કહ્યું છે પણ તે કોઇના સમ-

જ્યામાં આવ્યું નહિ ત્યારે સાંખ્યશાસ્ત્રે કરીને ચોવીસ તત્વ કહ્યાં ને પચવીસમું ભગવાનનું સ્વરૂપ કહ્યું તે સાંખ્યના આચાર્ય જે કપિલમુની તેણે એમ વિચાર્યું જે સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ને કારણ તેને વિષે જીવ એકપણે કરીને વર્તે છે અને એથી ન્યારો જીવ રહી શકતો નથી ને ઈશ્વર છે તે પણ પોતાની ઉપાધી જે વિરાટ સુત્રાત્મા ને અવ્યાકૃત તેને વિષે એકપણે વર્તે છે પણ તે વિના રહી શક્તો નથી માટે સાંખ્યશાસ્ત્રે જીવને ને ઈશ્વરને ચોવીશ તત્વ ભેળાજ ગણ્યા છે અને પચવીસમા પરમાત્માને કહ્યા છે. અને યોગશાસ્ત્રના આચાર્ય જે હિરણ્યગર્ભ રૂષિ તેણે ચોવીસ તત્વ કહીને પચવીસમો જીવને કહ્યો છે તેમજ પચવીસમા ઈશ્વરને કહ્યા છે અને પરમાત્માને છવીસમા કહ્યા છે. એવી રીતે સાંખ્યશાસ્ત્ર ને યોગશાસ્ત્ર તેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ કહ્યું તોપણ સાક્ષાત્કાર ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થયું અને અનુમાન પ્રમાણે તો થયું જે સાંખ્યને મતે ચોવીસ તત્વથી પર જીવ ઈશ્વર છે ને તેથી પર પરમાત્મા છે તે સત્ય છે. એવી રીતે પરમાત્માના સ્વરૂપનું બેય શાસ્ત્ર વતે અનુમાન પ્રમાણે કરીને જ્ઞાન થયું પણ તે ભગવાન કાળા છે કે પીળા છે ? કે લાંબા છે કે ટુંકા છે ? કે સાકાર છે કે નિરાકાર છે ? એવું કાંઇ જ્ઞાન ન થયું પછી પોતે વાસુદેવ ભગવાને પંચરાત્ર નામે તંત્ર કર્યું તેને વિષે એમ પ્રતિપાદન કર્યું

જે શ્રી કૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિમાન રહ્યા છે અને તેજ ભગવાન જે તે શ્વેતદ્વિપવાસી જે અનંત નિરન્નમુક્ત તેમને પાંચ વખત પોતાનું દર્શન આપે છે તથા વૈકુંઠ લોકને વિષે તેજ ભગવાન ચતુર્ભુજ મૂર્તિ થકા લક્ષ્મીજીએ સહિત છે ને શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મને ધરી રહ્યા છે તથા વિષ્વક્સેનાદિક જે પાર્ષદ તેમણે સેવ્યા છે અને એજ ભગવાન પૂજવા યોગ્ય ભજવા યોગ્ય ને પામવા યોગ્ય છે અને તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક અવતાર ધારણ કરે છેઅને વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રદ્યુમ્ન અનિરૂદ્ધ એ ચતુર્વ્યૂહરૂપે વર્તે છે એવી રીતે સાકાર મૂર્તિનું પ્રતિપાદન કર્યું છે પછી તેજ પંચરાત્ર તંત્રને નારદજીએ ફરીને કર્યું ત્યારે તે નારદ પંચરાત્ર કહેવાણું તેને વિષે એવી રીતે ભગવાનના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કર્યું જે કોઈ રીતે સંશય રહ્યો નહિ અને તેજ રીતે શિવજીએ પાશુપતશાસ્ત્ર કર્યું તેને વિષે પણ અષ્ટભુજ ચતુર્ભુજરૂપે કરીને શ્રીનારાયણના સ્વરૂપનુજ વર્ણન કર્યું છે તે માટે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ नारायण परावेदा देवा नारायणांगजा: ॥ नारायण परालोका नारायण परामखाः ॥ नारायण परोयोगो नारायण परंतप: ॥ नारायण परंज्ञानं नारायण परागति: ॥ તથા. वासुदेव परावेदा वासुदेव परामखा: ॥ वासुदेव परायोगा वासुदेव परा:क्रिया: ॥ वासुदेव

परंज्ञानं वासुदेव परंतपः॥ वासुदेव परोधर्मो वासुदेव परागतिः॥ એવી રીતે એ પાંચ શાસ્ત્રે કરીને શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ વાસુદેવના સ્વરૂપનુંજ પ્રતિપાદન કર્યું છે અને એ પાંચ શાસ્ત્રે કરીને જે ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તેજ પુરો જ્ઞાની કહેવાય જેમ દુધ છે તેને નેત્રે જુએ ત્યારે ધોળું દેખાય અને નાકે સુંઘે ત્યારે સુગંધવાન: જણાય અને આંગળીએ કરીને અડે ત્યારે ટાઢું ઉનું જણાય અને જીવ્હાએ કરીને ચાખે ત્યારે સ્વાદુ જણાય પણ એક ઇંદ્રિયે કરીને દુધના સ્વરૂપનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ન થાય અને સર્વે ઇંદ્રિયે કરીને તપાસી જુએ ત્યારે સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે તેમ વેદાદિક પાંચ શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે ત્યારે સંપૂર્ણ ભગવાનના સ્વરૂપનુ જ્ઞાન થાય છે ને એમ જાણવું તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન કહીએ. વર. ૨

શાસ્ત્રની રીતે સાકાર ભગવાનના ભજને કરીને કલ્યાણ છે ને અમે પણ એજ પક્ષનું ગ્રહણ કરીએ છીએ. ગ. પ્ર. ૭૧

અને આ જે વાર્તા (અક્ષરધામમાં પુરૂષોત્તમ ભગવાન સાકાર છે) તે અમે પ્રત્યક્ષ દેખીને કહી છે માટે એમાં કાંઇ સંશય નથી. ગ. પ્ર. ૬૪

આકાર સ્વરૂપમાં આશંકાઓનું સમાધાન.

અને કોઇ એમ કહેશે જે શ્રુતિમાં એમ કહ્યું છે જે પરમેશ્વર તો કર ચરણાદિકે રહિત છે ને સર્વત્ર પૂર્ણ છે તો એ જે શ્રુતિએ કર ચરણાદિકનો નિષેધ કર્યો છે તે તો માયિક કરચરણાદિકનો નિષેધ કર્યો છે. અને ભગવાનનો આકાર છે તે તો દિવ્ય છે પણ માયિક નથી. ગ. પ્ર. ૪૫

શ્રીમદ્ ભાગવતને વિષે વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રદ્યુમ્ન ને અનિરૂદ્ધ એ ચતુર્વ્યુહનીજ વાર્તા છે તે કોઇ ઠેકાણે એને સગુણ કરી કહે છે અને કોઇ ઠેકાણે એને નિર્ગુણ કરી કહે છે. તે જ્યારે નિર્ગુણ કરી કહે છે ત્યારે વાસુદેવ ભગવાનને કહે છે ને જ્યારે સગુણ કરીને કહે છે ત્યારે સંકર્ષણ અનિરૂદ્ધ ને પ્રદ્યુમ્નને કહે છે માટે જ્યારે નિર્ગુણપણે કહ્યા હોય ત્યારે સાંભળનારાની ને વાંચનારાની મતિ ભમી જાય છે અને એમ જાણે છે જે ભગવાનનો તો આકાર નથી ને સમજનારાની અવળી સમજણ છે અને શાસ્ત્રમાં જે શબ્દ છે તે એકાંતિક ભકત વિના બીજાને સમજાતા નથી તે કીયા શબ્દ. તો જે ભગવાન અરૂપ છે જ્યોતિસ્વરૂપ છે નિર્ગુણ છે ને સર્વત્ર વ્યાપક છે એવાં વચન સાંભળીને મૂર્ખ હોય તે એમ જાણે જે શાસ્ત્રમાં તો ભગવાનને અરૂપજ કહ્યા છે અને જે એકાંતિક ભકત હોય તે તો એમ જાણે જે શાસ્ત્રમાં ભગવાનને જે અરૂપ ને નિર્ગુણ કહ્યા છે તે તો માયિક

એવા જે રૂપ ને ગુણ તેના નિષેધને અર્થે કહ્યા છે પણ ભગવાન તો નિત્ય દિવ્યમૂર્તિ છે ને અનંત કલ્યાણગુણે યુક્ત છે. અને તેજના પુંજરૂપ કહ્યા છે તે તો મૂર્તિ વિના તેજ હોય નહિ માટે એ તેજ તે મૂર્તિનું જ છે જેમ અગ્નિની મૂર્તિ છે તે મૂર્તિમાંથી અગ્નિની જ્વાળા પ્રગટ થાય છે તેણે કરીને તે અગ્નિની મૂર્તિ દેખાતી નથી અને જ્વાળા દેખાય છે પણ સમજુ હોય તે એમ જાણે જે અગ્નિની મૂર્તિમાંથીજ જ્વાળા નીકળે છે. તેમજ વરૂણની મૂર્તિમાંથી જળ પ્રગટ થાય છે તે જળ દેખાય છે અને વરૂણની મૂર્તિ દેખાતી નથી પણ સમજુ હોય તે એમ જાણે જે વરૂણની મૂર્તિમાંથી સર્વે જળ છે તેમ બ્રહ્મસત્તારૂપ જે કોટિ સૂર્ય જેવો પ્રકાશ છે તે પુરૂષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિનો પ્રકાશ છે.

અને શાસ્ત્રમા એવાં વચન હોય જે જેમ કાંટે કરીને કાંટો કાઢીને પછી બેયનો ત્યાગ કરે તેમ ભગવાન પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવાને કાજે દેહ ધરે છે તે ભાર ઉતારીને દેહનો ત્યાગ કરે છે એવા જે શબ્દ તેને સાંભળીને મૂર્ખ હોય તે ભુલા પડે છે અને ભગવાનને અરૂપ સમજે છે પણ ભગવાનની જે મૂર્તિ તેને દિવ્ય જાણતા નથી અને એકાંતિક ભકત હોય તે તો એમ જાણે જે જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનની પ્રતિજ્ઞા રાખવાને કાજે બ્રાહ્મણનો પુત્ર લેવાને ગયા ત્યારે દ્વારિકામાંથી રથ ઉપર બેસીને અર્જુન સોતા

ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને ઓળંગીને માયાનો જે અંધ કાર તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને તેને વિષે રથને હાંકીને ને તેજપુંજને વિષે પ્રવેશ કરીને અને ભુમાપુરૂષ પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લઇ આવતાં હવા માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન દિવ્યમૂર્તિ હતા તો તેને પ્રતાપે કરીને લાકડાનો જે રથ અને પંચભૂતના દેહવાળા જે ઘોડા તે સર્વ દિવ્ય ને માયા પર જે ચૈતન્ય તે રૂપે થાતા હવા અને જો દિવ્યરૂપ ન થયા હોય તો જેટલું માયાનું કાર્ય હોય તેટલું માયામાંજ લીન થાય પણ માયાથી પર જે બ્રહ્મ ત્યાં સુધી પહોંચે નહિ માટે જે ભગવાનની મૂર્તિને પ્રતાપે માયિક પદાર્થ હતાં તે પણ અમાયિક થયાં એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને મૂર્ખ હોય તે માયક સમજે અને જે ભાકૃતિક સંત છે તે તો ભગવાનની મૂર્તિને અક્ષરાતીત સમજે છે ને મૂર્તિમાન એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેને બ્રહ્મરૂપ જે અનંત કોટિ મુક્ત અને અક્ષરધામ એ સર્વેના આત્મા જાણે છે માટે કોઇ ગમે તેવાં શાસ્ત્ર વંચાતાં હોય ને તેમાં ભગવાનનું નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન આવે તે ઠેકાણે એમ જાણવું જે એ ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા કહ્યો છે પણ ભગવાન તો સદા **મૂર્તિમાનજ** છે. ગ. પ્ર. ૬૬

પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ એવા જે ભગવાન તેજ પોતે કૃપાએ કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થાય છે

ત્યારે જે જે તત્ત્વનો અંગીકાર કરે છે તે સર્વે તત્ત્વ બ્રહ્મ-રૂપ છે કાંજે રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિષે સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાગ્રત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તે જણાય છે તથા દસ ઈંદ્રિ પંચ પ્રાણ ઇત્યાદિક સર્વે તત્ત્વ મનુષ્યની પેઠે જણાય છે પણ એ સર્વે બ્રહ્મ છે પણ માયિક નથી તે માટે એ ભગવાનના આકારનું ખંડન ક્યારે પણ ન કરવું. ગ. પ્ર. ૭૧

ભગવાનનું સાકાર દિવ્ય સ્વરૂપ તેને જે વેદાંત શાસ્ત્ર છે તે નિર્ગુણ અછેદ્ય અભેદ્ય સર્વ વ્યાપક એવી રીતે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે તે જીવની બુદ્ધિમાંથી માયિકભાવ ટાળ-વાને અર્થે નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે. કા. ૭

શરીરી એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે તો સદાય દિવ્ય મૂર્તિમાન છે ને એવા જે એ ભગવાન તે જે તે વ્યાપક ને દ્રષ્ટા એવા જે સર્વે આત્મા ને તે આત્માને વ્યાપ્ય ને આત્માને દૃશ્ય એવા જે દેહ એ સર્વેમાં પોતાની અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને આત્માપણે રહ્યા છે, અને એવી રીતે સર્વેના આત્મા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેમને જ્યારે રૂપ વાન એવું જે દૃશ્ય તેના આત્માપણે કરીને શાસ્ત્રને વિષે કહ્યા હોય ત્યારે તે પુરૂષોત્તમને દૃશ્યરૂપે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ને જ્યારે દ્રષ્ટાના આત્માપણે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ત્યારે એ પુરૂષોત્તમને અરૂપપણે કરીને શાસ્ત્રમાં

કહ્યા હોય છે ને વસ્તુતાએ તો રૂપવાન જે દૃશ્ય ને અરૂપ જે આત્મા એ બેય થકી પુરૂષોત્તમ ભગવાન ન્યારા છે ને સદા **મૂર્તિમાન** છે ને પ્રાકૃત આકારે રહિત છે ને મૂર્તિમાન થકા પણ દૃષ્ટા ને દૃશ્ય એ બેયના દૃષ્ટા છે ને એ આત્મા ને અક્ષર એ સર્વેના પ્રેરક છે ને સ્વતંત્ર છે ને નિયંતા છે ને સકળ ઐશ્વર્ય સંપન્ન છે ને પર થકી પર એવું જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે. ગ. પ્ર. ૬૪

સાકારની પરિપકવ નિષ્ઠાવાળાનાં લક્ષણ

જેણે પ્રથમ એવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો હોય જે જ્યારે આત્યંતિક પ્રલય થાય છે તેને અંતે પણ ભગવાન સાકાર છે એવી દૃઢ ગ્રંથી હૃદયમાં પડી હોય ને પછી જો તેને તેજોમય અલિંગપણું જે શાસ્ત્રમાં કહ્યું હોય તેનું શ્રવણ થાય તથા એવી વાર્તા કોઇ થકી સાંભળે તોપણ તેને સંશય થાય નહિ કેમ જે એ તો એમ સમજ્યો છે જે ભગવાન તો સદા **સાકારજ** છે પણ નિરાકાર નથી તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક મૂર્તિઓને ધારણ કરે છે એવી રીતે જેની દૃઢપણે સમજણ હોય તેની 'પરિપકવ નિષ્ઠા જાણવી.

પં. ૭

સાકાર નિષ્ઠા કોના થકી પમાય છે

આ વાર્તા (સાકારપણાની નિષ્ટા) તો જેને એ ભગવાનના સ્વરૂપમાં સદા દિવ્ય સાકારપણે ઉપાસનાની દૃઢ

નિષ્ટા થઇ હોય તે થકીજ પમાય છે પણ બીજા થકી તો પમાતી નથી. ગ. પ્ર. ૬૪

ભગવાનના સ્વરૂપ સબંધી મૂર્ખની સમજણ

મૂર્ખ હોય તે જો ભગવાનને સાકાર સમજે તો કેવળ મનુષ્ય જેવાજ સમજે ને જો નિરાકાર સમજે તો બીજા આકારને જેમ માયિક જાણે તેમ ભગવાનના આકારને પણ માયિક જાણે ને અરૂપ એવુ ભગવાનનું સ્વરૂપ કલ્પે માટે એ બે પ્રકારે મૂર્ખને તો અવળુ પડે છે. પં. ૭

સાકારની નિષ્ઠાવાળાની મહત્તા ને તેને ફળ

જેના હૃદયમાં ભગવાનની ભક્તિ હોય ને એમ સમજતો હોય જે જેવા પ્રગટ ભગવાન પૃથ્વી ઉપર બિરાજે છે અને જેવા તે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનને સમીપે બિરાજે છે તેવા ને તેવાજ જ્યારે આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ રહે છે. અને આ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે સદા સાકારજ છે એમ સમજતો હોય ને અમે તેવા વેદાંતના ગ્રંથ સાંભળે પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને નિરાકાર સમજેજ નહિ અને એમ જાણે જે એ ભગવાન વિના બીજો કોઇ જગતનો કર્તા છેજ નહિ અને એમ જાણે જે એ ભગવાન વિના સુકું પાંદડું પણ ફરવાને સમર્થ નથી એવી જેને ભગવાનને વિષે સાકારપણાની દ્રઢ પ્રતિતી હોય

ને તે જેવો તેવો હોય તોપણ એ અમને ગમે છે ને એને માથે કાળ, કર્મ ને માયા તેનો હુકમ નથી અને જો એને દંડ દેવો હોય તો ભગવાન પોતે દે છે પણ બીજા કોઈનો એને માથે હુકમ નથી. અને જેના હૃદયમાં ભગવાનની એવી નિષ્ઠા અચલ હોય ને તે ગમે તેટલાં શાસ્ત્ર સાંભળે અથવા ગમે તેનો સંગ કરે તોપણ પોતાને જે ભગવાનના સાકારપણાની નિષ્ઠા છે તે ટળે નહિ અને તેજના બિંબ જેવા નિરાકાર ભગવાનને કોઈ દિવસ સમજેજ નહિ એવી નિષ્ઠાવાળો જે સંત છે તેના પગની રજને તો અમે પણ માથે ચઢાવીએ છીએ અને તેને દુખવતા થકા મનમાં બીહીએ છીએ અને તેના દર્શનને પણ ઇચ્છીએ છીએ. અને એવા ભગવાનના પ્રતાપે કરીને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે તે તો જેમ નાવમાં બેસીને સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે એવા ડાહ્યા છે. અને એવા ભગવાનના સ્વરૂપના જ્ઞાનવાળા છે તે સર્વે દેહને મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ચૈતન્યનીજ મૂર્તિ થઈને ભગવાનના હજુરમાં રહે છે. અને જે એવા યથાર્થ ભગવાનના ભક્ત છે તેનું દર્શન તો ભગવાનના દર્શન તુલ્ય છે અને એના દર્શને કરીને અનંત પતિત જીવનો ઉદ્ધાર થાય છે એવા એ મોટા છે. ગ. પ્ર. ૩૭

પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે જીવના કલ્યાણને અર્થે કૃપાએ કરીને પૃથ્વીને વિષે મનુષ્ય જેવા જણાય છે તેને જે આવી

રીતે સદા દિવ્ય મૂર્તિમાન જાણીને ઉપાસના ભક્તિ કરે છે તે તો એ ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે ને અનંત ઐશ્વર્યને પામે છે ને બ્રહ્મભાવને પામ્યો જે પોતાનો આત્મા તેણે કરીને પ્રેમે સહિત નિરંતર પરમ આદર થકી પુરૂષોત્તમ ભગવાનની સેવાને વિષે વર્તે છે. ગ. પ્ર. ૬૪

ભગવાનના આકારને વિષે દૃઢ પ્રતિતી હશે ને કદાચિત એ જીવ કાંઈક પાપ કરશે તોપણ એનો ઉદ્ધાર થાશે કેમજે પાપ કરે તેનું તો પ્રાયશ્ચિત કહ્યું છે. ગ. મ. ૩૯

ભગવાનને સાકાર જાણીને નિષ્ઠા રાખી હોય ને કદાચિત તેથી કાંઈક પાપ થઇ ગયું હોય તો એનો શો ભાર છે? એ પાપ તો ભગવાનને પ્રતાપે કરીને સર્વે બળી જાશે ને એનો જીવ ભગવાનને પામશે. ગ. મ. ૩૯

જેમ સ્ત્રીના ઉદરમાં ગર્ભ હોય પછી તેમાંથી પુત્રરૂપ ફળ ઉદય થાય છે તેમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય (સાકારની નિષ્ટા) રૂપ ગર્ભ હોય તેને ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તે રૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે એવો ઉપાય કરવો જેણે કરીને એ ગર્ભને વિઘ્ન નથાય તે બીજાને પણ એવી વાત કરવી જેણે કરીને ભગવાનના નિશ્ચય (સાકારની નિષ્ટા) રૂપ ગર્ભનો પાત ન થાય. ગ. મ. ૧૦

ભગવાનને જગતના કર્તાહર્તા જાણે અને મૂર્તિમાન જાણે તે ઉપરજ ભગવાન રાજી થાય છે. વર. ૨

ભગવાનનો દ્રોહ તેને જે ન કરે (નિરાકાર ન જાણે) તેણે સંપૂર્ણ ભગવાનની પૂજા કરી. વર. ૨

સાકારની નિષ્ઠા રહિત (નિરાકારની નિષ્ઠાવાળા) ને ન્યૂનતા.

એવી (સાકારની) નિષ્ઠા ન હોય ને તે જો ત્યાગ વૈરાગ્યે યુક્ત હોય તોપણ તેનો અમારા અંતરમાં ભાર આવે નહિ અને એવી (સાકારની) નિષ્ઠા વિનાના જે જીવ છે તે પોતાના સાધનને બળે કરીને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે પણ એવા પરમેશ્વરના પ્રતાપે કરીને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છતા નથી એવા જે જડમતિવાળા પુરૂષ છે તે તો જેમ નાવ વિના પોતાના બાહુ બળે કરીને સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે તેવા મૂર્ખ છે. અને એવી નિષ્ઠા જેને ન હોય ને તેણે બીજાં સાધન જો કર્યાં હોય તો તે બીજા દેવતાના લોકમાં રહે છે. ગ. પ્ર. ૩૭

જે ભગવાનને નિરાકાર જાણીને ધ્યાન ઉપાસના કરે છે તે તો બ્રહ્મ સુષુપ્તિ વિષે લીન થાય છે તે પાછા કોઇ દિવસ નિસરતા નથી ને કોઇ ઐશ્વર્યને પણ પામતા નથી ગ. પ્ર. ૬૪

સર્વ ગુણે સંપન્ન હોય ને જો ભગવાનને અલિંગ સમજતો હોય પણ મૂર્તિમાન ન સમજે એ મોટો દોષ

છે, એણે કરીને એના બીજા સર્વે ગુણ દોષરૂપ થઇ જાય છે લો. ૧૬

ભગવાન તો સદા સાકાર છે તેને જે નિરાકાર સમજવા એજ ભગવાનના આકારનું ખંડન કર્યું કહેવાય છે અને ભગવાનના સર્વે અપરાધ થકી જે ભગવાનના આકારનું ખંડન કરવું એ મોટો અપરાધ છે તે માટે એ અપરાધ તો ક્યારે પણ કરવો નહિ અને એ અપરાધ કરે તો એને પંચ મહાપાપ કરતાં પણ અધિક પાપ લાગે છે ગ. પ્ર. ૭૧

ભગવાનને જે નિરાકાર સમજે એ તો પંચ મહાપાપ કરતાં પણ અતિ મોટું પાપ છે એ પાપનું કોઈ પ્રાયશ્ચિત નથી ગ. મ. ૩૯

જેમ કોઈક એવા કાગળ લખી લખીને મેલે જે અમારો રાજા છે તે નાક કાન વિનાનો છે અથવા હાથ પગ વિનાનો છે એવી રીતે રાજાનું રૂપ સંપૂર્ણ હોય તેને ખંડીત કરીને વર્ણવે તે રાજાનો દ્રોહી કહેવાય તેમ ભગવાન છે તે કર ચરણાદિક સમગ્ર અંગે સંપૂર્ણ છે અને લેશ માત્ર પણ કોઇ અંગે વિકલ નથી અને સદા મૂર્તિમાનજ છે તેને અરૂપ કહેવા એજ ભગવાનનો દ્રોહ છે એવી જાતનો જ ભગવાનનો દ્રોહ કરે (અરૂપ કહે) અને તે

ચંદન પુષ્પાદિકે કરીને ભગવાનને પૂજે છે તો પણ ભગવાનનો દ્રોહી છે વર. ૨

ભગવાનને નિરાકાર જાણે તો ભગવાનનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય ગ. મ. ૯

ભગવાનને વિષે સ્વામીસેવકપણું

અક્ષરધામમાં મુક્ત ભગવાનની સેવામાં રહે છે.

અક્ષરનાં બે સ્વરૂપ છે. એક તો નિરાકાર એકરસ ચૈતન્ય છે તેને ચિદાકાશ કહીએ બ્રહ્મમહોલ કહીએ ને એ અક્ષર બીજે રૂપે કરીને પુરૂષોત્તમ નારાયણની સેવામાં રહે છે અને એ અક્ષરધામને પામ્યો જે ભક્ત તે પણ અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે. ને ભગવાનની અખંડ સેવામાં રહે છે. અને એ અક્ષરધામને વિષે અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા અનંતકોટિ મુક્ત રહ્યા છે તે સર્વે પુરૂષોત્તમના દાસ ભાવે વર્તે છે ને પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે સર્વના સ્વામી છે ને અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ છે ગ. પ્ર. ૨૧

અક્ષરધામને વિષે પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે અનંતકોટિ મુક્ત તે એ ભગવાનની સેવાને વિષે રહે છે ગ. પ્ર. ૬૩

જે સદા દિવ્ય મૂર્તિમાન જાણીને પુરૂષોત્તમ ભગવાનની ઉપાસના ભકિત કરે છે તે તો એ ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યો જે પોતાનો આત્મા તેણે કરીને પ્રેમે સહિત નિરંતર પરમ આદર થકી ભગવાનની સેવાને વિષેવર્તે છે

ગ. પ્ર. ૬૪

દેહ તો પુરૂષનો ને સ્ત્રીનો એય માયિક છે ને નાશવંત છે અને ભજનનો કરનારો જે જીવાત્મા તે દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ત્યારે જેવી ભગવાનની મરજી હોય તેવો તેનો આકાર બંધાય છે અથવા એ ભક્તને જેવો સેવાનો અવકાશ આવે તેવો આકાર ધરીને ભગવાનની સેવા કરે છે. ગ. છે. ૨૨

અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તે જે તે તે મુક્ત પુરૂષ તેમણે દિવ્ય એવા જે નાના પ્રકારના ઉપચાર તેણે કરીને સેવ્યા થકા ને તે મુક્ત પુરૂષને પરમ આનંદને ઉપજાવતા થકા સદા વિરાજમાન છે. ગ. છે. ૩૮

અક્ષરધામમાં નારાયણ ને મુક્તમાં ભેદ

જ્યારે સર્વ મુક્તુંને ગુણનો સંબંધ ન હોય ને નિર્ગુણપણે કરીને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા હોય અને નારાયણ પણ ત્યાં તેવીજ રીતે રહ્યા હોય તે વારે એ સર્વે ચૈતન્યમય છે ને નિર્ગુણ છે ને ॥ મમ સાધર્મ્ય માગતા: ॥

એવી રીતે નારાયણુના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે એવા જે મુક્ત ને નારાયણ તેને વિષે ભેદ એમ સમજવો. જેમ ચંદ્રમા છે ને તારા છે તેમાં ભેદ છે કે નહિ? જુઓને પ્રકાશ પણે કરીને સરખા નથી અને બિંબમાં પણ ઘણો ભેદ છે અને સર્વ ઔષધીનું પોષણ તે પણ ચંદ્રમા વતેજ થાય પણ બીજે તારે ન થાય અને રાત્રિનો અંધકાર તે પણ ચંદ્રમાએ કરીને ટળે પણ તારાએ કરીને ટળે નહિ તેમ નારાયણ તથા મુક્તુંમાં ભેદ છે. અને વળી જેમ રાજા ને રાજાના ચાકર તે મનુષ્ય જાતિએ કરીને સરખા છે પણ રાજાનું સામર્થ્ય, ઐશ્વર્ય, રૂપ, લાવણ્યતા તે સર્વોપરિ છે અને જે રાજા વતે થાય તે ચાકર વતે થાય નહિ સુઝે એવડો મોટો હોય તો પણ ન થાય, તેમ પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે સર્વ કર્તા છે સર્વ કારણ છે સર્વ નિયંતા છે અને અતિ રૂપવાન છે અતિ તેજસ્વી છે અને અતિ સમર્થ છે ને કર્તું મકર્તું અન્યથા કર્તું છે તે જો પોતાની ઇચ્છામાં આવે તો એ અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે મુક્ત તે સર્વેને પોતાના તેજને વિષે લીન કરીને પોતે એકજ વિરાજમાન રહે અને સુઝે તો એ સર્વે મુક્ત તેણે સેવ્યા થકા એમની ભક્તિને અંગીકાર કરે ને એ સોતા વિરાજમાન રહે અને જે અક્ષરધામને વિષે પોતે રહ્યા છે તે અક્ષરને પણ લીન કરીને પોતે સ્વરાટ થકા

એકલા વિરાજમાન રહે અને પોતાના મનમાં આવે તો એ અક્ષરધામ વિના પણ અનંતકોટિ મુક્તને પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને ધારવાને સમર્થ છે જેમ પૃથુ ભગવાને પૃથ્વીને કહ્યું જે મારા ધનુષ્ય થકી નિસર્યાં જે બાણ તેણે કરીને તુંને મારીને મારા સામર્થ્યે કરીને આ સર્વ જગતને ધારવાને હું સમર્થ છું તેમ એ નારાયણ પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને સર્વોપરિ વર્તે છે લો. ૧૩

જીવ પુરૂષ અક્ષર ને પુરૂષોત્તમ એ સર્વેનું તેજ પ્રકાશપણે તો સજાતિ છે માટે એમના પ્રકાશના ભેદ પાડવાને તો કોઇ સમર્થ છે નહિ ને ભેદ તો અતિશય છે તે ભેદને દેખવાને કોઇ સમર્થ નથી અને જેને એ ભગવાન કૃપા કરે છે તેણે કરીને તેને પ્રકાશમય એવો દિવ્ય દેહ બંધાય છે પછી તે એમ જાણે છે જે આ હું છું ને આ પુરૂષ છે ને આ અક્ષર છે ને એ સર્વથી વિલક્ષણ એવા આ પુરૂષોત્તમ છે એવી રીતે એ સર્વેને પ્રથકપણે દેખે છે ને એમના પ્રકાશને પણ વિલક્ષણપણે દેખે છે પણ બીજો તો કોઇ પ્રથક દેખવાને અર્થે સમર્થ થાય નહિ લો. ૧૫

ભગવાનનો ભકત હોય તેણે જેવા ભગવાનને જાણ્યા હોય જે ભગવાન આટલી સામર્થીએ યુક્ત છે અને આટલી શોભાએ યુકત છે અને આવા સુખરૂપ છે એવી

રીતે એ ભક્તે જેટલો ભગવાનનો મહિમા જાણ્યો છે અને જેવા પ્રતાપે યુક્ત ભગવાનને જાણ્યા છે તે ભક્ત જ્યારે દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ત્યારે રૂપ તથા સામર્થી તે ભક્તની પણ તેવીજ થાય છે તો પણ ભગવાનની સામર્થી અને સુંદરપણું ઈત્યાદિક જે પ્રતાપ તે એ ભક્તને ભગવાનને વિષે અતિશય જણાય છે ત્યારે એ ભક્ત એમ જાણે છે જે મેં જેટલો પ્રતાપ જાણ્યો હતો ને સુંદરપણું જાણ્યું હતું તેટલું ઐશ્વર્ય ને તેટલું સુંદરપણું તો મુંને પણ ભગવાને આપ્યું છે તો પણ ભગવાનનું ઐશ્વર્ય ને ભગવાનનું સુંદરપણું તે તો અતિશય અપાર દેખાય છે માટે મું જેવા અનંત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે તો પણ ભગવાન જેવો કોઇ થાવાને સમર્થ થાતો નથી શા માટે જે ભગવાનનો મહિમા, ગુણ, કર્મ, જન્મ ને સામર્થી તથા સુંદરતા, સુખદાયકપણું એ આદિક જે અનંત કલ્યાણકારી ગુણ તેના પારને શેષ સારદા બ્રહ્માદિક દેવતા તથા ચાર વેદ એ પામતા નથી અને ભગવાન પોતે પણ પોતાના મહિમાના પારને પામતા નથી. માટે ભગવાન તો સર્વ સામર્થીએ કરીને અપાર છે અને એ ભગવાનને ભજીને અનંત કોટી વૈષ્ણવ ભગવાન સરખા થયા છે તો પણ ભગવાનમાંથી કોઇ જાતનો પ્રતાપ અણું જેટલો પણ

ન્યૂન થયો નથી જેમ મીઠા જળનો સમુદ્ર ભર્યો હોય તેમાંથી મનુષ્ય પશુ પંખી સર્વે જેટલું ભાવે તેટલું જળ પીએ તથા પાત્ર ભરી લે તો પણ ઓછું થાતું નથી. શા માટે જે તે સમુદ્ર તો અગાધ છે તેમજ ભગવાનનો મહિમા પણ અતિશય અપાર છે માટે કોઇ રીતે કરીને વધેઘટે એવો નથી તે સારૂ જે જે ભગવાનના ભક્ત બ્રહ્મસ્વરૂપ થયા છે તો પણ ભગવાનના દ્રઢ દાસ થઇને ભગવાનનું ભજન કરે છે. એવી રીતે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે તો પણ સ્વામિસેવકપણું રહે છે.

ગ. મ. ૬૭

ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે ભગવાનના ધામમાં ભક્ત છે તેનો આકાર પણ ભગવાન જેવો છે તો પણ તે પુરૂષ છે ને ભગવાન પુરૂષોત્તમ છે. ને તે સર્વેમાં શ્રેષ્ટ છે ને એમને ઉપાસ્ય છે ને સર્વના સ્વામી છે.

ગ. છે. ૩૭

જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને બ્રહ્મા શિવ શુકજી નારદ તે જેવા પણ થાય અને બ્રહ્મ તથા અક્ષર જેવા પણ થાય તો પણ શ્રી પુરૂષોત્તમ નારાયણ જેવા થવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કા. ૧૦

સ્વામિસેવકને ભાવે ભક્તિ ઉપાસના કરવાની શ્રી હરિની આજ્ઞા

અમારો તો એજ ઇસક છે ને એજ સિદ્ધાંત છે જે તપે કરીને ભગવાનને રાજી કરવા ને ભગવાનને સર્વેના કર્તાહર્તા જાણીને અને સ્વામિસેવકને ભાવે કરીને તે (પુરૂષોત્તમ નારાયણ) ભગવાનની ભક્તિ કરવી અને કોઈ રીતે તે ભગવાનની ઉપાસના ખંડન થવા દેવી નહિ માટે તમો પણ સર્વે આ અમારા વચનને પરમ સિદ્ધાંત કરી માનજો. કા. ૧૦

નારાયણને મુક્તને સરખા કહેનારને પાપ ને તેના સંગનો નિષેધ.

જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવા થકી ભગવાનની ઉપાસનાનું ખંડન થઇને સ્વામિસેવક ભાવ ટળી જાતો હોય તો તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો શ્વપચની પેઠે તત્કાળ ત્યાગ કરવો કા. ૧૦

એને (અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ નારાયણને) ને બીજા અક્ષરાદિક મુક્તને સરખા કહે છે તે દુષ્ટ મતવાળા જાણવા ને તેને અતિ પાપી જાણવા અને એનાં દર્શન પણ કરવાં નહિ ને એવી રીતની સમજણવાળાનાં દર્શન કરીએ તો પંચમહાપાપ જેવું પાપ થાય. લો. ૧૩

શ્રીજી મહારાજને સર્વ અવતારના કારણ અવતારી ને સર્વોપરિ સમજવા વિષે [સ્વરૂપ નિષ્ઠા].

શ્રી હરિને અવતારી સમજવાની આવશ્યકતા.

જ્ઞાન માર્ગ તો એવો સમજવો જે કોઇ રીતે ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાય નહિ ને કોઇક કાળે ભગવાનના વચનનો લોપ થાતો હોય તો તેની ચિંતા નહિ પણ ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાવા દેવો નહિ ને જો ભગવાનનું વચન કાંઇક લોપાણું હોય તો તે ભગવાનની પ્રાર્થના કરીને પણ છુટકો થાય પણ ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ કર્યો હોય તો તેનો કોઇ રીતે છુટકો થાય નહિ માટે જે સમજુ હોય તેને ભગવાનના વચનમાં તો જેટલું પોતાની સામર્થી પ્રમાણે રહેવાય તેટલું અવશ્ય રહેવું પણ ભગવાનની મૂર્તિનું બળ અતિશય રાખવું જે સર્વોપરિ ને સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ ને સર્વ અવતારનું અવતારી એવું જે સ્વરૂપ તેજ મુંને પ્રાપ્ત થયું છે અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય ગ. મ. ૯

પુરૂષોત્તમ ભગવાનને બ્રહ્મજ્યોતિના સમૂહને વિષે અનાદિ સાકાર મૂર્તિ સમજવા ને તેનાજ સર્વે અવતાર છે એમ સમજીને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો જે તે ભાવે કરીને આશ્રય કરવો ને ધર્મે સહિત ને ભગવાનની ભક્તિ કરવી ને તેવી ભક્તિએ યુક્ત જે સાધુ તેનો સંગ કરવો એ કલ્યાણનું અસાધારણ સાધન છે ગ. છે. ૩૬

અવતારી ને સર્વોપરિ સમજવાની રીત.

ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન ત્રણે કાળનાં સર્વ આશ્ચર્યના કર્તા પ્રગટ ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) છે.

આ પૃથ્વી જેની રાખી સ્થિર રહી છે ને ડોલાવી ડોલે છે તથા આ તારામંડળ જેનું રાખ્યું અધર રહ્યું છે તથા જેના વરસાવ્યા મેઘ વરસે છે તથા જેની આજ્ઞાએ કરીને સૂર્ય ચંદ્ર ઉદય અસ્તપણાને પામે છે તથા ચંદ્રમાની કળા વધે ઘટે છે તથા પાળ વિનાનો સમુદ્ર જેની મર્યાદામાં રહે છે તથા જળના બિંદુમાંથી મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે ને તેને હાથ પગ નાક કાન એ આદિક દશ ઈંદ્રિયો થઈ આવે છે તથા આકાશને વિષે અધર જળ રાખી મુક્યું છે ને તેમાં ગાજવીજ થાય છે એવાં અનંત આશ્ચર્ય છે તે સર્વે મુંને મળ્યા એવા જે ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) તેનાં કર્યાં જ થાય છે એમ સમજે પણ પ્રગટ પ્રમાણ જે ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) તે વિના બીજો કોઈ એ આશ્ચર્યનો કરનારો છે એમ માને નહિ.

અને પૂર્વે જે અનંત પ્રકારનાં આશ્ચર્ય થઇ ગયાં છે તથા હમણાં જે થાય છે તથા આગળ થાશે તે સર્વે (ત્રણે કાળમાં અવતારાદિક થકી જે જે આશ્ચર્ય થાય છે તે સર્વે) મુંને મળ્યા એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તે વતેજ થાય છે.

ગ. પ્ર. ૨૭

શ્રીકૃષ્ણાવતારને વિષે સર્વોપરિપણાનું કારણ કહીને પ્રગટ ભગવાનને (શ્રીજી મહારાજને) સર્વોપરિ ને સર્વના કારણ કહ્યા છે.

અમે ઝાઝી વાર સુધી વિચાર કર્યો ને સર્વ શાસ્ત્રમાં નજર ફેરવીને જોયું ત્યારે એમ જણાવ્યું જે શ્રીકૃષ્ણ જેવો અવતાર સર્વ શક્તિએ યુક્ત બીજો કોઇ નથી થયો કેમજે બીજી જે સર્વે પોતાની અનંત મૂર્તિયું ભિન્ન ભિન્ન પણે રહી છે તે સર્વનો ભાવ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાને વિષે દેખાડયો કેવી રીતે તો પ્રથમ પોતે દેવકી થકી જન્મ્યા ત્યારે શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધારીને ચતુર્ભુજરૂપ દર્શન દીધું તેણે કરીને લક્ષ્મીપતિ જે વૈકુંઠનાથ તેનો ભાવ પોતામાં જણાવ્યો તથા માતા જસોદાને પોતાના મુખમાં વિશ્વરૂપ દેખાડયું તેણે કરીને સહસ્ત્રશીર્ષાપણે કરીને અનિરૂદ્ધપણું પોતામાં જણાવ્યું તથા અક્રુરને જમુનાના ધ્રામાં દર્શન દીધાં તેણે કરીને શેષશાયીપણું જણાવ્યું તથા અર્જુનને રણસંગ્રામમાં વિશ્વરૂપ દેખાડયું જે ॥**पश्यमेपार्थ रूपाणि शतशोथ सहस्त्रशः**॥ એવી રીતે અનંત બ્રહ્માંડ દેખાડીને પુરૂષોત્તમપણું જણાવ્યું તથા પોતે શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું જે ॥ **यस्मात्क्षर मतितोहमक्षरादपिचोत्तमः॥ अतोस्मिल्लोके वेदेचप्रथितः पुरुषोत्तमः** ॥ એવી રીતે પોતે પોતાનું પુરૂષોત્તમપણું જણાવ્યું તથા **ગોલોકવાસી** જે રાધિકા સહિત શ્રીકૃષ્ણ તે તો પોતેજ હતાં ને

બ્રાહ્મણના બાળકને લેવા ગયા ત્યારે અર્જુનને પોતાનું ભૂમાપુરૂષરૂપે દર્શન કરાવ્યું તથા શ્વેતદ્વિપવાસી વાસુદેવ તેણે તો પોતેજ એ અવતાર ધર્યો હતો તથા નરનારાયણ તો સમગ્ર ભારતને વિષે તથા ભાગવતમાં શ્રીકૃષ્ણનેજ કહ્યા છે તે માટે એ શ્રીકૃષ્ણના અવતારને વિષે તો ભિન્ન ભિન્નપણે કહીજે એજ ભગવાનની મૂર્તિયું તથા શક્તિયું ઐશ્વર્ય તે સમગ્ર છે માટે એ અવતાર તે બહુ મોટો થયો છે અને બીજી મૂર્તિને વિષે થોડું ઐશ્વર્ય છે અને એને વિષે સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય છે માટે કૃષ્ણાવતાર જેવો કોઇ અવતાર નથી અને એ અવતાર સર્વોપરિ વર્તે છે. અને બીજા અવતારે કરીને થોડી શક્તિ જણવી છે અને આ અવતારે કરીને સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય શક્તિયું જણવી માટે આ અવતાર સર્વોત્કૃષ્ટપણે વર્તે છે એવી રીતે* (સર્વોપરિપણાની અને સર્વ કારણપણાની) જેની પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણના (શ્રીજી મહારાજના) સ્વરૂપમાં અચલ મતિ હોય ને એ મતિ કોઇ દિવસ વ્યભિચારને ન પામતી હોય (બીજાને વિષે એવી

* એવી રીત—બીજી મૂર્તિઓનું ઐશ્વર્ય શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાને વિષે જણાવ્યું છે તે કારણથી જેમ શ્રીકૃષ્ણ સર્વોપરિ અવતાર કહેવાય છે એવી રીતે એટલે તેજ પદ્ધતીએ જોતાં પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ એટલે શ્રીજી મહારાજે સમગ્ર અવતારોને પોતાને વિષે લીન કરી બતાવીને અનંત ઐશ્વર્ય બતાવ્યાં છે તેથી શ્રીજી મહારાજ સર્વે અવતારના અવતારી અને સર્વના કારણ છે.

મતિ ન થતી હોય ને શ્રીજી મહારાજને વિષેજ સર્વોપરિપણાની અને સર્વ કારણપણાની મતિ હોય) ને તેની વતે કોઇ કુસંગે કરીને કદાચિત કાંઇક અવળુંસવળું વર્તાઇ ગયું હોય તો પણ તે કલ્યાણના માર્ગમાંથી પડે નહિ એનું કલ્યાણજ થાય. પં ૬

વાસુદેવ (શ્રીકૃષ્ણ પં. ૬)ની ઉપાસના કરતાં પુરૂષોત્તમની ઉપાસના અધિક છે.

શ્વેતદ્વિપવાસી વાસુદેવ તેણે તો પોતેજ એ અવતાર (શ્રીકૃષ્ણાવતાર) ધર્યો હતો. પં. ૬

શ્વેતદ્વિપને વિષે રહ્યા જે ષટ્ ઉર્મિએ રહિત એવા નિરન્ન મુક્ત તે જેવો પોતે થઇને વાસુદેવની ઉપાસના કરે તેને **મધ્યમ** નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ. અને અષ્ટાવરણે યુક્ત એવાં જે કોટિ કોટિ બ્રહ્માંડ તે જે અક્ષરને વિષે અણુની પેઠે જણાય છે એવું જે પુરૂષોત્તમ નારાયણનું ધામરૂપ અક્ષર તે રૂપે પોતે રહ્યો થકો પુરૂષોત્તમની ઉપાસના કરે તેને **ઉત્તમ** નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ. લો. ૧૨

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યા જે વાસુદેવ (શ્રીકૃષ્ણ) તેના પણ કારણ શ્રીજી મહારાજ છે.

શ્રીમદ્ ભાગવતને વિષે વાસુદેવ સંકર્ષણ અનિરૂદ્ધ ને પ્રદ્યુમ્ન એ ચતુર્વ્યુહનીજ વાર્તા છે તે કોઇ ઠેકાણે એને

સગુણ કરીને કહે છે અને કોઇ ઠેકાણે એને નિર્ગુણ કરીને કહે છે તે જ્યારે નિર્ગુણ કરી રહે છે ત્યારે વાસુદેવ ભગવાનને કહે છે અને જ્યારે સગુણ કરીને કહે છે ત્યારે સંકર્ષણ અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્નને કહે છે. ગ. પ્ર. ૬૬

એજ શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ તેણે વસુદેવ દેવકીને પ્રત્યક્ષ ચતુર્ભુજરૂપે અદ્‌ભુત બાળક થકા દર્શન દીધું એ અનાદિ વાસુદેવરૂપ છે. ગ. મ. ૩૯

અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન સંકર્ષણ ને વાસુદેવ એ જે ચતુર્વ્યુહ તથા કેશવાદિક જે ચોવિશ મૂર્તિયું તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વના કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા અતિશયપણે કરીને સમજે (તેને ભગવાનની શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તે અચલ રહે.) ગ. પ્ર. ૭૮

મચ્છ કચ્છાદિક અવતારનું અવતારી તે ભગવાનનું ગોલોકવાસી શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ છે ને પ્રગટ ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) રામકૃષ્ણાદિક સર્વે અવતારના અવતારી ને બ્રહ્મપુર ગોલોકાદિક સર્વે ધામના પતિ છે

અમે વ્યાસજીના કરેલ જે સર્વે ગ્રંથ તે સાંભળ્યા ને પછી પૂર્વાપર વિચારીને જોયું ત્યારે તેમાંથી અમને એમ સમજાણું છે જે મચ્છ કચ્છ વારાહ નૃસિંહાદિક જે ભગવાનના અવતાર છે તે સર્વે અવતારના અવતારી તે

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે પણ બીજા અવતારની પેઠે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે અવતાર નથી તે તો અવતારીજ છે.

ગ. મ. ૬૪

ગોલોકવાસી રાધિકા સહિત શ્રીકૃષ્ણ તે તો એ પો. તેજ હતા. પં. ૬

જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા છે તે પરમાત્મા છે અને ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્વિપ તથા બ્રહ્મપુર તથા અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માદિક દેવ એ સર્વેના સ્વામી જે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે મુંને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે. સા. ૧.

અને એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે અક્ષરાદિક સર્વના નિયંતા છે ને ઇશ્વરના પણ ઇશ્વર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે ને સર્વોપરિ વર્તે છે ને સર્વ (રામકૃષ્ણાદિક સર્વ) અવતારના અવતારી છે ને તમારે સર્વેને એકાંતિક ભાવે કરીને ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે. ગ. છે. ૩૮

સર્વે અવતારના કારણ અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ નારાયણ (શ્રીજી મહારાજ) છે.

મચ્છ કચ્છ વરાહ વામન પરશુરામ અને રામકૃષ્ણાદિક એ જે ભગવાનના અનંત અવતાર તેનો મહિમા વિચારે જે જે ભગવાને રામકૃષ્ણાદિક અવતારે કરીને

(રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિષે કારણપણે કરીને) અનંત જીવનો ઉદ્ધાર કર્યો છે તે ભગવાનના (પુરૂષોત્તમ નારાયણના)÷ આ સંત છે તેનો મારે સમાગમ મળ્યો છે તે માટે હું પણ અતિ બડભાગી છું એમ સમજે તો દિવસે દિવસે સંતનો મહિમા અતિશય જણાતો જાય. ગ. પ્ર. ૭૮

અનંત કોટિ સૂર્ય ચંદ્રમા ને અગ્નિ તે સરખું પ્રકાશમાન એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાન સદા દિવ્ય મૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે અને તેજ ભગવાન જીવુંના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું ધારણ કરે છે વર. ૧૨

એક રસ તેજ છે તેને આત્મા કહીએ તથા બ્રહ્મ કહીએ ને અક્ષરધામ કહીએ અને એ પ્રકાશને વિષે જે ભગવામની મૂર્તિ છે તેને આત્માનું તત્વ કહીએ તથા પરબ્રહ્મ કહીએ તથા પુરૂષોત્તમ કહીએ. તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક રૂપે કરીને પોતાની ઇચ્છાએ જીવુંના કલ્યાણને અર્થે યુગ યુગને વિષે પ્રગટ થાય છે ગ. મ. ૧૩

÷ તાત્પર્ય કે આ સંત શ્રીજી મહારાજના છે અને શ્રીજી મહારાજ પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે અને તેમણે રામકૃષ્ણાદિક અવતારે કરીને અનંત જીવનાં કલ્યાણ કર્યાં છે એમ શ્રીજી મહારાજને સર્વ કારણ અવતારી સમજે તો તેના સંતનો મહિમા અતિશય જણાય.

શ્રી કૃષ્ણને વિષે હેત ને અક્ષરધામમાં પુરૂષોત્તમ નારાયણની મૂર્તિને વિષે ઉપાસના કહીને તેનેજ સર્વોપરિ કહ્યા છે

ભગવાનના જે ઘણાક અવતાર થયા છે તેને એમ જાણીએ છીએ જે એ સર્વે અવતાર નારાયણના છે તો પણ તે અવતારમાં રૂષભ દેવજી બહુ ગમે તથા તેથી ઉતરતા કપિલજી તથા દત્તાત્રેય એ બે સરખા જણાય છે અને એ ત્રણે અવતાર કરતાં કોટિ ઘણું શ્રીકૃષ્ણને વિષે અમારે હેત છે ને એમ જાણીએ છીએ જે બીજા સર્વે અવતાર કરતાં આ અવતાર બહુ મોટો થયો ને બહુ સમર્થ છે ને એમાં અવતાર અવતારી એવો ભેદ નથી જણાતો. અને બીજા જે મચ્છ કચ્છાદિક તે ભગવાનના અવતાર છે પણ તેમાં અમારી અતિ રૂચી નથી.

અને આવી રીતે તો અમારે ઉપાસના છે જે સર્વથી પર એક મોટો તેજનો સમૂહ છે તે તેજનો સમૂહ અધો ઉર્ધ્વ તથા ચારેકોરે પ્રમાણે રહિત છે ને અનંત છે ને તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું સિંહાસન છે ને તેની ઉપર દિવ્યમૂર્તિ એવા જે શ્રી નારાયણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે વિરાજમાન છે ને તે સિંહાસનને ચારે કોરે અનંતકોટિ મુકત બેઠા થકા તે નારાયણનાં દર્શન કરે છ. એવા જે મુકતે સહિત નારાયણ તેને અમે

નિરંતર દેખીએ છીએ અને તે ભગવાનને વિષે તેજનું અધિકપણું છે તેણે કરીને જ્યારે એ સભાસહિત તે ભગવાનનાં દર્શન નથી થાતાં ત્યારે અમને અતિશય કષ્ટ થાય છે અને તે તેજનો સમૂહ તો નિરંતર દેખાય છે તો પણ એને વિષે રૂચી નથી અને ભગવાનની મૂર્તિના દર્શને કરીનેજ અતિ સુખ થાય છે. અમારે એવી રીતે ઉપાસના છે.

વૈકુંઠ ગોલોકાદિક સર્વે કરતાં ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક કહ્યું છે.

પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે ને તેથી દેવતાનું સુખ અધિક છે ને તેથી ઇંદ્રનું અધિક છે ને તેથી બ્રહસ્પતિનું ને તેથી બ્રહ્માનું તેથી વૈકુંઠ લોકનું ને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે ને તેથી ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક છે. પં. ૧

ભગવાન તે આવા છે ને આવો એ ભગવાનના ભજન સ્મરણ, કથા વાર્તાને વિષે માલ છે અને અક્ષર તે આવો છે ને આવું એ અક્ષર સબંધી સુખ છે તથા ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્વિપ સબંધી સુખ તે આવું છે તથા પ્રકૃતિ પુરૂષ સબંધી સુખ તે આવું છે અને બ્રહ્મલોક સબંધી સુખ તે આવું છે. ને સ્વર્ગનું સુખ તે આવું છે તથા રાજ્યાદિકનું સુખ તે આવું છે એવી રીતે સર્વેના સુખનું અનુ-

માન કરીને અને ભગવાનના (પુરૂષોત્તમ નારાયણના) સુખને સર્વેથી અધિક માનીને જે ભગવાનને વિષે જોડાણો હોય તેને એવો કીયો પદાર્થ છે તે ભગવાનના ચરણારવિંદથી પાડે? કોઇ ન પાડે? લો. ૧૭

ભગવાનના અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ બીજાં ધામની પ્રાપ્તિ કરતાં દુર્લભ છે

વૈરાગ્ય. બ્રહ્મચર્ય, શ્રદ્ધા, અહિંસા ધર્મ ને :આત્મનિષ્ટા એમાંથી કોઇ અંગમાં ન્યૂનતા હોય તો આત્યંતિક મોક્ષ જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને તો ન પામે અને એ વિના બીજાં જે ભગવાનનાં ધામ છે તેને પામે સા. ૧૧

શ્રીજી મહારાજ અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ નારાયણ અવતારી છે.

પ્રગટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેખાય છે (શ્રીજી મહારાજ) એજ ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ છે. કા. ૮

તેજને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ (શ્રીજી મહારાજ) છે એમ જાણજો. [:ગ. મ. ૧૩

કોટિ કોટિ ચંદ્રમા સૂર્ય અગ્નિ તેના જેવો તેજનો સમૂહ છે ને તે તેજનો સમૂહ સમુદ્ર જેવો જણાય છે એવું બ્રહ્મરૂપ તેજોમય જે ભગવાનનું ધામ તેને વિષે જે પુરૂષોત્તમ ભગવાનની આકૃતિ રહી છે ને તે આકૃતિમાંથી

એ પોતે ભગવાન અવતાર ધારે છે અને એ ભગવાન કેવા છે તો ક્ષર અક્ષર થકી પર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે ને અક્ષરરૂપ એવા જે અનંતકોટિ મુક્ત તેમણે સેવ્યાં છે ચરણ કમળ જેમનાં એવા છે અને એવા જે ભગવાન તેજ પોતે દયાએ કરીને જીવુંના પરમ કલ્યાણ કરવાને અર્થે હમણાં પ્રગટ પ્રમાણ થકા તમારી સર્વની દૃષ્ટીને ગોચર સાક્ષાતપણે વર્તે છે માટે તે જે ધામમાં રહી મૂર્તિ ને આ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણની (શ્રીજી મહારાજની) મૂર્તિ તેમાં અધિકપણે સાદ્રશ્યપણું છે. ગ. છે. ૩૧

ગુણાતીત એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ છે. એ બેમાં ફેર નથી. જેમ ધામની મૂર્તિ ગુણાતીત છે તેમજ મનુષ્ય મૂર્તિ પણ ગુણાતીત છે. ગ. છે. ૩૧

ભગવાન તો સદા સાકારજ છે ને અનેક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા છે ને સદા પોતાના અક્ષરધામને વિષે વિરાજમાન છે ને રાજાધિરાજ છે ને તેજ આ પ્રત્યક્ષ છે. ગ. છે. ૩૫

પુરૂષોત્તમ ભગવાનને બ્રહ્મ જ્યોતિના સમૂહને વિષે અનાદિ સાકાર મૂર્તિ સમજવા ને તેનાજ સર્વે અવતાર છે એમ સમજીને તે (અવતારી) પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો જે તે ભાવે કરીને આશ્રય કરવો. ગ. છે. ૩૬

ભગવાનના અક્ષરધામને વિષે જે ભગવાનનો આકાર છે તથા તે ભગવાનના પાર્ષદ જે મુક્ત તેમના જે આકાર છે તે સર્વે સત્ય છે ને દિવ્ય છે ને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત છે અને તે ભગવાનનો ને તે મુક્તનો જે આકાર તે પુરૂષના જેવો દ્વિભુજ છે ને સચ્ચિદાનંદ રૂપ છે અને તે અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તે જે તે મુક્ત પુરૂષ તેમણે દિવ્ય એવા જે નાના પ્રકારના ઉપચાર તેણે કરીને સેવ્યા થકા ને તે મુક્ત પુરૂષને પરમ આનંદને ઉપજાવતા થકા સદા વિરાજમાન છે અને એવા સર્વોપરિ જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેજ દયાએ કરીને જીવુંના કલ્યાણને અર્થે આ પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થયા થકા સર્વ જનના નયનગોચર વર્તે છે ને તમારા ઇષ્ટદેવ છે ને તમારી સેવાને અંગિકાર કરે છે ને એવા જે એ પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં ને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં કાંઇ પણ ભેદ નથી એ બે એકજ છે અને એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે અક્ષરાદિક સર્વના નિયંતા છે ને ઇશ્વરના પણ ઇશ્વર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે ને સર્વોપરિ વર્તે છે ને સર્વ અવતારના અવતારી છે ને તમારે સર્વને એકાંતિક ભાવે કરીને ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે.

ગ. છે. ૩૮

મુંને તો પ્રગટ પુરૂષોત્તમે કરૂણા કરીને પોતાનું સ્વરૂપ ઓળખાવ્યું છે. ગ. પ્ર. ૨૪

અક્ષરાતીત એવા જે ભગવાન પુરૂષોત્તમ તે અમને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને અમે કૃતાર્થ થયા છીએ ગ. પ્ર. ૩૧

આ જે અમે તમને વાત કરી (અક્ષરરૂપ તેજને વિષે પુરૂષોત્તમ નારાયણની મુર્તિ છે ને તેજ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે) તે સર્વ શાસ્ત્રનો સિધ્ધાંત છે ને અનુભવમાં પણ એમજ દ્રઢ છે અને અમે પ્રત્યક્ષ નજરે જોઇને તમને આ વાત કહી છે ને જો પ્રત્યક્ષ જોઇને ન કહી હોય તો અમને સર્વ પરમહંસના સમ છે ગ. મ. ૧૩

જેવી શ્વેતદ્વિપમાં સભા છે ને જેવી ગોલોક વૈકુંઠ લોકને વિષે સભા છે ને જેવી બદ્રિકાશ્રમને વિષે સભા છે તેથી પણ હું આ સત્સંગીની સભાને અધિક÷ જાણું છું અને સર્વ હરિભક્તને અતિશય પ્રકાશેયુક્ત દેખું છું એમાં જો લગાર પણ મિથ્યા કહેતા હોઇએ તો આ સંત સભાના સમ છે તે સમ શા સારૂ ખાવા પડે છે જે સર્વને એવું અલૌકિકપણું સમજાતું નથી અને દેખવામાં પણ આવતું નથી તે સારૂ સમ ખાવા પડે છે ગ. છે. ૨

÷ ગોલોકાદિકની સભા કરતાં આ સત્સંગીની સભાને અધિક કહીને શ્રીહરિ પોતાનું સર્વોપરિપણું જણાવે છે

આ સત્સંગ છે તે તો અલૌકિક છે ને જેવા શ્વેતદ્વિપ વૈકુંઠ ગોલોક તેને વિષે ભગવાનના પાર્ષદ છે તે જેવાજ આ સર્વ સત્સંગી છે અને અમે તો જેવા સર્વથી પર ને દિવ્ય અક્ષરધામ તેને વિષે ભગવાનના પાર્ષદ છે તે જેવા (અક્ષર મુકતો :જેવા)÷જો આ સત્સંગીને ન જાણતા હોઇએ તો અમને ભગવાન તથા ભગવાનના ભકતના સમ છે ગ. છે. ૨૧

શ્રીજી મહારાજને વિષે અવતારીપણાની નિષ્ટાવાળાને ફળ

એવી રીતે (સર્વોપરિપણાની ને સર્વકારણપણાની) જેની પ્રત્યક્ષ શ્રી કૃષ્ણના (શ્રીજી મહારાજના) સ્વરૂપમાં અચળ મતિ હોય ને એ મતિ કોઈ દિવસ વ્યભિચારને ન પામતી હોય ને તેની વતે કોઇ કુસંગે કરીને કદાચિત કાંઇક અવળું સવળું વર્તાઇ ગયું હોય તોપણ તે કલ્યાણના માર્ગમાંથી પડે નહિ એનું કલ્યાણજ થાય. પં. ૬

જે એમ (પ્રગટ ભગવાન શ્રીજી મહારાજને દિવ્ય સાકાર ને અવતારી) જાણતો હોય ને તેથી જો કદાચિત સત્સંગથી બહાર નિસરી જવાણું તોય પણ તેને ભગવાનની મૂર્તિમાંથી હેત ટળતું નથી ને તે હમણાં તો સત્સંગથી

÷સત્સંગીને અક્ષર મુકતો જેવા કહીને પોતાને પુરૂષોત્તમ કહેવાનું તાત્પર્ય છે.

બહાર છે પણ દેહ મૂકીને તો અંતે ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તેને વિષે ભગવાનની સમીપે જાશે. ગ. મ. ૯

જ્યારે એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેને દૃઢ કરીને સમજશો ત્યારે તમને કોઇ પ્રકારનું વિઘ્ન કલ્યાણના માર્ગને વિષે નહિ થાય અને તમે એમ કહેશો જે અમને તો એ સ્વરૂપની તમે જેમ કહો છો તેમ દ્રઢતા છે તોપણ પ્રાણ ઇંદ્રિયો કેમ લીન નથી થાતાં તો એ તો પરમેશ્વરની ઇચ્છાએ એમ રહ્યું છે એમ સમજવું પણ તેને કાંઇ કરવું રહ્યું નથી એ તો કૃતાર્થ છે અને એતો સર્વ સાધનના અંતને પામ્યો છે.

જ્યારે એ સ્વરૂપ જેને જાણ્યામાં આવે તેને જેમ અમને કોઇ વિષય સબંધી સુખમાં આશક્તિ નથી તેમ તે પુરૂષને પણ ક્યાંઇ આશક્તિ રહેજ નહિ અને જ્યારે એ વાર્તા સમજ્યામાં આવશે ત્યારે પંચ વિષય કે કામક્રોધાદિક સ્વભાવ તે જીત્યામાં પ્રયાસ થાશે નહિ સહેજે જીતાઇ જાશે.

અને આ વાર્તા યથાર્થ સમજાણી હોય ને કોઇક પ્રારબ્ધ કર્મને વશ થઇને જો કોઇક નીચ ઉંચ દેહની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ વૃત્રાસુરની પેઠે જ્ઞાન જાય નહિ તથા જેમ ભરતજીને મૃગનો દેહ આવ્યો તો પણ પૂર્વ

જન્મનું જ્ઞાન ટળ્યું નહિ એવું આ જ્ઞાનનું અતિશય મહાત્મ્યં છે.

અને જો ભગવાનના સ્વરૂપની આવી રીતે દ્રઢતા હોય ને કદાચિત જો નિર્માન નિર્લોભ નિષ્કામ નિઃસ્વાદ ને નિઃસ્નેહ એમાં કંઈક થોડી ઘણી કાચપ રહી જાય તો તેની કાંઈ ચિંતા નથી. ગ. મ. ૧૩

ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણવું એ બે અસાધારણ મોક્ષના હેતુ છે. ગ. પ્ર. ૫૭

ભગવાન તો સદા સાકારજ છે ને અનેક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા છે ને સદા પોતાના અક્ષરધામને વિષે વિરાજમાન છે ને રાજાધિરાજ છે ને તેજ આ પ્રત્ય છે. એવી રીતે જે આ સમજણ તે કોઇ રીતે કોઇ કાળે ડગી ન જાય સદા એમજ સમજે. એક તો એ લક્ષણ હોય. (જે સાધુના હૃદયમાં ભગવાન રહ્યા હોય તે સાધુનાં છો લક્ષણ માંહેનું આ પહેલું લક્ષણ છે)

ગ. છે. ૩૫

અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન સંકર્ષણ ને વાસુદેવ એ જે ચતુર્વ્યુહ તથા કેશવાદિક જે ચોવિસ મૂર્તિયું તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વના કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા અતિશયપણે કરીને સમજે

તેને ભગવાનની શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તે અચલ રહે. ગ. પ્ર. ૭૮

અવતારીપણાની વાર્તાનો વિશેષ મહિમા અને તે વાર્તા સમજવાની શ્રીહરિની આજ્ઞા

આ સમયમાં જેવી સત્સંગમાં વાર્તા (અવતારી પુરુષોત્તમ નારાયણ પ્રગટ થયા છે તે વાર્તા) થાય છે તેને જો નારદ સનકાદિક ને બ્રહ્માદિક દેવતા સાંભળે તો સાંભળીને એમ કહે જે આવી વાર્તા કોઇ કાળે સાંભળી પણ નથી અને સાંભળશું પણ નહિ આ વાર્તા તો ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ એવી છે અને અતિશય ઝીણી વાર્તા થાય છે તો પણ અતિશય સ્થૂલ બુદ્ધિવાળા હોય તેને પણ સમજાય છે એવી મૂર્તિમાન વાર્તા થાય છે માટે આ સમે જેને સત્સંગમાં પ્રતીતી આવી છે તેના પુન્યનો પાર આવે એમ નથી એવું જાણીને સત્સંગી હોય તેને પોતાને વિષે કૃતાર્થપણું માન્યું જોઇએ અને જેને ભગવાનને વિષે અતિશય પ્રીતિ હોય તેને તો આ વાર્તા સમજાય અથવા ન સમજાય તોપણ તેને તો કાંઇ કરવું રહ્યું નથી પણ જેને પરમેશ્વરને વિષે અતિશય પ્રીતિ તો ન હોય તેને તો જરૂર ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા સમજ્યો જોઇએ માટે જે ડાહ્યો હોય તેને તો આ વાર્તા (શ્રીજી મહારાજ સર્વ અવતારના કારણ અવતારી છે એ વાર્તા) સમજી વિચારીને અતિ દ્રઢ ભગ-

વાનનો આશરો કરવો એજ મત અતિસારમાં સાર છે.

ગ. મ. ૯

દેહ છતે જે પ્રકારે આવું રહસ્ય સમજાય તેવો ઉપાય કરવો. ગ. મ. ૧૩

નારદ સનકાદિક ને બ્રહ્માદિક દેવ તેમની સભામાં પણ નિરંતર આજ વાર્તા (પુરૂષોત્તમ ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી વાર્તા) થાય છે અને આવી ભગવત્ સ્વરૂપ સંબંધી જે વાર્તા તે તો શાસ્ત્રમાંથી પણ પોતાની મેળે સમજાય નહિ અને સદ્ગ્રંથોમાં આવી વાર્તા તો હોય પણ જ્યારે સત્પુરૂષ પ્રગટ થાય છે ત્યારે તેમના મુખ થકીજ એ વાત સમજ્યામાં આવે છે પણ પોતાની બુદ્ધિબળે કરીને સદ્ગ્રંથોમાંથી પણ સમજાતી નથી. ગ. મ. ૧૩

અને એ (અક્ષરરૂપ તેજને વિષે જે મૂર્તિ છે તે) અક્ષરાતીત જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તેજ સર્વે અવતારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરૂષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરૂષોત્તમને વિષે લીન થાય છે.

અને તે તેજને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે એમ જાણજો ને જો એમ ન જણાય તો એટલું તો જરૂર જાણજો જે અક્ષરરૂપ જે તેજ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તેને મહારાજ દેખે છે એમ જાણશો તોપણ

તમારે મારે વિષે હેત રહેશે તેણે કરીને તમારૂં પરમ કલ્યાણ થાશે.

અને આ વાતને નિત્ય નવી ને નવી રાખજો પણ ગાફલપણે કરીને વિસારી દેશોમાં આજ છે તેવીજ કાલ નવી રાખજો અને તેવીજ દેહનો અંત થાય ત્યાં સુધી પણ દિનદિન પ્રત્યે નવી ને નવી રાખજો અને જે જે ભગવાનની વાત કરો તે તે વાતને વિષે આ વાતનું બીજ લાવજો એમ અમારી આજ્ઞા છે. અને આ વાર્તા તો એવી જીવનદાર છે જે દેહ રહે ત્યાં સુધી પણ નિત્ય પ્રત્યે કરવી અને દેહ મૂકીને ભાગવતિતનુએ કરીને પણ આજ વાર્તા કરવી છે અને આ જે અમે તમને વાત કહી તે સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે ને અનુભવમાં પણ એમજ દ્રઢ છે અને અમે પ્રત્યક્ષ નજરે જોઇને તમને આ વાત કહી છે ને જો પ્રત્યક્ષ જોઇને ન કહી હોય તો અમને સર્વ પરમહંસના સમ છે. ગ. મ. ૧૩

ભગવાનનું (અવતારી) સ્વરૂપ યથાર્થ સમજાયું હોય તેનાં લક્ષણ

જેને આવી રીતે યથાર્થ ભગવાનનું (અવતારી) સ્વરૂપ સમજ્યામાં આવ્યું છે તેને જો ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન ત્રણે કાળને વિષે દ્રષ્ટિ પહોંચતી હોય તો પણ તેને એ વાર્તાનો કાંઇ ગર્વ હોય નહિ અને કોઇને વર કે શાપ દે નહિ ને

કોઇ ઠેકાણે વર કે શાપ દે પણ ખરા ને કોઇ ઠેકાણે નિર્ભય રહે ને કોઇ ઠેકાણે બીએ પણ ખરા પણ તેણે કરીને પોતે કાંઇ હર્ષ શોક મનમાં લાવે નહિ અને જેને ભગવાનનો કહ્યો એવી રીતે દ્રઢ આશ્રય હોય તે જાણીને તો ભુંડું કર્મ કરેજ નહિ પણ કદાચિત ભુંડા દેશકાળાદિકને યોગે કરીને જો કાંઇક અવળું કર્મ થઇ જાય તો પણ તે દ્રઢ આશ્રયવાળો કલ્યાણના માર્ગ થકી પડી જાય નહિ માટે એ જે ભગવાનનો દ્રઢ આશ્રય છે એવો નિર્વિઘ્ન માર્ગ કોઇ નથી એ વાત જેને સમજાણી હોય તેનો તો અતિ મોટો આશય હોય જુઓને અમારે પરમહંસ તથા સત્સંગી સમસ્ત પાસેથી કાંઇ સ્વાર્થ સાધવો નથી તો પણ કોઇને બોલાવીએ છીએ કોઇને વઢીએ છીએ કોઇને કાઢી મુકીએ છીએ તેનું એજ પ્રયોજન છે જે કોઇ રીતે આ વાત સમજાય તો બહુ સારૂ થાય. માટે આ વાર્તા છે તે સર્વે દ્રઢ કરીને રાખજો. ગ. મ. ૧૩

સ્વરૂપ નિષ્ઠામાં (અવતારી સમજવામાં) ખામીવાળાને ન્યૂનતા.

જે હમણાં સત્સંગમાં રહેતો હશે અને શાસ્ત્રનાં વચનમાં પણ રહેતો હશે ને તેને જો ભગવત સ્વરૂપની નિષ્ટા (અવતારી ને દિવ્ય સાકારપણાની નિષ્ટા) પાકી નહિ હોય તો તે જ્યારે દેહ મૂકશે ત્યારે કાંતો બ્રહ્માના

લોકમાં જાશે ને કાંતો કોઈક બીજા દેવતાના લોકમાં જાશે પણ તે પુરૂષોત્તમ ભગવાનના ધામને વિષે નહિ જાય. ગ. મ. ૯

અને એ ભગવાનના સ્વરૂપની દ્રઢતા વિના તો ગમે તેટલો ત્યાગ રાખો ને ગમે તેટલા ઉપવાસ કરો પણ કલ્યાણના માર્ગમાં ખામી ભાગશે નહિ. ગ. મ. ૧૩

ભગવાનના સ્વરૂપમાં જો કોઈ રીતની સમજ્યામાં કસર રહી તો કોઇ રીતે વાંધો ભાગશે નહિ માટે દેહ છતે જે પ્રકારે આવો રહસ્ય સમજાય તેવો ઉપાય કરવો ગ. મ. ૧૩

પોતાને આક્ષાત મળ્યું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ (શ્રીજી મહારાજનું સ્વરૂપ) તેને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ ને સર્વ અવતારનું કારણ અવતારી એવું જાણવું અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય ગ. મ. ૯

સ્વરૂપ નિષ્ઠાના બળનો પ્રતાપ

જેમ અર્જુન હતા તેને તો ભગવત્ સ્વરૂપનું બળ હતું અને યુધિષ્ટિર રાજાને તો શાસ્ત્રના વચનનું બળ હતું પછી જ્યારે ભારતી લડાઇ થઇ ત્યારે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને કહ્યું જે ॥ सर्व धर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं

व्रज ॥ अहं त्वां सर्व पापेभ्यो मोक्षयिष्यामि माशुचः ॥ १ ॥ એ શ્લોકનો એ અર્થ છે જે હે અર્જુન સર્વ ધર્મને તજીને તું એક મારાજ શરણને પામ્ય તો હું તુંને સર્વ પાપ થકી મુકાવીશ તું કાંઇ શોક કરીશ માં. એ વચનને માનીને અર્જુન જે તે લડાઈને વિષે અનંત દોષ થયા તોપણ લેશમાત્ર મનમાં ઝાંખા થયા નહિ અને ભગવાનના આશ્રયનું બળ રાખી રહ્યા અને યુધિષ્ટિરે કંઇ પાપ કર્યું નહિ તોપણ શાસ્ત્રના વચનનો વિશ્વાસ હતો તેણે કરીને એમ જાણ્યું જે મારૂં કોઇ કાળે કલ્યાણ નહિ થાય પછી સર્વે રૂષિએ સમજાવ્યા તથા વ્યાસજીએ સમજાવ્યા તથા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતે સમજાવ્યા તોપણ શોક મૂકયો નહિ પછી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ભિષ્મ પાસે લઇ જઇને શાસ્ત્ર સંબંધી કથા સંભળાવી ત્યારે કંઇક વિશ્વાસ આવ્યો તોય પણ અર્જુન જેવા નિઃસંશય થયા નહિ માટે બુદ્ધિમાનને તો ભગવત સ્વરૂપનું બળ અતિશય રાખ્યું જોઇએ એ બળ જો લેશમાત્ર પણ હોય તો મોટા ભયથી રક્ષા કરે તે પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કહ્યું છે જે ॥ स्वल्प मप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥ એ શ્લોકનો એ અર્થ છે જે ભગવત સ્વરૂપના બળનો લેશ માત્ર હોય તે પણ મોટા ભય થકી રક્ષાને કરે છે જેમ અર્જુને ભારતી લડાઇ કરી ત્યારે તેને વિષે કેટલીક જાતના

અધર્મ રૂપી મોટા મોટા ભય આવ્યા પણ તે ભયથકી જે અર્જુનની રક્ષા થઈ તે ભગવત્ સ્વરુપના બળને પ્રતાપે થઈ માટે જેને સર્વથી ભગવત્ સ્વરૂપનું બળ અધિક હોય એજ એકાંતિક ભકત કહેવાય ને તેજ પાકો સત્સંગી કહેવાય અને શ્રીમદ્ ભાગવતમાં પણ એજ વાત પ્રધાન છે જે શ્રુતિ સ્મૃતિના ધર્મને કાંઇક તજાય તો તેની ચિંતા નહિ પણ ભગવાનનો આશ્રય તજવો નહિ. ગ. મ. ૯

સ્વરૂપનિષ્ટા આગળ ધર્મને ગૌણ કહ્યાનો હેતુ

અને કોઇક એમ જાણે જે આવી વાત (ધર્મની ગૌણતાની વાત) કરીએ તો ધર્મ ખોટા થઇ જાય પણ આ વાર્તા કાંઈ ધર્મને ખોટા કર્યા સારૂ નથી આ તો એટલા સારુ છે જે દેશ કાળ, ક્રિયા, સંગ, મંત્ર, શાસ્ત્ર, ઉપદેશ ને દેવતા એટલાં વાનાં શુભ ને અશુભ એ બે પ્રકારનાં છે તેમાંથી જો અશુભના જોગ થાય ને એને કાંઇક વિઘ્ન પડે તો પણ જો ભગવાનના સ્વરૂપમાં નિષ્ટા પાકી હોય તો તે કલ્યાણના માર્ગમાંથી કોઈ કાળે પડે નહિ અને જો ભગવત્ સ્વરૂપની નિષ્ટામાં કાચપ હોય તો જે દિવસ ધર્મમાંથી ચળી જવાય તે દિવસ તે એમ જાણે જે હું નર્કમાં પડી ચુકયો માટે જેને ભગવત્ સ્વરૂપનું બળ તેજ પાકો સત્સંગી છે અને એ વિના બીજા તો શુષ્કબુદ્ધિવાળા કહેવાય અને જેને ભગવત્

સ્વરૂપની નિષ્ટા પાકી હોય તેનેજ શાસ્ત્રમાં પણ એકાંતિક ભક્ત કહ્યા છે. ગ. મ. ૯

સ્વરૂપનિષ્ટા દ્રઢપણે રાખ્યાથી ધર્મનિષ્ટા દ્રઢપણે રહેશે.

એક તો અર્જુનની પેઠે જે સ્વરૂપનિષ્ટા અને બીજી યુધિષ્ઠિર રાજાની પેઠે જે ધર્મનિષ્ટા એ બે નિષ્ટા છે તેમાંથી જે સ્વરૂપનિષ્ટાનું બળ રાખે તેને ધર્મનિષ્ટા મોળી પડી જાય છે અને જે ધર્મનિષ્ટાનું બળ રાખે તેને સ્વરૂપનિષ્ટા મોળી પડી જાય છે માટે એ બેમાંથી એકે નિષ્ટા મોળી ન પડે તેનો એ ઉપાય છે જે—

પૃથ્વીનો ને ધર્મનો શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે સંવાદ છે તેમાં એમ કહ્યું છે જે સત્ય શૌચાદિક જે કલ્યાણ કરી એવા ઓગણચાળીસ ગુણ તેણે યુક્ત ભગવાનનું સ્વરૂપ છે માટે સર્વે ધર્મ ભગવાનની મૂર્તિને આધારે રહે છે તે સારૂ ભગવાનને ધર્મ ધુરંધર કહ્યા છે અને વળી શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે શૌનકાદિક ઋષિએ સૂતપુરાણીને પુછ્યું છે જે ધર્મના બખતરરૂપ એવા જે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન તે અંતર્ધ્યાન થયા પછી ધર્મ કોને શરણે રહ્યો ? માટે ધર્મ તે ભગવાનની મૂર્તિનેજ આશરે રહે છે તે સારૂ જે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિષ્ટા રાખે તેને ભગવાનનું સ્વરૂપ હૃદયમાં રહે એટલે તેના હૃદયમાં ધર્મ પણ રહે

માટે જે સ્વરૂપનિષ્ટા રાખે તેને ધર્મનિષ્ટા સહેજેજ રહે અને એકલી ધર્મનિષ્ટા રાખે તો સ્વરૂપનિષ્ટા મોળી પડી જાય છે તે કારણપણા માટે બુદ્ધિવાન હોય તેને સ્વરૂપ નિષ્ટાજ દ્રઢ કરીને રાખવી તો તે ભેળી ધર્મનિષ્ટા પણ દ્રઢપણે રહેશે. ગ. મ. ૧૬

શ્રીહરિના સર્વે અવતાર પૂજ્ય છે.

અને આ ભગવાનના (પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમના) જે પૂર્વે ઘણાક અવતાર થયા છે તે પણ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે ને પૂજવા યોગ્ય છે. ગ. છે. ૩૮

જેને ભગવાનની મૂર્તિ અંતરમાં અખંડ દેખાતી હોય તેણે પણ ભગવાને જે જે અવતારે કરીને જે જે સ્થાનકને વિષે જે જે લીલા કરી હોય તે સંભારી રાખવી. ગ. પ્ર. ૩

અને વળી પરોક્ષ જે શ્રીકૃષ્ણ રામચંદ્રાદિક ભગવાનના અવતાર તેનાં જે ચરિત્ર તે જ્યાં જ્યાં કહ્યાં હોય તેને પણ સાંભળવાં અને ગાવવાં. ગ. મ. ૩૫

અને બીજા જે સર્વે અવતાર (મચ્છ, કચ્છ, વારાહ, નૃસિંહાદિક) તે પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાજ છે માટે એ અવતાર ને એ અવતારના પ્રતિપાદન કરનારા જે ગ્રંથ તે સર્વેને આપણે માનવા પણ વિશેષે કરીને તો શ્રીકૃષ્ણ

ભગવાન ને તેના પ્રતિપાદન કરનારા જે ગ્રંથ તેનેજ માનવા. ગ. મ. ૬૪

ભગવાનના અ તાર ચરિત્રે યુકત એવાં કાવ્ય કિર્તન બીજા કવિનાં હોય ... તેને પણ ગાવવાં ને સાંભળવાં.

ગ. મ. ૩૫

સત્સંગીનું કર્તવ્ય

સત્સંગ થયા પછી દુર્લભમાં દુર્લભ તે શું સાધન માન્યું છે ? તો એકાંતિકપણું એમાં આવે એ અતિશય દુર્લભ છે. તે એકાંતિકપણું તે શું તો–ધર્મ, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્ય એ ત્રણે યુક્ત જે ભગવાનની ભક્તિ કરવી તેને એકાંતિકપણું કહીએ. લો. ૬

ભગવાનની મૂર્તિનો આશ્રય હોય ને ભગવાનનાં ચરિત્રને ગાતો સાંભળતો હોય ને ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરતો હોય ને તેમાં જો ધર્મ ન હોય તો તે મોટો પથ્થર લઈને સમુદ્રને તરવાને ઇચ્છે એવો જાણવો ને તેને શ્વાન જેવો જાણવો. ગ. મ. ૩૫

આત્મનિષ્ઠા અને માહાત્મ્ય જ્ઞાન વિના કાચું હેત જણાતું હોય પણ જ્યારે કોઈક મોટા વિષયની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે ભગવાનને પડ્યા મૂકીને વિષયમાં પ્રીતિ કરે અથવા પુત્રકલત્રાદિકને વિષે પ્રીતિ કરે, અથવા રોગાદિક સંબંધી પીડા થાય અથવા પંચવિષયનું સુખ હોય તે મટી જાય ત્યારે ભગવાનને વિષે પ્રીતિ રહે નહિ અને વિમુખ જેવો થઈ જાય. સા. ૧

વૈરાગ્ય ન હોય તો જ્યારે મન ગમતું પદાર્થ મળે ત્યારે જેમ ભગવાનમાં પ્રીતિ કરે છે તેમ બીજા પદાર્થમાં પણ ભગવાનના જેવી પ્રીતિ થઈ જાય. ગ. છે. ૧

આત્મનિષ્ઠાવાળા જે સંત તેને આત્મનિષ્ઠા ને તીવ્ર વૈરાગ્ય એ બેય હોય તેણે કરીને કોઈ રીતનું બંધન તો ન થાય પણ જો તેને ભગવાનને વિષે ભક્તિ ન હોય તો જેમ બહુ પ્રકારના ભોજન ને બહુ પ્રકારનાં વ્યંજન કર્યાં હોય, ને તેમાં જો એક લવણ ન હોય તો તે સર્વે નકારાં થઈ જાય છે. તેમ ભગવાનની ભક્તિ વિના જેટલું જે આત્મજ્ઞાન છે તથા વૈરાગ્ય છે તે તો નકારું છે ? મહા અકલ્યાણકારીજ છે. ગ. મ. ૬૫